

OIKEUSPOLIITTISEN TUTKIMUSLAITOKSEN TUTKIMUSTIEDONANTOJA 92

National Research Institute of Legal Policy. Research Communications.
Rättspolitiska forskningsinstitutet. Forskningsmeddelanden.

Ville Hinkkanen

LAPSEN SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ
Tutkimus rangaistuskäytännöstä ja
seksuaalirikosten uusimisesta

Helsinki 2009

ESIPUHE

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ja oikeusministeriö sopivat 27.2.2008 käynnistävänsä yhteisen tutkimushankkeen, jonka tavoitteena on selvittää lasten seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntöä. Tavoitteena oli toteuttaa tilastollisesti edustavaan aineistoon perustuva tutkimus, jossa kartoitettaisiin erityisesti eri tekemuotoihin liittyviä tyyppirangaistusvyöhykkeitä ja niistä poikkeamisen perusteita. Tämän ohella tutkimukseen sisällytettiin ajallisia muutoksia kartoittavia pitkittäistarkasteluja ja seksuaalirikosten uusimista koskeva selvitys. Tässä tutkimustiedonannossa esitetään tutkimuksen keskeiset tulokset.

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat ratkaisut ovat pääsääntöisesti salassa pidettäviä. Tutkimuksen toteuttaminen olisi ollut mahdotonta, elleivät käräjä- ja hovioikeudet sekä korkein oikeus olisi myöntäneet tutkimuslaitokselle riittäviä tutkimuslupia ratkaisujen analysoimiseksi. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos kiittää Suomen kaikkia yleisiä tuomioistuimia, joille lupaprosessi ja tutkimusaineiston kerääminen on aiheuttanut lisätyötä.

Oikeushallinnon tietotekniikkakeskus ja sen ylitarkastajat Markku Nousiainen ja Raija Hietala ovat vastanneet digitaalisessa muodossa saatavilla olleiden ratkaisujen poiminnasta. Aineiston vaativasta koodaamisesta on suurelta osin vastannut LL.M., KTK Johanna Peurala, korkeimman oikeuden valitusaineiston kokoamisesta on vastannut oikeussihteeri Timo Ojala.

Tutkimushankkeen vastaavana johtajana on toiminut ylijohtaja Tapio Lappi-Seppälä. Kiitän häntä käsikirjoituksen johdosta esitetyistä kommentteista ja korjausehdotuksista. Tutkimusjulkaisun taitosta ja ulkoasusta on vastannut osastosihteeri Eira Mykkänen.

Helsingissä 31. päivänä maaliskuuta 2009

Ville Hinkkanen
tutkija, oikeustieteen kandidaatti

SISÄLLYS

I TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	1
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tausta	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rakenne	2
2 Aineisto ja menetelmät.....	3
2.1 Tutkimusluvut ja aineiston hankinta	4
2.2 Menetelmät.....	9
2.3 Tutkimusetiikka ja salassapito	10
3 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	11
3.1 Tapausmäärät	11
3.2 Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat rikoslain säännökset	13
3.3 Sukupuoliyhteys ja seksuaalinen teko.....	16
3.4 Lapsen seksuaalinen riisto voi käsittää myös muita rikoksia	18
3.5 Tekotapa.....	20
3.6 Rikoksen kesto ja teko aika.....	22
3.7 Rikoksenteijät ja uhrin	24
3.8 Seuraukset uhrille.....	27
3.9 Sivurikokset.....	29
II RANGAISTUSKÄYTÄNTÖ	31
4 Rangaistuksen määrääminen.....	31
4.1 Lähtökohdat.....	31
4.2 Erityiset mittaamisperusteet.....	32
4.3 Rangaistuskäytäntö kokonaisuutena: lajinvalinta ja vankilavuodet	34
4.4 Rangaistuksen pituus.....	36
5 Rikosnimikkeen valinta	37
5.1 Lapsen ikä	37
5.2 Tekijän ja uhrin suhde.....	38
5.3 Erityisen nöyryyttävä tekotapa.....	39
5.4 Törkeyden kokonaisarvostelu	40
6 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7)	42
6.1 Lajinvalinta	42
6.2 Rangaistuksen pituus.....	43
6.3 Mikä vaikuttaa rangaistuksen pituuteen?	44
6.4 Kuinka pitkä rangaistus mistäkin teosta?.....	46

7	Perusmuotoinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6).....	49
7.1	Lajinvalinta.....	49
7.2	Rangaistuksen pituus.....	51
7.3	Mikä vaikuttaa rangaistuksen pituuteen?.....	52
7.4	Kuinka pitkä rangaistus mistäkin teosta?.....	57
8	Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys (RL 20:6.4 ja 20:7.2).....	62
9	Rangaistuskäytännön erityiskysymyksiä.....	64
9.1	Lapsen ikä.....	64
9.2	Ikäero.....	66
9.3	Hyväksikäytön kesto.....	68
III	RANGAISTUSKÄYTÄNNÖN YHTENÄISYYS.....	69
10	Johdanto.....	69
11	Alueellinen yhtenäisyys.....	70
12	Hovioikeuksien tekemät muutokset.....	72
IV	VAHINGONKORVAUSKÄYTÄNTÖ.....	75
13	Vahingonkorvauksia koskeva sääntely.....	75
14	Korvauskäytännön kuvaus.....	76
V	SEKSUAALIRIKOSTEN UUSIMINEN.....	79
15	Aineisto ja menetelmät.....	79
16	Tulokset.....	81
16.1	Seksuaalirikosten uusiminen.....	81
16.2	Seksuaalirikollisten rikosura.....	83
16.3	Eräiden yleisten rikosten uusiminen.....	84
VI	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ.....	87
17	Päätulokset.....	87
18	Lopuksi.....	89
18.1	Tutkimus ja tuomioistuimet.....	89
18.2	Tuomioiden perusteleminen.....	89
	LIITTEET.....	91
	LÄHTEET.....	93

LYHENTEET

aik.	aikaisempi
ANOVA	yksisuuntainen varianssianalyysi
art.	artikla
BO	Business Objects
cit.	siteerattu (teoksessa)
ehdl	ehdollinen vankeus
eton	ehdoton vankeus
HE	hallituksen esitys
k	kohta
ks.	katso
kum.	kumottu
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LSL	lastensuojelulaki (417/2007)
lv	luottamusväli
Md	mediaani
mom.	momentti
mt.	mainittu teos, mainitussa teoksessa
n	havaintojen/tapausten lukumäärä
nro	numero
p	havaittu merkitsevyystaso
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RHO	Rovaniemen hovioikeus
RL	rikoslaki (39/1889)
SD	keskihajonta (<i>standard deviation</i>)
SopS	säädöskokoelman sopimussarja
StVM	sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan mietintö
TLP/RAR	tuomiolauselmajärjestelmän rikosasiainrekisteri
VahL	vahingonkorvauslaki (412/1974)
vp.	valtiopäivät
virt.	vertaa
vs.	versus, vastaan
ykp	yhdyskuntapalvelu
Ään.	äänestysratkaisu

I TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Tuomioistuimissa vuosittain käsiteltyjen lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen lukumäärä on kasvanut voimakkaasti koko 2000-luvun ajan. Tuomitujen vankeusvuosien määrä on kaksinkertaistunut noin viidestäkymmenestä sataan vuoteen ehdotonta vankeutta. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuksista on viime aikoina käyty myös runsaasti kansalaiskeskustelua. Esimerkiksi korkeimman oikeuden presidentti Pauliine Koskelo on arvioinut, että rangaistuskäytännössä on kirjavuutta erityisesti ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välisessä rajanvedossa.

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat tuomioistuinten ratkaisut ovat pääsääntöisesti salassa pidettäviä. Vuonna 2007 määrättiin salaisiksi noin 85 prosenttia käräjäoikeuksien hyväksikäyttöratkaisuksista. Keskirangaistuksia ja rangaistusten jakaumaa tarkempaa tietoa ratkaisukäytännöstä ei siten ole saatavissa, mikä on omiaan synnyttämään käytäntöihin epäyhtenäisyyttä. Jotta tuomioistuimet voisivat rangaistusta määrätessään ottaa yhtenäisyyden huomioon, tarvitsevat ne päätöksentekonsa tueksi ajantasaista ja luotettavaa tutkimustietoa seksuaalirikosten vallitsevasta rangaistuskäytännöstä.

Rangaistustilastojen hyödyntämistä hankaloittaa erityisesti se, että lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat rikosnimikkeet kattavat verrattain laajan joukon erilaisia tekoja ja rikoskäyttäytymistä. Lievimmillään kysymys voi olla esimerkiksi yksittäisistä seksuaalissävytteisistä vihjauksista tai tekstiviesteistä, törkeimmillään hyväksikäyttö saattaa merkitä esimerkiksi useita vuosia jatkuneita sukupuoliyhteyksiä, joihin vanhemmat ovat yhdessä pakottaneet pienet lapsensa väkivaltaa käyttämällä. Tällöin vastaajien syyksi luetaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi muitakin rikoksia.

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä on suomalaisen rikosoikeuden ja kriminologian piirissä tutkittu melko vähän. Rikoksenteekijöiden taustaa ja rikosten uhreja on kuvailtu laajasti Inkeri Anttilan tutkimuksessa (1956) ja rikosprosessuaalisia kysymyksiä on selvitetty Päivi Hirvelän (2006) väitöskirjassa sekä yksittäisissä artikkeleissa¹. Varsinaista rangaistuskäytäntöä

¹ Ks. rikosprosessista myös Klami 1994 ja Liljenfeldt 1997, inestistä ja sen hoidosta katsauksenomaisesti Linna & Varilo 1991 sekä Gottberg, Ketonen & Koski 1992, vahingonkorvauksista Sisula-Tulokas 1996. Poliisin tietoon tulleita rikoksia koskevista tutkimuksista ks. Niemi 2008.

kuvaavaa tai mittaamisopillista tutkimusta ei tiettävästi ole tehty. Teoksessa Hirvelä 2006 on tarkasteltu rangaistuskäytäntöä, mutta tutkimuksen taustaineisto ei ole tilastollisesti edustava vaan enemmänkin luonteeltaan kvalitatiivinen näyte². Alueellista yhtenäisyyttä kuvaavia taulukkotietoja on esitetty tutkimuksessa Lappi-Seppälä & Hinkkanen 2004.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ja oikeusministeriö sopivat 27.2.2008 käynnistävänsä yhteisen tutkimushankkeen, jonka tavoitteena on selvittää *lasten seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntöä*. Tavoitteena oli toteuttaa tilastollisesti edustavaan aineistoon perustuva tutkimus, jossa karotettaisiin erityisesti eri tekemuotoihin liittyviä tyyppirangaistusvyöhykkeitä ja niistä poikkeamisen perusteita.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rakenne

Tutkimuksen tavoitteiden perusteella muotoiltiin edelleen seitsemän tutkimuskysymystä:

- 1) Millaisia hyväksikäyttötapauksia tuomioistuimissa käsitellään?
- 2) Mitä tunnusmerkistöjä tuomioistuimet niihin soveltavat?
- 3) Kuinka ankaria rangaistuksia eri teoista tuomitaan?
- 4) Onko rangaistuskäytännössä tapahtunut muutoksia?
- 5) Ovatko nykyiset käytännöt alueellisesti yhtenäisiä?
- 6) Millaisia vahingonkorvauksia lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan?
- 7) Uusivatko seksuaalirikolliset tekojaan, ts. tuomitaanko heitä myöhemmin uusista rikoksista?

Tutkimus jakautuu kuuteen pääjaksoon (I–VI). Ensimmäisessä pääjaksossa esitellään tutkimuksen aineisto ja menetelmät, käsitellään lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöä sekä kuvataan tuomioistuimissa käsiteltäviä hyväksikäyttötapauksia. Painopiste on tutkimusaineiston kuvailussa, lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä lainopillisia kysymyksiä on laajasti vastikään selvitetty teoksessa Hirvelä 2006³. Toisessa pääjak-

² Oikeustapaustaineisto (syyksi lukevat ratkaisut n=71) on koottu rikoksista, joista Hirvelä on saanut tiedon koordinoidessaan naisiin ja lapsiin kohdistuneiden rikosten avainsyyttäjätoimintaa Valtakunnansyyttäjänvirastossa tai joista hän on saanut tiedon tiedotusvälineiden kautta (Hirvelä 2006, 31). Hovioikeusratkaisujen osuus aineistossa on 61 prosenttia, kun se esimerkiksi vuonna 2007 oli koko maan kaikissa lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa ratkaisuissa 34 prosenttia.

³ Ks. myös Rautio 2009 ja Matikkala 2006, 160–.

sossa kuvataan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntöä tilastollisin ja laadullisin menetelmin. Pyrkimyksenä on kartoittaa eri teko-
muotoihin liittyviä tyyppirangaistusvyöhykkeitä ja niistä poikkeamisen perusteita. Analyysissa selvitetään, miten rikoksen tekotapa ja -olosuhteet vaikuttavat rangaistuksen määräämiseen: rangaistuslajin valintaan ja rangaistuksen määrään tai pituuteen. Kysymys on mittaamisargumentaation kiinnekohtien empiirisestä vahventamisesta (ks. Lappi-Seppälä 1997, 203).

Kolmannessa pääjaksossa käsitellään rangaistuskäytännön alueellista yhtenäisyyttä, neljännessä vahingonkorvauskäytäntöä ja viidennessä seksuaalirikosten uusimista. Viimeinen (VI) pääjakso sisältää johtopäätöksiä ja keskustelua.

2 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineistona on käytetty useita rekisteri- ja asiakirjatietoja. Tutkimuksen kvantitatiivinen perusaineisto muodostettiin tuomiolauselmajärjestelmän rikosasiainrekisteristä (TLP/RAR). Tuomiolauselmajärjestelmä on Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämä tietojärjestelmä, johon tallennetaan kaikki käräjä- ja hovioikeuksissa käsiteltyjen rikosasioiden tuomiolauselmat. Tuomioiden perusteluista saatiin tiedot käräjäoikeuksien Sakari/Notes-järjestelmästä, hovioikeuksien asianhallintajärjestelmästä ja tuomioistuinten arkistoista. Ratkaisuja koskevia tietoja hankittiin lisäksi oikeusministeriön BO-tilastotietojärjestelmästä.

KäO- & HO-aineisto 2006. Tutkimuksen pääaineistona tarkastellaan vuonna 2006 täytäntöönpanokelpoisiksi tulleita käräjä- ja hovioikeuksien ratkaisuja (n=276), joissa päärikoksena on ollut perusmuotoinen tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö⁴ (tai näiden yritys) taikka raiskausrikos⁵, jonka lisäksi on luettu syyksi lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva rikos.

KKO-aineisto 2000–2007. Toisena keskeisenä aineistona hyödynnetään lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevia ratkaisuja, joita koskeva valitus/valituslupahakemus on tullut vireille korkeimmassa oikeudessa vuosina 2000–2007 (n=146). Tältä osin aineistoa rasittaa valikoitumisharha (*selection bias*): aineisto ei kuvaa tuomioistuimissa käsiteltäviä hyväksikäyttörikkoksia yleisesti, vaan ainoastaan niiden törkeintä osaa. Korkeimpaan oi-

⁴ Taikka aikaisemman lain mukainen lapseen kohdistuva haureus (kumottu RL 20:3) tai sukupuolisiveellisyttä loukkaava käyttäytyminen lasta kohtaan (kumottu RL 20:6).

⁵ Törkeä raiskaus (RL 20:2), raiskaus (RL 20:1), pakottaminen sukupuoliyhteyteen (RL 20:3), pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4) sekä aikaisemman lain mukainen väkisinmakaaminen (kumottu RL 20:1) ja vapautta loukkaava haureus (kumottu RL 20:2).

keuteen päätyvät rikosasiat ovat oikeuskäytännön kokonaisuuteen verrattuna monin tavoin poikkeuksellisia. Valitukset keskittyvät törkeimpiin tekoihin ja ankarimpiin seuraamuksiin. Tämän vuoksi myös rangaistuskäytäntö näyttää aineiston valossa ankarammalta kuin rikoslajin todellinen rangaistuskäytäntö kokonaisuutena.

KKO-aineistoa voi tästä huolimatta hyödyntää sen arvioimiseen, millainen tekotapa johtaa mihinkin seuraamukseen – tältä osinhan käsittelyasteella ei tulisi olla merkitystä. Tuloksia arvioitaessa täytyy kuitenkin muistaa, että KKO-tapausten tekotavat ovat keskimääräistä hyväksikäyttörikosta törkeämpiä. Aineistoon perustuvat johtopäätökset tulee valikoitumisharhan vuoksi kiinnittää rikosten tekotapoihin tai tapausten muihin piirteisiin. Aineistosta ei ole mahdollista päätellä, millainen on tyypillinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö taikka mikä on rangaistuslajien osuus tai rangaistusten keskipituus kaikissa hyväksikäyttörikoksissa. KKO:n ratkaisukäytäntöä on siten tarkoituksenmukaista tarkastella yhdessä ali- ja hovioikeuksien käytännön kanssa, jotta on mahdollista kuvata rikosten yleistä rangaistustasoa.

Tuomiolauselmat 1999–2007. Käräjä- ja hovioikeuksista sekä korkeimmasta oikeudesta kerätyn ratkaisuaineiston lisäksi tutkimuksessa esitetään tuomiolauselmia-aineiston (TLP/RAR) perusteella tilastotietoja rangaistuskäytännöstä ja sen yhtenäisyydestä 2000-luvulla sekä seksuaalirikosten uusimisesta (n=3 276).

HO-aineisto 1995–1998. Kvalitatiivisia tietoja täydennetään paikoin vuosia 1995–1998 koskevalla hovioikeusaineistolla (asianhallintaan merkitty päärikos lapseen kohdistuva haureus, törkeä lapseen kohdistuva haureus tai sukupuolisiveellisyttä loukkaava käyttäytyminen lasta kohtaan; poiminta ratkaisuvuoden mukaan). Tätä aineistoa koskee samankaltainen valikoitumisharha kuin KKO-aineistoa: mukana ovat vain törkeimmät rikokset.

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta 1–6/2007. Tutkimuksen valmistelussa pilottiaineistona hyödynnettiin lisäksi henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan tutkimusrekisteriä, johon on tallennettu tiedot 148 lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä (RL 20:6 ja 20:7) koskevasta käräjäoikeuden ratkaisusta vuoden 2007 ensimmäiseltä puoliskolta.

2.1 Tutkimusluvut ja aineiston hankinta

Rikoksia ja niiden seuraamuksia koskeva rekisteritutkimus edellyttää usein salassa pidettävien tietojen käsittelyä. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007, yleisten tuomioistuinten julkisuuslaki) 9 §:n 1 momentin mukaan *oikeudenkäyntiasiakirjat* ovat salassa pidettäviä muun muassa siltä osin, kuin ne sisältävät

- arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista (2 k);
- tietoja rikoksen uhrista, jos tiedon antaminen loukkaisi rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan tai läheisiään (3 k);
- tietoja oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, henkilötutkinnasta, nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelmasta, yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvityksestä ja rikosrekisteristä (4 k).⁶

Lisäksi tuomioistuimien voi määrätä *ratkaisun* pidettäväksi tarpeellisin osin salassa esimerkiksi silloin, jos ratkaisu sisältää tietoja, joiden salassa pitäminen asian suullinen käsittely on toimitettu yleisön läsnä olematta (24.1 §). Ratkaisun lopputulos ja sovelletut lainkohdat ovat tällöinkin julkisia (2 mom.).

Vuonna 2007 salassa pidettäväksi määrättiin noin 85 prosenttia käräjäoikeuksien lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevista ratkaisuista⁷. Koska hyväksikäyttöä koskevat ratkaisut ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat pääsääntöisesti salassa pidettäviä, on tutkimuksen toteuttamisen edellytyksenä ollut riittävien tutkimuslupien saaminen.

Tutkimuslupia koskeva sääntely. Oikeudenkäytön yhtenäisyyden turvaaminen edellyttää, että myös salassa pidettäviä ratkaisuja on voitava tutkia tieteellisesti. Pelkästään julkisten tuomiolauselmien perusteella ei ole mahdollista luotettavasti arvioida rangaistuksen määräämiseen tai korvauskäyttöön vaikuttavia seikkoja esimerkiksi seksuaalirikoksissa.

Salassa pidettävien asiakirjojen käyttämisestä tutkimustarkoituksiin säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 28 §:ssä (621/1999, julkisuuslaki). Säännöksen mukaan viranomaisella voi antaa yksittäistapauksessa luvan tietojen saamiseen salassa pidettävästä asiakirjastaan tieteellistä tutkimusta, tilastointia taikka viranomaisten suunnittelu- tai selvitystyötä varten, jos on ilmeistä, ettei tiedon antaminen loukkaa niitä etuja, joiden suojaksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Lupaa harkittaessa on huolehdittava siitä, että tieteellisen tutkimuksen vapaus turvataan.

Samana julkisuuslain säännöstä sovelletaan myös tuomioistuinten ratkaisuihin ja oikeudenkäyntiasiakirjoihin. Viranomaisella tarkoitetaan julkisuuslain 4.1 §:n 2 kohdan mukaan myös tuomioistuimia, ja oikeuden-

⁶ Rikoksia koskevien tietojen salassapidosta eri viranomaisten rekistereissä säädetään puolestaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24.1 §:ssä (26, 27 ja 28 kohta). Tällä perusteella ovat salassa pidettäviä esimerkiksi tuomiolauselmajärjestelmän rikosasiainrekisterin tiedot.

⁷ Laskettu oikeusministeriön BO-tilastotietojärjestelmästä, jonka tiedot perustuvat käräjäoikeuksien Sakari/Notes-rikosdiaariin.

käynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 2.3 §:n mukaan julkisuuslakia sovelletaan myös tuomioistuimessa siltä osin kuin laissa ei toisin säädetä. Lisäksi julkisuuslain 28 §:n soveltumisesta tuomioistuinten toimintaan mainitaan nimenomaisesti yleisten tuomioistuinten julkisuuslakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 13/2006 vp., 2 §:n yksityiskohtaiset perustelut).

Julkisuuslain 14.1 §:stä ilmenevän pääsäännön mukaan asiakirjojen luovuttamisesta päättää lähtökohtaisesti se viranomainen, jonka hallussa asiakirja on. Julkisuuslain 28 § sisältää kuitenkin poikkeussäännöksen tilanteisiin, joissa asiakirjoja tarvitaan usean eri tahon arkistoista – nyt käsillä olevassa tutkimuksessa 78 eri tuomioistuinta.⁸

Julkisuuslain 28.1 §:n viimeisen virkkeen mukaan jos lupa tarvitaan usean saman ministeriön alaisen viranomaisen asiakirjasta, luvasta päättää ministeriö asianomaisia viranomaisia tarvittaessa kuultuaan. Hallituksen esityksessä (HE 30/1998 vp., julkisuuslain 28 §:n yks.koht. perustelut) säännöstä perustellaan työekonomisilla seikoilla sekä tietojen pyytäjän näkökulmalla: keskitetty menettely on tarkoituksenmukaista hallinnon kokonaistyömäärän kannalta.

Tutkimuslupien hakeminen. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos haki 19.2.2008 oikeusministeriöltä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 28 §:n nojalla tutkimuslupaa käräjä- ja hovioikeuksien ratkaisuihin niissä rikosasioissa (1995–2006), joita käsiteltäessä on ollut esillä vähintään yksi lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6), törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7), aikaisemman lain mukainen lapseen tai nuoreen kohdistuva haureus (aik. RL 20:3) taikka sukupuolisiveellisyyttä loukkaava käyttäytyminen lasta kohtaan (aik. RL 20:6) taikka edellä mainittujen yritykset.

Oikeusministeriö katsoi 1.4.2008 korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuun KKO 2002:27 viitaten, että se ei voisi myöntää haettua tutkimuslupaa, minkä johdosta tutkimuslaitos peruutti hakemuksensa.

Tapauksessa KKO 2002:27 oli kysymys muun muassa tietojen antamisesta tutkimustarkoitukseen korkeimman oikeuden salassa pidettävistä asiakirjoista julkisuuslain 28 §:n nojalla. Korkein oikeus ratkaisi täysistunnossaan (Ään.) kysymyksen asian käsittelyjärjestyksestä.

Ratkaisun perustelujen mukaan tuomioistuin päättää oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamisesta asian käsittelyn yhteydessä. Päätös oikeudenkäyntiaineiston salassapidosta on siten lainkäyttö-ratkaisu. Koska tutkimuslupahakemuksen hyväksymisellä puututaan

⁸ 54 yhä toimivaa käräjäoikeutta, 17 yhdistettyä/lakkautettua käräjäoikeutta, 6 hovioikeutta ja korkein oikeus.

aiempaan lainkäyttöpäätökseen, piti korkein oikeus perusteltuna, että myös myöhemmin esille nouseva kysymys tutkimusluvasta käsiteltäisiin lainkäyttöasioiden käsittelyjärjestyksessä. Lisäksi lainkäyttöasioiden käsittelyjärjestystä puoltaa KKO:n mukaan se, että lupaharkinta edellyttää perusoikeuksiin liittyvää, erisuuntaisten etujen arviointia ja yhteensovittamista.

Esittelijä ja vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos olisivat ratkaisseet tutkimuslupa-asian hallintoasiana. Esittelijän mietinnön mukaan julkisuuslain 33.1 §:stä ja sen esitöistä ilmenee, että ottaessaan kantaa julkisuuslain 28 §:n mukaiseen tutkimuslupahakemukseen tuomioistuin ei ratkaise lainkäyttöasiaa, vaan hallintoasian. Toinen enemmistöä vastaan äänestänyt oikeusneuvos olisi puolestaan siirtänyt asian oikeusministeriön ratkaistavaksi sillä perusteella, että asiakirjoista kävi ilmi tutkijan pyytäneen vastaavaa lupaa muistakin tuomioistuimista.

Tutkimuslaitos lähetti edelleen 11.4.2008 kaikille yksittäisille käräjä- ja hovioikeuksille erilliset tutkimuslupahakemukset.

Hovioikeudet myönsivät tutkimusluvut Turun hovioikeutta lukuun ottamatta toukokuun aikana, viimeisin lupa-asia ratkaistiin käräjäoikeuksissa 19.6.2008. Turun hovioikeus myönsi tutkimusluvan 25.9.2008. Rovaniemen hovioikeus julkaisi päätöksensä Finlex-ratkaisuna (RHO 2008:2, H 08/370, 29.5.2008/478).

Julkisuuslain 28 §:n mukaan tutkimuslupa on liitettävä yleisen ja yksityisen edun suojaamiseksi tarpeelliset määräykset. Jotta tutkimusaineiston eri osia eivät rajoittaisi toisistaan poikkeavat ehdot, tutkimuslaitos pyysi että lupaehdoista määrätessään tuomioistuimet yksinkertaisesti viittaisivat tutkimuslupahakemukseen taikka listaisivat päätöksessään hakemuksessa esitetyt rajoitukset aineiston käsittelylle (hakemuksen kohdat Perustelut, Henkilötietojen käsittely, Tietoturva, Salassapito ja Arkistointi). Tuomioistuimet pääsääntöisesti noudattivat pyyntöä. Muutama käräjäoikeus asetti aineiston hankkimiselle määräajan, ja Helsingin hovioikeus määräsi, ettei ratkaisuja saa tulostaa eikä jäljentää.

Nykytilanteessa salassa pidettäviä tietoja sisältäviin tuomioistuinten ratkaisuihin tai oikeudenkäyntiasiakirjoihin kohdistuvassa tutkimuksessa on siten hankittava 61 erillistä tutkimuslupaa⁹: yksi jokaisesta tuomioistuimesta.

Raskas lupahallinto vaikeuttaa kriminaalipoliittisten ajankohtaisselvitysten toteuttamista, ja tarpeettoman laajasta lupaharkinnasta ja -käsittelystä aiheutuu ylimääräisiä kustannuksia käräjä- ja hovioikeuksille sekä tutkimusta harjoittaville tahoille. Esimerkiksi nyt käsillä olevan

⁹ Yleisten tuomioistuinten (käräjä- ja hovioikeudet sekä korkein oikeus) määrä vuonna 2008.

tutkimushankkeen 61 lupahakemuksen käsittelyyn osallistui tuomioistuimissa arviolta vähintään 140 eri henkilöä. Jokainen tuomioistuin joutuu valmistelemaan ja käsittelemään lupahakemuksen erikseen, sekä muotoilemaan itse lupaan tarvittavat ehdot, mistä aiheutuu tuomioistuinlaitokselle merkittävästi päällekkäistä työtä. Tuomioistuimilla ei myöskään ole vakiintunutta tutkimuslupia koskevaa ratkaisukäytäntöä, ja lupaehdot voivat vaihdella huomattavastikin.

Rikoksia ja seuraamuksia koskevat tiedot ovat välttämätöntä tutkimuksen perusaineistoa, joka on tarpeen seuraamuskäytäntöä ja oikeudenkäytön yhtenäisyyttä koskevien tutkimusten toteuttamiseksi. Julkisuuslainsäädännöllä tulisikin varmistaa, että lupaharkinta on järjestetty tehokkaasti. Oikeusministeriössä on jatkovalmistelussa oikeushallinnon valtakunnallisia tietojärjestelmiä koskevan lainsäädännön kehittämistä koskeva säädöshanke. Suunnitellussa lainsäädännössä on otettu lähtökohdaksi, että tietojärjestelmiin tallennettujen, salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta päättäisi kaikkien tuomioistuinten osalta Oikeusrekisterikeskus. Jollei lupakäytäntöä ole mahdollista kehittää julkisuuslakia tulkitsemalla, valmistelussa valitun ratkaisun kanssa olisikin linjassa säätää, että myös muiden kuin tietojärjestelmiin tallennettujen salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta päättäisi Oikeusrekisterikeskus taikka muu yksittäinen taho (esimerkiksi oikeusministeriö tai jokin nimetty hovioikeus). Yksittäisten ratkaisujen salassapidosta määräisivät edelleen yksittäiset tuomioistuimet, eikä lupamenettelyn keskittäminen muuttaisi tätä lähtökohtaa.

Yhteistyö korkeimman oikeuden kanssa. Syksyllä 2008 tutkimuslaitokseen otettiin yhteyttä korkeimmasta oikeudesta, jossa oli myös käynnistetty hanke lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytännön selvittämiseksi. Tavoitteena oli tarkastella rangaistuskäytäntöä jutuissa, jotka ovat tulleet vireille KKO:ssa vuosina 2000–2007. KKO keräsi tutkimusaineiston pääosin Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa laaditun muuttujaluettelon pohjalta. Korkein oikeus ja tutkimuslaitos sopivat, että tutkimuslaitos avustaa KKO:ta aineiston analysoinnissa ja että tutkimuslaitos hakee tutkimuslupaa myös tähän aineistoon. KKO myönsi tutkimusluvan 3.12.2008 (H 2008/200, nro 2618).

Aineiston hankinta. Käräjä- ja hovioikeusratkaisujen poiminta toteutettiin teknisesti suoraan tuomioistuinten asianhallintajärjestelmistä yhteistyössä Oikeushallinnon tietotekniikkakeskuksen kanssa. Käräjäoikeuksien digitaalisessa muodossa saatavilla olleet ratkaisut saatiin tutkimuslaitoksen käyttöön 29.7.2008. Tutkimuslaitos pyysi samana päivänä käräjäoikeuksia toimittamaan sille paperikopiot niistä ratkaisuista, joita ei ollut tallennettu järjestelmään digitaalisesti. Ratkaisut saatiin pääosin elokuun aikana.

Muiden kuin Turun hovioikeuden digitaaliset ratkaisut saatiin tutkimuslaitokselle 19.9.2008. Tutkimuslaitos pyysi edelleen 1.10. hovioikeuksia lähettämään sille digitaalisesta aineistosta puuttuvien ratkaisujen arkistoidut paperikopiot. Oikeushallinnon tietotekniikkakeskus toimitti Turun hovioikeuden digitaaliset ratkaisut tutkimuslaitokselle 9.10.2008, ja puuttuvia paperikopioita pyydettiin 3.11.2008.

Hovioikeuksien ratkaisujen paperikopiot saapuivat Helsingin hovioikeutta lukuun ottamatta loka–marraskuun aikana. Helsingin hovioikeus ilmoitti lupapäätökseensä viitaten, ettei se lähettäisi ratkaisuiden kopioita, vaan niihin olisi mahdollista tutustua ainoastaan hovioikeuden tiloissa. Tutkimusavustaja keräsi ratkaisuista tarvittavat tiedot hovioikeuden arkistossa joulukuussa 2008. KKO:n keräämä aineisto saatiin tutkimuslaitoksen käyttöön 9.12.2008.

Aineiston koodaus. Tekstimuotoisten tuomiolauselmien keskeiset tiedot (seuraamukset, rikokset, sovelletut lainkohdat jne.) koodattiin PHP-skriptikielellä koneellisesti SQL-tietokannaksi ns. tekstihahmojen tunnistuksen avulla. Tämän jälkeen tietokannasta muodostettiin SPSS-havaintomatriisi kaikista niistä rangaistusseuraamuksista, joihin liittyi vähintään yksi samalla tuomiolauselmalla syyksi luettu hyväksikäyttörikos.

Tuomioiden perustelut ja syyksi luetut teot koodattiin käsin SPSS-matriisiin kahdessa vaiheessa. Tiedot koodattiin ensin käräjäoikeuksien tuomioiden perusteella. Tämän jälkeen muuttujista otettiin kopio, joka päivitettiin hovioikeuksien tuomioiden avulla. Tiedot koodasi pääasiassa LL.M. Johanna Peurala.

2.2 Menetelmät

Tutkimuksen tavoitteena on rangaistuskäytännön osalta kartoittaa eri tekemuotoihin liittyviä tyyppirangaistusvyöhykkeitä ja niistä poikkeamisen perusteita. Rangaistuksen mittaamiskäytäntöjen analyysin perustana on ajatus ns. *normatiivisesta tilastollisesta mallista*, jossa mitattua rangaistusta selitetään lainsäädännön ja mittaamisopin kannalta oikeudellisesti relevanttien tekijöiden avulla (ks. Hinkkanen 2007, 24–26).

Kahden muuttujan suhdetta (esimerkiksi tekotapa ja rangaistuksen pituus) koskevien bivariaattianalyysien lisäksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntöä mallinnetaan tutkimuksessa tilastollisilla malleilla, joissa selitettävänä tekijöinä ovat rangaistuksen laji ja pituus. Näin voidaan ottaa huomioon eri mittaamisperusteiden yhteisvaihtelu. Selittävinä muuttujina ovat oikeudellisesti relevantit, rangaistuksen määrittämiseen

vaikuttavat seikat (tekotapa ja muut teonpiirteet, uhrin ja tekijän välinen suhde, uhrin ikä) sekä tieto aikaisemmista rangaistuksista.

Kvantitatiivista analyysia täydennetään kvalitatiivisilla, tapauskohtaisilla tarkasteluilla. Syyksi luettuja tekotapoja sekä kvalifioinnin ja mittaamisen perusteluja kuvataan myös laadullisesti, ja aineistosta esitetään karkeistettuja tapauskuvauksia.

Tilastollisen tarkastelun kannalta keskeisimpiä välineitä ovat kii-toiseen-riippumattomuustesti ja yksisuuntainen varianssianalyysi (ANOVA). Niiden avulla on mahdollista selvittää, johtuvatko havaitut erot todennäköisesti satunnaisvaihtelusta vai ovatko tulokset (eli havaitut erot) tilastollisesti merkitseviä. Rangaistusten pituutta mallinnetaan lineaarisella regressioanalyysillä.

Analyyseihin sisältyvien tapausten lukumäärä (n) vaihtelee sen mukaan, mikä osajoukko analyysissa on mukana (esimerkiksi vain täytetyt teot vs. myös yritykset, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö pääririkoksena vs. myös raiskausrikokset). Kaikista tapauksista ei ollut käytettävissä kaikkia yksittäisiä tietoja (esimerkiksi vastaajan ja uhrin suhde), mikä rajoittaa yksittäisiin analyyseihin sisältyvien tapausten lukumäärää.

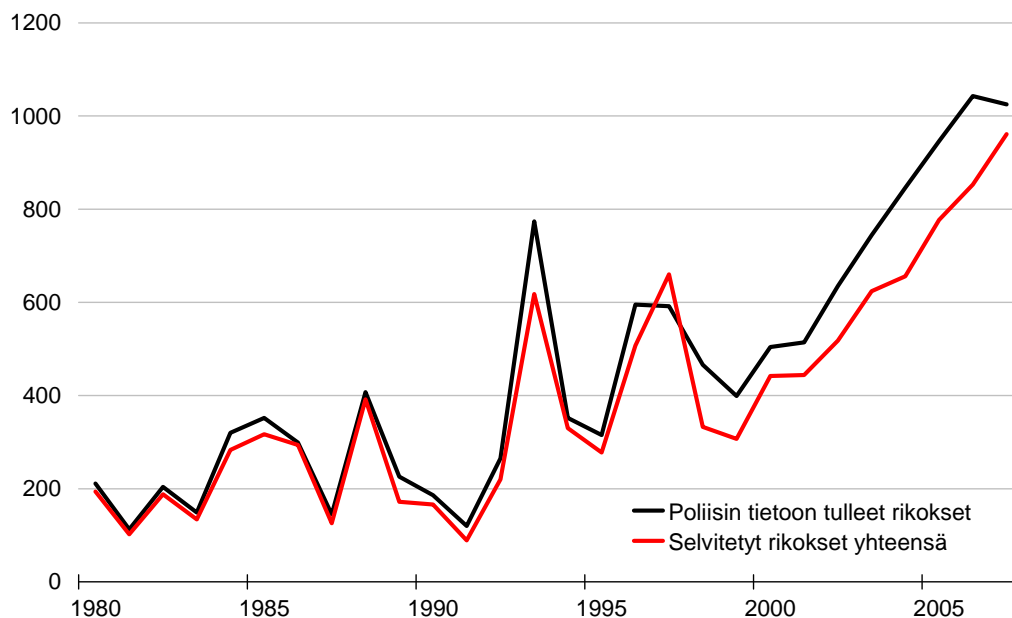
2.3 Tutkimusetiikka ja salassapito

Tutkimuksen kannalta olennaisimmat eettiset näkökohdat liittyvät tietosuojaan. Tutkimus toteutettiin rekisteritutkimuksena, ja sen perusaineisto on luonteeltaan arkaluonteista.

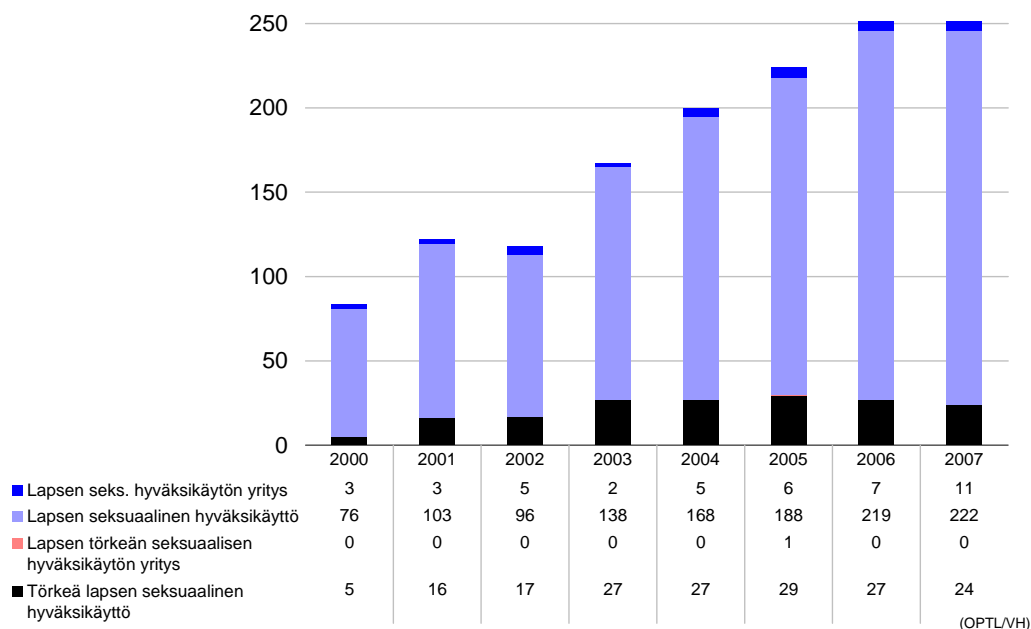
Oikeustieteellisessä tutkimusperinteessä yksittäiset esiteltävät tapaukset on tapana yksilöidä ilmoittamalla tuomioistuimen nimi sekä diaarinumero tai ratkaisun numero ja päivämäärä. Koska tutkimuksen aineistona olevien ratkaisuiden perustelut ja teonkuvaukset ovat kuitenkin pääsääntöisesti salassa pidettäviä, johtaisi yksilöintitietojen ilmoittaminen salassapitovelvollisuuden rikkomiseen. Tämän vuoksi tapausten yksilöintitietoja ei ole korkeimman oikeuden vuosikirjaratkaisuja lukuun ottamatta ilmoitettu, ja aineistoa on muutenkin tarpeen mukaan karkeistettu, jotta tapausten tunnistaminen ei olisi ulkopuolisille mahdollista. Hirvelä (2006, 32–36) on käsitellyt kysymystä tarkemmin väitöskirjassaan, ja päätynyt yksilöintitietojen esittämisen osalta samaan ratkaisuun.

3 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

3.1 Tapausmäärät



Kuvio 1a Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 1980–2007, poliisin tietoon tulleet rikokset ja selvitettyt rikokset vuosittain (aik. laps. kohd. haureus)



Kuvio 1b Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 2000–2007, tuomiot päär rikoksen mukaan

Poliisin tietoon tulee vuosittain yhä enemmän hyväksikäyttörikoksia. Vuosittain ilmoitettujen rikosten määrä on 2000-luvun aikana kaksinkertaistunut, vuodesta 1980 lähtien viisinkertaistunut (ks. kuvio 1a). Myös tuomioistuimissa vuosittain käsiteltyjen lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen lukumäärä on kasvanut voimakkaasti koko 2000-luvun ajan (kuvio 1b).

Tilastoitujen rikosten kehitys ei kuitenkaan merkitse, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ilmiönä olisi lisääntynyt. Kyselytutkimusten tulokset viittaavat pikemminkin siihen, että vakava lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on hiukan vähentynyt (Ellonen & Sariola 2008, 89). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Poliisiammattikorkeakoulun vuonna 2008 toteuttaman lapsiuhritutkimuksen mukaan kolme prosenttia yhdeksäsluokkalaisista tytöistä ja yksi prosentti pojista ilmoitti olleensa yhdynnässä vähintään viisi vuotta vanhemman aikuisen kanssa. Vuonna 1988 vastaavat luvut olivat kuusi ja neljä prosenttia. Kaikki seksuaalikokemukset aikuisten kanssa olivat tytöillä vähentyneet 18 prosentista 13 prosenttiin, pojilla 7 prosentista 3 prosenttiin. (Mt., ks. myös Sariola 1990.)¹⁰

Tapausmäärien muutoksen taustalla on *viranomaiskontrollin tehostuminen ja kiinnijäämisriskin kasvu*. Hyväksikäytön tunnistamiseen on 2000-luvulla kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota. Stakes on muun muassa julkaissut sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle suunnatun ohjeen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisestä (Taskinen 2003). Lisäksi velvollisuutta tehdä lastensuojeluilmoitus on vastikään laajennettu (ks. lastensuojelulaki 25 §, 417/2007; HE 252/2006 vp.)¹¹. Aivan viime vuosien

¹⁰ Kansainvälisissä tutkimuksissa hyväksikäytön esiintyvyys vaihtelee maittain muuttaman ja muuttaman kymmenen prosentin välillä. Esimerkiksi David Finkelhorin (1994) laatiman katsauksen mukaan 7–36 prosenttia naisista ja 3–29 prosenttia miehistä oli joutunut tutkimuksen kohteena olleissa maissa seksuaalirikoksen uhriksi lapsuudessaan. WHO:n kansainvälisen tutkimuksen (2005, 49–54) kohdemaissa 1–21 prosenttia naisista oli tullut seksuaalisesti hyväksikäytetyksi alle 15-vuotiaana.

¹¹ Säännöksen mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanotto toimintaa tai hätäkeskustoimintaa taikka koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Hallituksen esityksen (HE 252/2006 vp., LSL 25 §:n yks.kohtaiset perustelut) mukaan ilmoituksen syynä voi olla muun muassa lapsen pahoinpitely, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tai niiden epäily tai uhka.

Säännöksen 6 momentin mukaan lastensuojeluviranomaisen on edelleen salassapitoa koskevien säännösten estämättä ilmoitettava poliisille, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapseen on kasvuympäristössään kohdistettu rikoslain 20 tai 21 luvussa rangaistavaksi sää-

osalta myös uusi teknologia on vaikuttanut rikostilanteisiin ja sitä kautta tapausmäärään.

Kokonaisuutena tarkastellen ilmoitusalttius eli todennäköisyys tehdä epäilystä rikoksesta rikosilmoitus poliisille on kasvanut. Entistä suurempi osa hyväksikäyttörikoksista tulee poliisin tietoon ja rikosvastuu toteutuu tehokkaammin.

3.2 Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat rikoslain säännökset

Valtion velvollisuus suojella lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä perustuu muun muassa ihmisoikeussopimukseen. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989, SopS 59–60/1991) 34 artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta. Sopimuksen mukaan sopimusvaltiot ryhtyvät erityisesti kaikkiin tarkoituksenmukaisiin kansallisiin sekä kahden- ja monenvälisiin toimenpiteisiin estääkseen lapsen houkuttelemisen tai pakottamisen osallistumaan laitomiin seksuaalisiin tekoihin, lasten hyväksikäytön prostituutiossa tai muussa laittomassa seksuaalisen toiminnan harjoittamisessa sekä lasten hyväksikäytön pornografisissa esityksissä tai aineistoissa.¹²

Suomen rikoslaissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on porrastettu tekotavan ja teon vahingollisuuden perusteella kahdeksi eri rikosnimikkeeksi. Törkeysporttatuksen tarkoituksena on ohjata tuomioistuinkäytäntöä ja lisätä oikeudenhoidon ennustettavuutta ja yhdenmukaisuutta. Sellaisissa rikoksissa, joissa tuomioistuinten ja viranomaisten käsitys teon paheksuttavuudesta voi suuresti vaihdella, rikoksen eri asteiset ilmenemismuodot määritellään lainsäädännössä ja näin ohjataan oikeuskäytäntöä rangaistuksen mittaamisessa. (Ks. LaVM 3/1998 vp.)

Perusmuotoinen rikos on nimeltään lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, ja siitä säädetään rikoslain 20 luvun 6 §:ssä.

detty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta (ks. StVM 59/2006 vp.).

¹² Lisäksi on huomattava, että Euroopan komissio on 25.3.2009 julkaissut luonnoksen puitepäättökseksi (KOM(2009) 135 lopullinen), jolla pyritään yhdenmukaistamaan lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa materiaalista rikosoikeudellista sääntelyä.

6 § Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Joka

- 1) on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa,
 - 2) koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan hänen kehitystään, tai
 - 3) saa hänet ryhtymään 2 kohdassa tarkoitettuun tekoon,
- on tuomittava *lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä* vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

Lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei kuitenkaan pidetä 1 momentissa tarkoitettua tekoa, jos osapuolten iässä tai henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ole suurta eroa.

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka menettelee 1 momentissa tarkoitettulla tavalla kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden sekä asuu lapsen kanssa samassa taloudessa.

Yritys on rangaistava.

Lapsen seksuaalinen suojaikäraja on 16 vuotta¹³. Säännöksen tarkoituksena on ehkäistä ikäeroon perustuva lasten seksuaalinen riisto ja hyväksikäyttö, oli kysymys sitten pedofiiliasta eli aikuisten seksuaalisesta kiinnostuksesta lapsiin tai muusta ikään perustuvan vahvemmuuden hyväksikäyttämisestä. Sääntelyn lähtökohtana on, että vanhempien henkilöiden lapsiin kohdistamat seksuaaliset teot ovat lapsille vahingollisia, koska lapset eivät kykene tasavertaisista lähtökohdista arvioimaan varhaisen sukupuolisen seurustelun heille mahdollisesti aiheuttamia ongelmia. Vastuu tekoon lapsen kannalta liittyvistä riskeistä on aina vanhemmalla osapuolella. (Ks. HE 6/1997 vp., RL 20:6:n yksityiskohtaiset perustelut.) Sääntelyllä suojataan lasten seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja turvataan heille mahdollisuus tasapainoiseen kehitykseen.

Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön voi syyllistyä kuka tahansa rikosoikeudellisen vastuikärajan (15 v) ylittänyt henkilö. Nuorten keskinäisen seurustelun osalta rangaistavuutta on rajoitettu siten, että 2 momentin mukaan tekoa ei pidetä rangaistavana, jos osapuolten iässä tai henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ole suurta eroa.

Sukupuoliyhteys kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa on aina rangaistava. Muiden seksuaalisten tekojen osalta rangaistavuudelta edelly-

¹³ Samassa taloudessa asuvien lapsen vanhempien tai heihin rinnastettavien henkilöiden osalta 18 vuotta.

tetään, että teon on oltava omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Hallituksen esityksessä (HE 6/1997 vp., 20:6 §:n yksityiskohtaiset perustelut) katsotaan, että teon ei välttämättä tarvitse merkitä puuttumista lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen, vaan muukin loukkaavuudeltaan vastaava tapa voi tulla kysymykseen. Koskettelu on mainittu säännöksessä vain esimerkinomaisesti. Muina tekotapoina esitöissä mainitaan esimerkiksi lapsen houkuttelemineen katsomaan masturbointia, yhdyntää tai niitä esittäviä filmejä. Myös seksuaalisesti latautuneiden tapahtumien kertominen voi tietyissä tilanteissa täyttää tunnusmerkistön. Pienten lasten osalta seksuaalinen teko edellyttää hallituksen esityksen mukaan yleensä sukupuolielimiin kohdistuvaa tekoa, lähempänä sukukypsyystta olevien lasten osalta myös muu koskettelu voi olla seksuaalisesti olennaista ja siten rangaistavaa.

Säännöksen soveltaminen ei edellytä lapsen taivuttamista tai tietyn aseman hyväksikäyttämistä. Säännöstä sovelletaan myös tapauksissa, joissa lapsi itse on halunnut sukupuoliyhteyttä tai tehnyt siitä aloitteen. Lapsi tai kuukaan muukaan ei voi antaa sukupuoliyhteyteen tai vahingolliseen seksuaaliseen tekoon sellaista pätevää suostumusta, joka poistaisi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistavuuden (ks. suostumuksen merkityksestä Hahto 2004, 239–)¹⁴. Lapsen aloitteellisuudella voi kuitenkin olla vaikutusta rangaistuksen mittaamisessa.

Suostumus sinänsä ei voi vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen kuin enintään käänteisesti: jos lapsi taivutetaan tekoon uhkauksella tai asemaa hyväksi käyttämällä, tuomitaan rikoksentekijä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi esimerkiksi raiskausrikoksesta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä (RL 20:5; ks. jäljempänä luku 3.4).

¹⁴ Suostumuksen merkityksestä vallitsee kirjallisuudessa huomattavaa epäselvyyttä. Vrt. Ellonen & Sariola (2008, 99–100), joiden mielestä uhrikyselyssä ilmenevien vapaaehtoisten ja myönteisiksi koettujen, aikuisten kanssa tapahtuneiden seksuaalikochemusten määrittely rangaistavaksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi on tulkinnanvaraista ja mahdotonta. Sariola ja Uutela (1994, cit. Ellonen & Sariola 2008, 100) ovat puolestaan vuoden 1988 kyselytutkimusta analysoidessaan luokitelleet kriminalisoidun hyväksikäytön (lapsen kohdistuva haureus) piiriin vain tapaukset, joissa hyväksikäyttäjällä ei ollut lapsen tyttö- tai poikaystävä.

Kvalifioidusta tekemuodosta, törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä säädetään rikoslain 20 luvun 7 §:ssä.

7 § Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Jos lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä

1) kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa,

2) rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai

3) rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä* vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Kvalifiointiperusteita käsitellään tarkemmin luvussa 5.

3.3 Sukupuoliyhteys ja seksuaalinen teko

Sukupuoliyhteyden ja seksuaalisen teon määritelmä sisältyy rikoslain 20 luvun 10 §:än.

10 § Määritelmät

Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan tässä luvussa sukupuolielimellä tapahtuvaa tai sukupuolielimeen kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon.

Seksuaalisella teolla tarkoitetaan tässä luvussa sellaista tekoa, jolla tavoitellaan seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä ja joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen.

Sukupuoliyhteyden määritelmän tavoitteena on suojata seksuaalista itsemääräämisoikeutta sukupuolineutraalisti ja riippumatta tekijän seksuaalisesta suuntautumisesta (ks. Rautio 2009, 426). Hallituksen esityksen mukaan määritelmässä tarkoitettu sukupuoliyhteys voi olla esimerkiksi vaginaalinen, anaalinen tai oraalinen, ja se voi tapahtua sukupuolielimen lisäksi myös esimerkiksi esineellä. Soveltamisen kannalta ei ole merkitystä myöskään sillä, onko kysymys eri vai samaa sukupuolta olevien välisestä sukupuoliyhteydestä.¹⁵ (Ks. HE 6/1997, RL 20:10:n yksityiskohtaiset perustelut.)

¹⁵ Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan sääntelyn näkökulmasta sukupuoliyhteyden määritelmää voidaan pitää jossakin määrin ongelmallisena. Määritelmä on ilmeisesti laadittu lähinnä raiskausrikoksia silmällä pitäen. On huomattava, että aktiivinen toimija ”tunkeutumisessa” ei lapsiin kohdistuvissa hyväksikäyttörikoksissa välttämättä

Käsite sukupuoliyhteys ei täysin vastaa sanan yleiskielen mukaista merkitystä. Tässä tutkimuksessa myös sormella tapahtuva sukupuolielimeen tunkeutuminen on luokiteltu sukupuoliyhteydeksi (ks. Hirvelä 2006, 424–425). Ratkaisu ei ota kantaa siihen, vastaako tämä esitöiden määrittelyä. Seikalla on kuitenkin merkitystä tarkasteltaessa nuorimpiin lapsiin kohdistuneiden rikosten tekotapoja. Nuorimmissa ikäryhmissä sukupuoliyhteys on tyyppillisesti toteutettu joko sormin tai oraalisesti.

De lege ferenda. Seksuaalisen teon määritelmän osalta on huomattava, että rikoslain 20 luvun 6 §:n 3 kohdassa tarkoitetuissa teoissa (”saa hänet ryhtymään 2 kohdassa tarkoitettuun [seksuaaliseen] tekoon”) on luonnollisesti kiinnitettävä huomiota rikoksenteikijän eikä lapsen tavoittelemaan seksuaaliseen kiihotukseen tai tyydytykseen (ks. myös HE 6/1997, RL 20:10.2:n yksityiskohtaiset perustelut). Rangaistavaa on siis lapsen saaminen ryhtymään tekoon, jossa vastaajan tarkoituksena on vastaajan seksuaalinen kiihotus tai tyydytys siitä riippumatta, miten lapsi itse tekoon suhtautuu.

Seksuaalisen teon määritelmän – ja siten lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön – täyttymisen edellytyksenä on, että teko on luonteeltaan ”seksuaalinen” 10 §:ssä tarkoitettulla tavalla. *Teko voi olla lapsen seksuaaliselle kehitykselle vahingollinen, mutta siitä huolimatta jäädä seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn ulkopuolelle.*

Ratkaisussa KKO 2005:93 syyte seksuaalisesta hyväksikäytöstä hylättiin, koska tapauksessa ei ollut näyttöä siitä, että vastaaja olisi teoillaan (pitkät kielisuudelmät, suun ympäristön nuoleskelu ja vartalon hyväily) tavoitellut seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä. (Ks. ratkaisun kritiikistä myös Hirvelä 2006, 61 viitteinen, 454–458.)

Kun otetaan huomioon, että sääntelyn tavoitteena on ehkäistä kaikki lasten seksuaalinen riisto ja tarkoituksena on nimenomaisesti lapsen suojeleminen häntä vahingoittavilta teoilta (ks. HE 6/1997 vp., RL 20:6.1:n yksityiskohtaiset perustelut), olisi ehkä tarkoituksenmukaista ainakin lapsiin koh-

ole rikoksenteikijä itse, eikä tunkeutuminen aina ole tunkeutujan (eli lapsen itsensä) näkökulmasta tällöin seksuaalista – olkoonkin, että tapahtuma sinänsä on omiaan aiheuttamaan vakavaakin vahinkoa lapsen myöhemmälle seksuaaliselle kehitykselle. Seksuaalisen tunkeutumisen käsite edellyttää laajaa tulkintaa esimerkiksi rikoksessa, jossa tekijä saa uhrina olevan hyvin nuoren lapsen ryhtymään anaaliseen tai vaginaaliseen sukupuoliyhteyteen kanssaan taikka jossa pieni lapsi saadaan koskettelemaan suullaan rikoksenteikijän sukupuolielintä. Lain tavoitteiden kannalta näiden tekojen arvioinnissa tulisi olla olennaista lähinnä se, että lapsen toimet *kohdistuvat rikoksenteikijän sukupuolielimeen tai lapsi toteuttaa ne omalla sukupuolielimellään.* Rangaistavuuden alan kannalta kysymyksellä ei kuitenkaan ole merkitystä, koska myös lapsen kehitystä omiaan vahingoittamaan olevat seksuaaliset teot ovat rangaistavia. Ks. määritelmien kritiikistä myös Niemi-Kiesiläinen 1998, 18, ja syyttäjien toiminnasta Hirvelä 2006, 424–425.

distuvien seksuaalirikosten osalta poistaa seksuaalisen teon tunnusmerkistöstä viittaus seksuaalisen kiihotuksen tai tyydytyksen tavoitteluun – etenkin, kun teon lasta vahingoittavasta luonteesta säädetään jo nykyään erikseen.¹⁶ Tällöin teon tulisi yhä olla tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen *seksuaalisesti olennainen* (RL 20:10.2 in fine) ja olla *omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä* (vahinkoedellytys; RL 20:6.1 2 k in fine).¹⁷

Sen selvittäminen, missä määrin määritelmäsäännöksen ulkopuolelle jääviä tekoja jää nykyään rankaisematta, edellyttäisi esimerkiksi poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin perustuvaa ns. läpivirtaustutkimusta taikka lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä hylättyjen syytteiden analyysia.

3.4 Lapsen seksuaalinen riisto voi käsittää myös muita rikoksia

Lapsen seksuaalinen riisto (*sexual exploitation of children*) on lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä (*sexual abuse of children*) laajempi käsite, joka tarkoittaa kaikkia tekoja, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista koskemattomuutta (ks. Luoma 2007 ja lapsen oikeuksien yleissopimus 34 art.).¹⁸

¹⁶ Siltä osin kuin kyse on lapsipornografiaan liittyvistä teoista, ongelman poistaa osin se, että lapsipornografian valmistaminen on kriminalisoitu rikoslain 17 luvussa. Tällöinhän tavoitteena ei ole välttämättä vastaajan seksuaalinen kiihotus, vaan hyväksikäytön kaupallinen hyödyntäminen. Rikoslain 17 luvun 18 §:n mukaan joka valmistaa kuvia tai kuvatalenteita, joissa sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasti esitetään lasta, on tuomittava sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Rikoksen törkeästä tekemuodosta säädetään 18 a §:ssä: törkeä tekemuoto tulee kysymykseen silloin, jos lapsi on erityisen nuori, kuvassa esitetään myös vakavaa väkivaltaa tai lapsen kohtelua erityisen nöyryyttävästi, rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai rikos on tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa.

Toisaalta lapsipornografiaa koskevan sääntelyn keskiössä ei ole välittömästi lapselle aiheutuva vahinko, vaan säännöksen soveltamisessa otetaan huomioon myös muut yhteiskunnan intressit: esimerkiksi tiedonvälitystä palvelevan luonteen tai taiteellisen arvon vuoksi perustellun lapsipornografian valmistaminen ei ole säännöksen nojalla rangaistavaa (RL 17:18.3 ja 17:17.2) eikä säännös koske myöskään Valtion elokuvatarkastamon hyväksymiä tallenteita.

¹⁷ Ks. myös Hirvelä 2006, 465–466.

¹⁸ Eräs seksuaalisen riiston alaryhmä on lapsen kaupallinen seksuaalinen riisto (tai hyväksikäyttö; *commercial sexual exploitation of children, CSEC*). Sillä tarkoitetaan lasten seksuaalista riistoa taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi. Lasten kaupalliseen seksuaaliseen riistoon kuuluvat muun muassa lapsipornografia, lapsiprostituutio, lapsiin kohdistuva ihmiskauppa, kaupallisessa yhteydessä lapsiin kohdistuva väkivalta ja lasten järjestetyt pakkoavioliitot, joissa lasta hyväksikäytetään seksuaalisesti. (Ks. Albanese 2007.)

Lapsen seksuaalista riistoa laajempi käsite on puolestaan lapsen kaltoinkohtelu (child abuse and neglect / child maltreatment). Se käsittää seksuaalisen riiston lisäksi myös fyysisen väkivallan, psyykkisen kaltoinkohtelun, hoidon laiminlyönnin ja muun riiston,

Hyväksikäyttörikoksen täyttyminen ei edellytä esimerkiksi lapsen pakottamista, taivuttamista tai tietyn aseman hyväksikäyttämistä. Tietyissä tekoolosuhteissa lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien säännösten lisäksi voi samanaikaisesti tulla sovellettavaksi myös muita rikossäännöksiä.

Jos lapsi on pakotettu sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon, sovelletaan lisäksi *raiskausrikoksia* koskevia säännöksiä (raiskaus, törkeä raiskaus ja pakottaminen sukupuoliyhteyteen, RL 20:1–3; pakottaminen seksuaaliseen tekoon, RL 20:4; ks. HE 6/1997 vp., RL 20:6:n yksityiskohdalliset perustelut). Tällöin tekijä tuomitaan yhteiseen rangaistukseen lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja raiskausrikoksesta.

Hyväksikäyttörikos ei muutenkaan käsitä väkivaltaa. Jos tekoon liittyy sellaista väkivaltaa, joka ei suoraan liity lapsen pakottamiseen, voidaan tekijä tuomita esimerkiksi *pahoinpitelystä* (RL 21:5) tai *törkeästä pahoinpitelystä* (RL 21:6). Mikäli lapsen liikkumisvapautta rajoitetaan tai hänet eristetään ympäristöstään esimerkiksi sieppaamalla ja sulkemalla hänet tekijän asuntoon, tuomitaan tekijä lisäksi *vapaudenriistosta* (RL 25:1).

Rikoksen jälkitekona tapahtuva uhkaus – esimerkiksi uhkaus tappaa lapsen vanhemmat, mikäli lapsi kertoo rikoksesta kenellekään – voidaan rangaista rikoslain 25 luvun 8 §:n mukaisena *pakottamisena*. Jos uhkaus liittyy rikoksen toteuttamiseen, arvioidaan sitä raiskausrikoksena. Raiskausrikoksessa uhkauksen kohteen ei välttämättä tarvitse olla lapsi itse.

Mikäli tekijä saa lapsen ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon lupaamalla tai antamalla korvauksen, voi kysymykseen tulla *seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta* (RL 20:8a). Jos taas tekijänä on esimerkiksi opettaja, joka on taivuttanut lapsen seksuaaliseen kanssakäymiseen asemaansa hyväksikäyttäen, on samalla teolla mahdollista syyllistyä *seksuaaliseen hyväksikäyttöön* (RL 20:5). Mikäli rikoksen tekijänä on lapsen vanhempi, isovanhempi tai vanhempi sisarus, voi sovellettavaksi tulla rikoslain 17 luvun 22 §:n säännös *sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kesken*¹⁹.

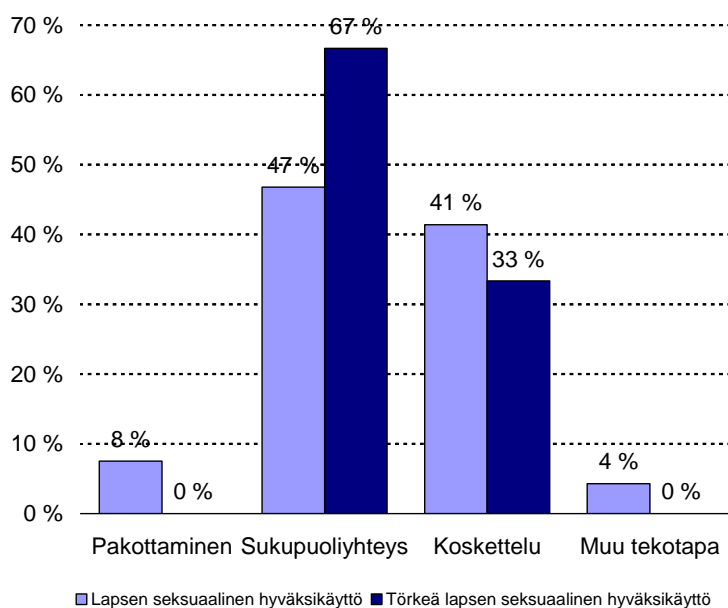
Kun rikoksen tekotapana on lapsipornografian valmistaminen, voidaan tekijä tuomita *sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisestä* (RL 17:18), *törkeästä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämisestä* (RL 17:18a) tai *sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidosta* (RL 17:19). Säännösten esitöissä ei ole mainittu konkurrenssista hyväksikäytön kanssa. Ainakin jälkimmäinen rikos

josta voi seurata vaaraa lapsen terveydelle, kehitykselle tai ihmisarvolle. (Ks. Butchart ym. 2006, 7–.)

¹⁹ Säännöksen mukaan sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kesken tuomitaan se, joka on sukupuoliyhteydessä oman lapsensa tai tämän jälkeläisen kanssa, oman vanhempansa tai tämän vanhemman tai isovanhemman kanssa taikka veljensä tai sisarensa kanssa.

on tutkimuksen hovioikeusaineistossa luettu syyksi yhdessä hyväksikäytön kanssa – hyväksikäyttörikoksen osana valmistettujen lasta esittävien pornografisten kuvien hallussapito hyväksikäytön jälkeen rangaistaan siis erillisenä rikoksena.

3.5 Tekotapa



Kuvio 2 Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vakavin tekotapa (vuosi 2006; päär rikoksena lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=186) tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=18))

Kuviossa 2 esitetään lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tekotapa rikosnimikkeen mukaan. Perusmuotoisessa rikoksessa noin puolet rikoksista käsittää sukupuoliyhteyden ja 8 prosentissa on kysymys jonkinasteisesta pakottamisesta. Koskettelu ja muiden tekotapojen osuus vakavimpana tekotapana on 45 prosenttia.²⁰ Törkeässä tekemuodossa kaksi kolmannesta tapausista käsittää sukupuoliyhteyden. Pakottamista ei tältä osin mainita tekotapana, koska rikokset on luettu syyksi esimerkiksi törkeänä raiskauksena.

Sukupuoliyhteys, kosketteleminen ja lapsen saaminen koskettelemaan mainitaan tunnusmerkistössä nimenomaisesti rikoksen tekotapoina. Näiden

²⁰ Tutkimuksessa on lähdetty siitä oletuksesta, että koskettelu on lähtökohtaisesti törkeämpi teko kuin pelkästään viestintää sisältävä rikos, sukupuoliyhteys on törkeämpi rikos kuin koskettelu ja väkivaltainen tai muu pakottaminen on törkeämpää kuin sukupuoliyhteys.

lisäksi rangaistavia ovat kuitenkin myös muut seksuaaliset teot, jotka ovat omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä.

Rikoksen tunnusmerkistöön liittyy osin aitoa epäselvyyttä. Esimerkiksi Lastensuojelun keskusliitto (30.5.2008) on vaatinut, että seksuaalisesti tunkeilevien, alatyylisten viestien lähettäminen lapselle tulisi kriminalisoida. Seksuaalisväritteisten tekstiviestien, sähköpostien ja kirjeiden lähettäminen lapselle on kuitenkin jo nykyään oikeuskäytännössä luettu syyksi lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä.

Hallituksen esityksessä (HE 6/1997 vp., RL 20:6:n yksityiskohtaiset perustelut) mainitaan esimerkkeinä rikoksen tekotavoista lapsen houkutteleva katsomaan masturbointia²¹, yhdyntää tai pornografisia filmejä²² sekä seksuaalisesti latautuneiden tapahtumien kertominen.

Seksuaalisesti latautuneiden tapahtumien kertomisesta esimerkkeinä aineistosta löytyivät tapaukset, joissa vastaaja oli kehunut lapsen vartaloa tai tehnyt seksuaalissävyytteisiä tai riisuutumista koskevia ehdotuksia puhelimitse (yhdessä masturboinnin kanssa). Rangaistavaksi on arvioitu myös seksuaalisväritteisten tekstiviestien, sähköpostien sekä kirjeiden lähettäminen lapselle sekä seksuaalissävyytteinen keskustelu pikaviestiohjelman (esim. Messenger) välityksellä.

Esitöissä mainittujen tekotapojen ohella rangaistavana seksuaalisena tekona on pidetty tekoja, joissa vastaaja on saanut lapsen toimimaan seksuaalisväritteisellä tavalla vastaajan seurattessa lapsen toimintaa. Näihin kuuluvat muun muassa tilanteet, joissa vastaaja katselee lasta tämän sovittaessa alusvaatteita, lapsen pakottaminen pukemaan paljastavat vaatteet, lapsen saaminen masturboimaan tai virtsaamaan vastaajan päälle, lapsen pyytäminen piirtämään sukupuolielimiä esittäviä kuvia, lapsen saaminen riisuutumaan alastomaksi sekä alastoman lapsen valokuvaaminen ja lapsen pyytäminen esiintymään pornografisessa kuvassa. Seksuaaliseksi teoksi on arvioitu myös vastaajan sukupuolielinten näyttäminen lapselle (itsensäpaljastaminen, myös web-kameran välityksellä), pornografisten kuvien näyttäminen ja itsetyydytystä kuvaavien eleiden esittäminen.²³

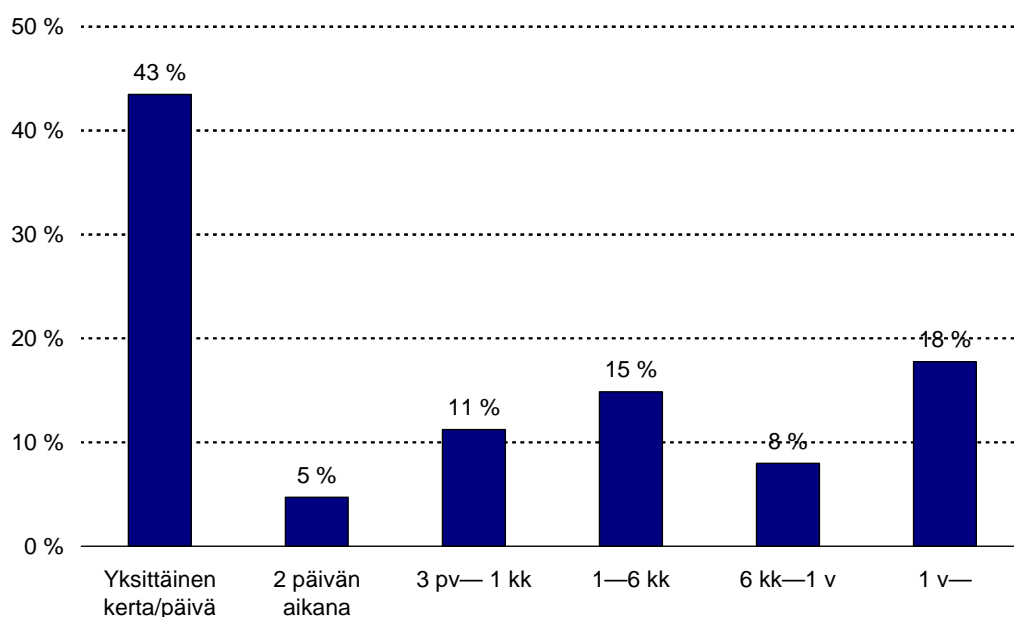
²¹ Vastaajan masturbointi on tutkimusaineistossa luettu syyksi rangaistavana seksuaalisena tekona myös siinä tapauksessa, että vastaajan sukupuolielimet ovat peitettynä esimerkiksi vaatteiden alla, vastaaja on eri huoneessa ja lapsi kuulee tapahtuman taikka vastaaja on lapseen yhteydessä puhelimitse tai web-kameran avulla.

²² Tutkimusaineistossa seksuaalisena tekona on pidetty myös pornografisten elokuvien luovuttamista lapselle.

²³ Tutkimusaineiston syytteiden teonkuvauksissa on huomattavaa, että lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä kuvataan osassa tapauksista vapaaehtoiseen seksuaaliseen kanssakäymiseen tai mielihyvän tavoitteluun viittaavilla termeillä kuten ”seksi”, ”oraaliseksi” tai ”hyväileminen”. Tällaiset termit on tutkimuksessa pyritty muuntamaan neutraalimpaan muotoon, esimerkiksi ”sukupuolilyhteys” (tai ”seksuaalinen teko”), ”oraalinen sukupuolilyhteys” taikka

Myös muussa yhteydessä normaaliin kanssakäymiseen tai lapsen hoitamiseen kuuluvat lapsen halaaminen, nostelu, syliin ottaminen, kylvettäminen ja riisuminen on yksittäisissä tapauksissa luettu syyksi vahingoittavina seksuaalisina tekoina, kun ne ovat tapahtuneet esimerkiksi lapsen sukupuolielinten koskettelun yhteydessä.²⁴ Perhepiirissä tapahtunut alasti kulkeminenkin on arvioitu rangaistavaksi, kun siihen on liittynyt muita seksuaalisia tekoja.

3.6 Rikoksen kesto ja teko aika



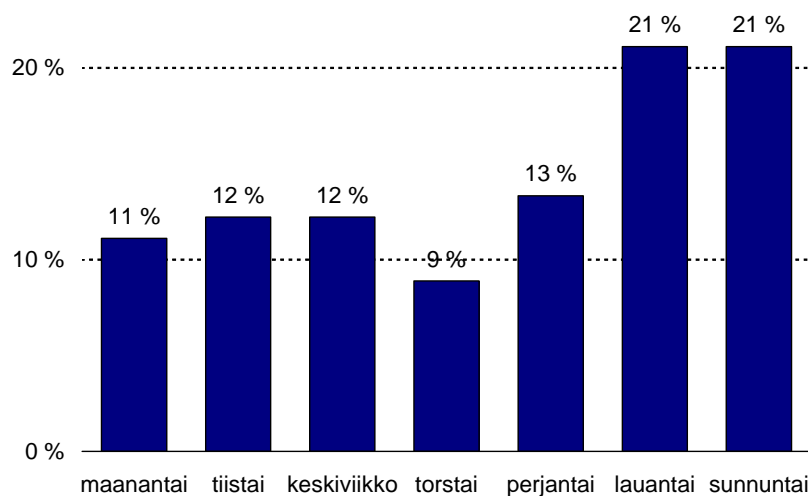
Kuvio 3 Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kesto (vuosi 2006; RL 20:6 ja 20:7; n=276)

Vajaa puolet rikoksista (43 %) tehdään yksittäisellä tekokerralla tai kysymys on enintään yhden päivän tapahtumista, suurin osa on jatkunut pidempään (kuvio 3).

Monissa rikoslajeissa rikokset keskittyvät tiettyihin kellonaikoihin, päiviin tai kuukausiin (ks. esim. Lehti 2008, 15–16). Seuraavassa tarkastellaan rikosten tekoaikaa niissä tapauksissa, jossa rikos on tapahtunut yksittäisen päivän aikana.

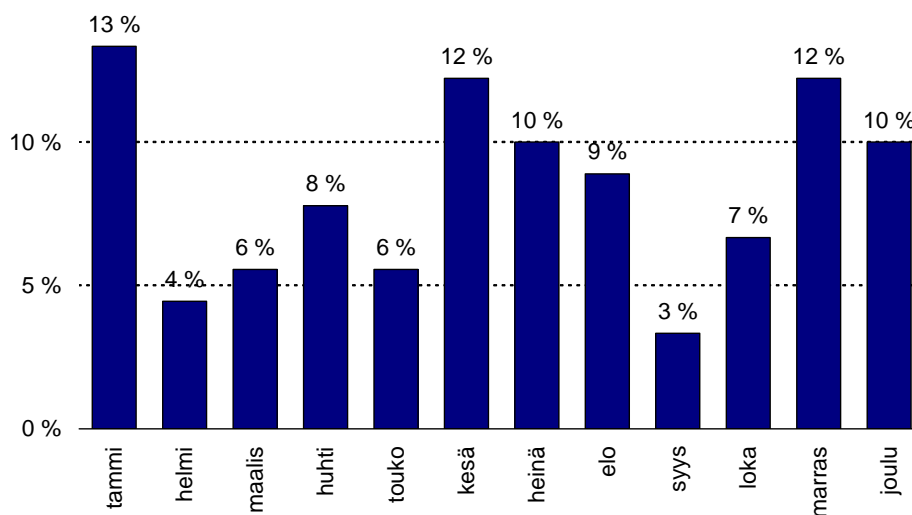
”koskettelu” (tai ”tunkeutuminen”). Vaikka osa teoista liittyykin nuorten keskinäisiin seurusteluhteisiin, ei etenkin pieniin lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten kuvaaminen aikuisten vapaaehtoiseen seksuaaliseen kanssakäymiseen liittyvällä sanastolla ole omiaan kuvaamaan rikoksen luonnetta lasta vahingoittavana tekona.

²⁴ Vrt. HE 6/1997 vp. (RL 20:6:n yksityiskohtaiset perustelut), jonka mukaan lapsiin kohdistettava tavanomainen ystävällinen koskettelu sinänsä ei sisällä sellaista seksuaalista merkitystä, jota säännöksessä tarkoitetaan. Suulle suutelusta ks. myös KKO 2005:93.



Kuvio 4 Rikoksen tekopäivä rikoksissa, jotka tapahtuivat yksittäisen päivän aikana (n=90)

Tarkasteltaessa lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä viikonpäivittäin havaitaan, että rikokset keskittyvät viikonloppuihin (kuvio 4). Lauantai tai sunnuntai aikana tehdään 42 prosenttia yksittäisen tekokerran käsittävistä rikoksista.²⁵



Kuvio 5 Rikoksen tekokuukausi rikoksissa, jotka tapahtuivat yksittäisen päivän aikana (n=90)

²⁵ Anttila (1956, 127) selittää ilmiötä lapsiin kohdistuneiden raiskausrikosten osalta alkoholinkäytön ja huvitilaisuuksien keskittymisellä mainittuihin viikonpäiviin.

Rikosten tekokuukausissa painottuvat koulujen loma-ajat: rikokset keskittyvät kesä- ja talvikuukausille (kesäkuu–elokuulle, marraskuu–tammikuu; kuvio 5).

3.7 Rikoksentekijät ja uhrin

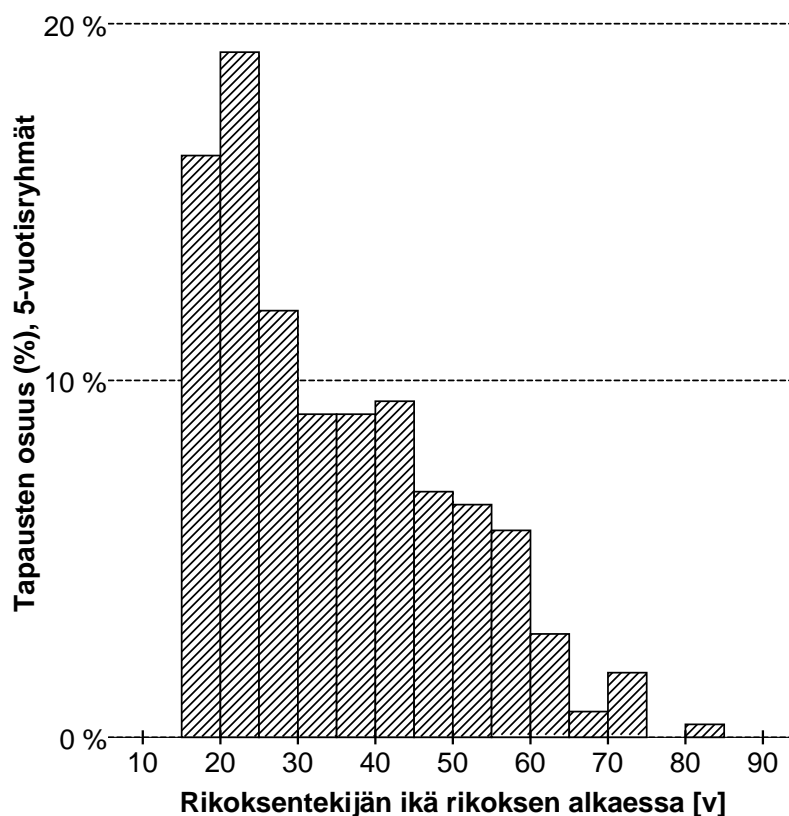
Taulukossa 1 tarkastellaan rikoksentekijän ja uhrin sukupuolta käräjä- ja hovioikeusaineistossa (vuosi 2006) sekä korkeimman oikeuden valitusaineistossa (2000–2007).

Taulukko 1 Tekijän ja uhrin sukupuoli

KäO&HO-aineisto 2006	Päärikoksen uhrin sukupuoli		Yhteensä kaikki sukupuolet
	poika	tyttö	
Vastajaajan sukupuoli	[kpl]	[kpl]	[kpl]
mies	15	201	216
nainen	2	2	4
Yhteensä	17	203	220

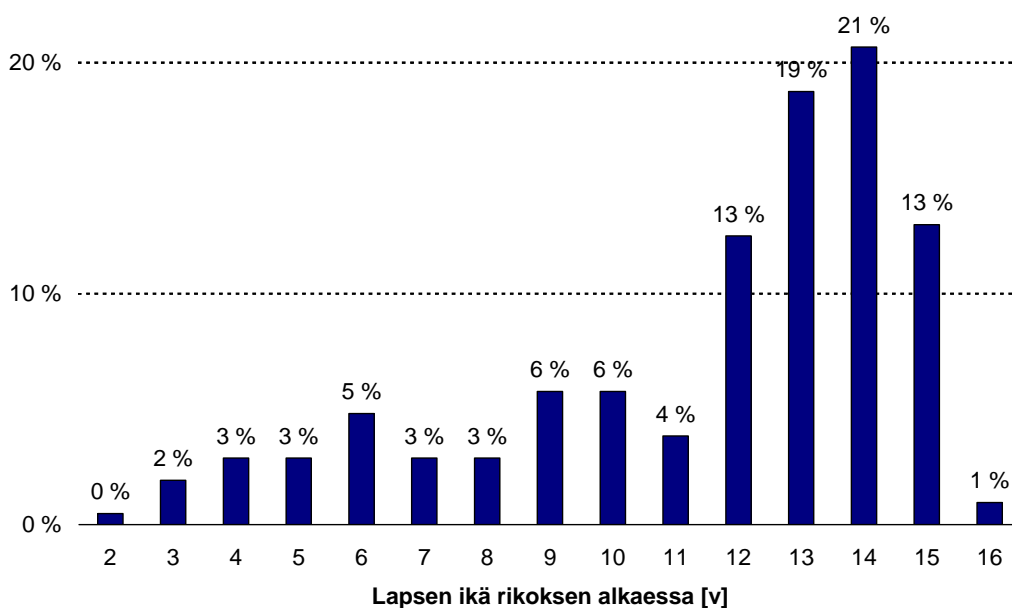
KKO-aineisto 2000–2007	Uhri(e)n sukupuoli			Yhteensä kaikki sukupuolet
	suurin osa poikia	suurin osa tyttöjä	yhtä paljon poikia ja tyttöjä	
Vastajaajan sukupuoli	[kpl]	[kpl]	[kpl]	[kpl]
mies	15	125	4	144
nainen	0	2	0	2
Yhteensä	15	127	4	146

Lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä rikoksentekijä on tyypillisesti mies ja uhri tyttö. Näiden tapausten osuus kaikista rikoksista on noin 90 prosenttia. Poikiin kohdistuvat teot ovat harvinaisempia, ja niissäkin tekijänä on useimmiten mies. Naisten tekemät rikokset olivat aineistossa yksittäistapauksia.



Kuvio 6 Rikoksentekijän ikä (n=276)

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitut ovat tyypillisesti iältään 17–30-vuotiaita (kuvio 6). Keskimääräinen tekoikä on 34 vuotta (n=276, keskihajonta 14,7 v). Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on luonteeltaan aikuisiän rikollisuutta, jota esiintyy kaikissa ikäryhmissä – kuten rattijuopumukset ja törkeät huumausainerikokset. Ikä-rikos-käyrän huippu ei ole hyväksikäytössä yhtä voimakas kuin esimerkiksi pahoinpitely- ja varkausrikoksissa, jotka ovat enemmän luonteeltaan nuorten rikollisuutta.



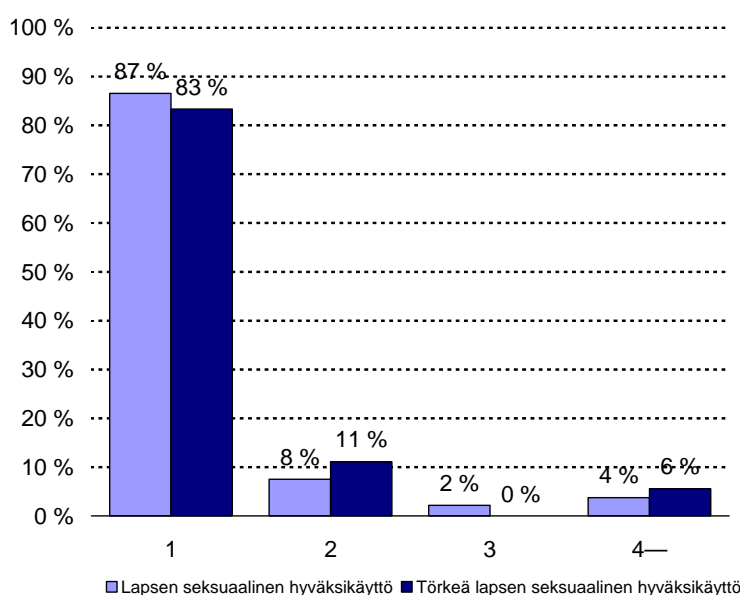
Kuvio 7 Uhrin ikä (n=208)

Hyväksikäytön uhrin ikä on tyypillisesti 12–15-vuotiaita (kuvio 7). Alle 12-vuotiaiden osuus uhreista on kolmannes.

Taulukko 2 Tekijän ja uhrin suhde

	KäO & HO 2006		KKO 2000–2007	
	(%)	[kpl]	(%)	[kpl]
Vanhempi	11 %	20	21 %	30
Isä-/äitipuoli, vanhemman avopuoliso / seurustelukumppani	10 %	18	19 %	28
Muu sukulainen	10 %	18	13 %	19
Perhetuttu, naapuri, muu tuttava	40 %	70	22 %	32
Lapsen oma seurustelukumppani	14 %	24	3 %	5
Vieras	14 %	25	22 %	32
Yhteensä	100 %	175	100 %	146

Noin viidennes tuomituista rikoksista tehdään lapsen perhepiirissä, tekijänä on joko lapsen vanhempi tai vanhemman uusi puoliso/seurustelukumppani. Sukulaisten, ystävien ja tuttavien osuus rikoksista on noin puolet, ja 14 prosenttia tapauksista liittyy lapsen omaan seurustelukumppaniin. Täysin vieraiden ja ennalta tuntemattomien rikosentekijöiden osuus on 14 % (n=175).



Kuvio 8 Uhrien lukumäärä (päärikoksena lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=186) tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=18))

Samalla kertaa voi olla tuomittavana useita lapsen seksuaalisia hyväksikäyttäjiä, jotka kohdistuvat eri uhreihin. Noin kuudesosa rangaistuksista mitattiin useaan uhriin kohdistuneesta hyväksikäytöstä. Keskimäärin uhreja oli tuomioissa 1,4, enimmillään 22 (keskihajonta 1,7; n=204).

3.8 Seuraukset uhrille

Lääkäriseura Duodecimin julkaiseman Käypä hoito -suosituksen (Solantaus ym. 2006) *Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen* mukaan seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa lapsille useita erilaisia fyysisiä ja psyykkisiä oireita. Ei ole olemassa mitään spesifistä seksuaalisen hyväksikäytön oireyhtymää. Fyysisistä seurauksista katsauksessa mainitaan muun muassa

- vammat (turvotus, mustelmat, haavautumat) sukupuolielimiin, peräaukon seutuun, suuhun ja reisien sisäpinnalle sekä eri puolille kehoa kiinni pitämisen aiheuttamana
- sukupuoli- ja virtsaelinten tulehdusoireet
- virtsaamiseen ja suolen toimintaan liittyvät psykosomaattiset oireet
- raskaus.

Psyykkiset oireet vaihtelevat suosituksen mukaan oireettomuudesta diagnosoitaviin häiriöihin. Todettuja oireita ovat muun muassa

- kiintymyssuhde- ja muut ihmissuhdeongelmat
- tunne-elämän ongelmat ja häiriöt, kuten ahdistus, pelot ja painajaiset, masennus sekä itsetuhoisuus
- käyttäytymisen ongelmat ja häiriöt kuten seksualisoitunut käyttäytyminen (pienellä lapsella voi ilmetä esimerkiksi seksuaalisten alueiden kosketteluna, nuoruusiässä kontrolloimattomina ja vaihtuvina seksuaalisuhteina), hyperaktiivisuus, uhmakkuus ja aggressiivisuus, käyttöhäiriöt, epäsosiaalinen käyttäytyminen, uudelleen uhrittuminen ja promiskuiteetti sekä päihteiden käyttö
- somaattiset oireet, kuten unihäiriöt, kastelu ja tuhriminen, syömishäiriöt sekä vatsakivut
- kognitiiviset ongelmat, kuten keskittymisen puute ja kouluongelmat
- posttraumaattinen stressireaktio (PTSD)
- dissosiativiset oireet. (Solantaus ym. 2006.)

Tuomioissa mainitut seuraukset. Lähes kaikki edellä listatut seuraukset ja joukko muitakin mainitaan ratkaisuiden teonkuvauksissa tai perusteluissa.

Erilaisia fyysisiä vammoja tai muita seurauksia mainittiin 8 prosentissa tapauksista (n=204); perusmuotoisissa rikoksissa 5 prosentissa (n=186) ja törkeissä 39 prosentissa (n=18). Fyysisistä seurauksista ratkaisuissa mainitaan muun muassa kipu ja särky, sukupuolitaudit, raskaaksi tuleminen, raskaudenkeskeytys sekä haavaumat ja mustelmat.

Psyykkisiä seurauksia mainittiin 45 prosentissa tapauksista (n=204); perusmuotoisessa rikoksessa 44 prosentissa (n=186) ja törkeässä tekemudossa 56 prosentissa (n=18). Uhreilla esiintyi muun muassa seuraavia oireita ja häiriöitä:

- posttraumaattinen stressihäiriö
- lievä, keskivaikkea ja vaikea-asteinen masennustila
- ahdistuneisuushäiriöt
- traumaperäinen dissosiaatiohäiriö
- itsemurha-aikeet ja -yritykset, viiltely
- ärtyisyys, häpeän tunne
- syömishäiriöt, univaikeudet ja painajaiset, koulunkäyntivaikeudet, keskittymisvaikeudet, pelkotilat
- päihteiden käyttö, yökastelu, aggressiivisuus, karkailu, seksualisoitunut käytös.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön uhrin tarvitsevat usein myös *hoitoa*. Perusmuotoisen rikoksen tuomioissa maininta jonkinlaisesta hoidosta tai tu-

kipalvelusta oli 26 prosentissa (n=186), törkeässä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä 44 %:ssa (n=18). Hoito- ja tukipalveluista mainittiin muun muassa (psyko)terapia, lastenpsykiatrinen hoito osastolla, hoito perheneuvolassa, erityisopetus, koulukuraattorin palvelut ja sosiaalitoimen avohuolto (tukihenkilö).

3.9 Sivurikokset

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi tuomioissa luetaan vastaajien syyksi myös muita rikoksia. Hyväksikäyttörikoksia voi myös olla useita. Ratkaisuissa oli rikoksia keskimäärin 1,9 kappaletta (n=276, keskihajonta 2,0).

Rikosvastuun tehokkaan toteutumisen kannalta voidaan pitää jossakin määrin ongelmallisena, etteivät syyttäjät näytä kaikissa tapauksissa tunnistaneen tapauksiin mahdollisesti liittyviä sivurikoksia.²⁶

Sukupuoliyhteys lähisukulaisten kesken. Sukupuoliyhteyttä lähisukulaisten kesken koskevaa rikossäännöstä (RL 17:22) sovellettiin ainoastaan kahdessa kymmenessä prosentissa tapauksista, joissa tekijänä oli lapsen biologinen vanhempi (n=5).

Pakottaminen ja raiskausrikokset. Rikosten teonkuvauksissa puhutaan pakottamisesta tai väkivallasta, mutta *vastaaajaa ei syytetä eikä hänelle tällöin myöskään lueta syyksi raiskausrikosta.* Rikoksissa, joissa tekotavan yhteydessä mainittiin jonkinlainen pakottaminen (n=27), ei vastaajalle luetu syyksi raiskausrikosta 30 prosentissa tapauksista. Kahdessa tapauksessa pakottaminen arvioitiin kuitenkin pahoinpitelyrikokseksi (RL 20:5). Näistä toisessa liikkumisen rajoittamista sitomalla pidettiin lisäksi vapaudenriistona (RL 25:1). Lopuissa yhdeksässä tapauksessa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön arvioitiin muun muassa sisältävän seuraavia tekotapoja:

- tiukka kiinni pitäminen
- käden laittaminen lapsen suun eteen, jotta lapsi ei pääse huutamaan
- uhkaus levittää lasta koskevia juoruja, jos hän ei suostu tekoon
- ”pakottaminen”
- ”pakottanut A:n sukupuoliyhteyteen tai ainakaan A ei uskaltanut kieltäytyä”.

Törkeää raiskausta koskevaa säännöstä sovellettiin viidessä tapauksessa (19 % pakottamistapauksista, 1,8 % kaikista ratkaisuista), perusmuotoista raiskausta kahdeksassa tapauksessa (30 % pak., 2,9 % kaikista). Yksi tapaus

²⁶ Ks. myös Hirvelä 2006, 425–426.

arvioitiin pakottamiseksi sukupuoliyhteyteen (3,7 % / 0,4 %), kaksi pakottamiseksi seksuaaliseen tekoon (7,4 % / 0,7 %) ja yksi seksuaaliseksi hyväksikäytöksi (3,7 % / 0,4 %).

Vastike ja seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta. Lapsen seksuaaliseen hyväksikäytön tekotapaan liittyy joskus myös vastikkeen maksaminen. Tutkimusaineistossa vastaajat ovat tarjonneet lapsille korvaukseksi seksuaalisesta teosta tai sukupuoliyhteydestä muun muassa pieniä summia rahaa, vaatteita, tupakkaa, alkoholia, leluja ja karamelleja. Rahaa on tarjottu myös sen vastikkeeksi, että lapsi ei kertoisi teosta kenellekään.

Tapauksissa, joissa lapselle tarjottiin jotakin vastiketta (n=9), vastaajaa ei yhdessäkään tapauksessa tuomittu seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta (RL 20:8).

II RANGAISTUSKÄYTÄNTÖ

4 Rangaistuksen määrääminen

4.1 Lähtökohdat

Kun tuomioistuin on valinnut, mitä rikostunnusmerkistöä ja törkeysastetta tekoon tai tekoihin sovelletaan, on sen päätettävä tuomittavan rangaistuksen lajista ja määrästä. Tätä päätöksentekoa kutsutaan rangaistuksen määräämiseksi (ks. HE 44/2002 vp., 165–166).

Rangaistuksen määräämiseen sisältyy useita osaratkaisuja. Tuomioistuimen on valittava sovellettava rangaistusasteikko ja mahdollisesti tehtävä siihen muutoksia. Asteikon tultua vahvistetuksi on päätettävä rangaistuksen lajista. Lajinvalintaan sisältyvät laajasti ymmärrettyinä ainakin päätös rangaistukseen tuomitsemisesta tai tuomitsematta jättämisestä, valinta sakon ja vankeuden välillä, päätös ehdottoman tai ehdollisen vankeusrangaistuksen käytöstä sekä päätökset yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangaistukseen tuomitsemisesta (ks. mt., 169–170). Kun sopiva rangaistuslaji on valittu, on vielä päätettävä rangaistuksen määrästä tai pituudesta (rangaistuksen mitaaminen).

Päätöksentekoon vaikuttaa samanaikaisesti useita lajinvalinta- ja mitaamisperusteita, ja harkinnassa on kysymys periaatteiden painoarvon punninnasta (ks. Lappi-Seppälä 1987, 22–29). Koko tapahtuman johtavia periaatteita ovat *yhdenvertaisuus* (PL 6 § ja RL 6:3.1; ks. Lappi-Seppälä 2000, 317–319; Tapani & Tolvanen 2006, 14–16) ja *suhteellisuus* (RL 6:4; ks. Lappi-Seppälä 2000, 312–317; Tapani & Tolvanen 2006, 11–14).

Rangaistuksen määräämisen lähtökohdista säädetään rikoslain 6 luvun 3 §:ssä. Säännöksen mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa *rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen*. Rikoslain 6 luvussa säädetään lisäksi *yleisistä mitaamisperusteista ja -periaatteista*: yleisistä koventamis-, lieventämis- ja kohtuullistamisperusteista.

Rangaistus määrätään kunkin rikoksen rangaistusasteikolta. Perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (RL 20:6) rangaistusasteikko on 14 päivää–4 vuotta vankeutta. Jos tuomittavana on useita rikoksia, on näistä rikoksista tuomittava yhteinen vankeusrangaistus enintään 7 vuotta van-

keutta²⁷. Lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön (RL 20:7) rangaistusasteikko on 1–10 vuotta vankeutta. Useista rikoksista tuomittavan yhteisen vankeusrangaistuksen maksimi on 13 vuotta vankeutta.

Rangaistusasteikkoon on tietyin edellytyksin mahdollista tehdä poikkeuksia. Rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetään *rangaistusasteikon lieventämisestä*. Rangaistus määrätään lievennetyltä rangaistusasteikolta esimerkiksi silloin, kun tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana (RL 6:8.1 1 k). Tällöin tekijälle saa tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn rangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rangaistuslajin vähimmäismäärän (vankeuden osalta 14 päivää). Pykälän 4 momentti sisältää säännöksen *rangaistuslajista poikkeamisesta*. Tuomioistuin voi pykälässä tarkoitetuissa tapauksissa²⁸ määrätä vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisen painavia syitä.

4.2 Erityiset mittaamisperusteet

Erityisillä mittaamisperusteilla tarkoitetaan perusteita, joilla on merkitystä lähinnä tietyn rikostyyppin yhteydessä (ks. Lappi-Seppälä 1987, 289). Erityisiä mittaamisperusteita ilmentävät muun muassa *kvalifiointiperusteet*, joiden nojalla teko voidaan katsoa rikoksen törkeäksi tekemuodoksi. Kvalifiointiperusteista ilmeneviä seikkoja voidaankin tarkastella myös mitattaessa rangaistusta perusmuotoisesta rikoksesta.

Lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä kvalifiointiperusteita (ks. RL 20:7) ovat lapsen ikä ja kehitystaso, rikoksen tekotavan nöyryyttävyys sekä erityinen vahinko, jota rikos on omiaan aiheuttamaan lapsen tekijää kohtaan tunteman erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen aseman vuoksi.

Esitöiden mukaan teon kohteena olevan henkilön ikä vaikuttaa sen arvioimiseen, kuinka paheksuttavana tekoa on pidettävä (HE 6/1997 vp., RL 20:6:n yksityiskohtaiset perustelut). Lapsen iällä on vaikutusta rangaistuk-

²⁷ Rikoslain 7 luvun 1 §:n mukaan jos joku on tuomittava samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeusrangaistukseen, hänet tuomitaan rikoksista yhteiseen vankeusrangaistukseen, jollei muualla laissa toisin säädetä. Yhteistä rangaistusta määrättäessä ankarimman enimmäisrangaistuksen saa ylittää enintään kolmella vuodella, jos ankarin enimmäisrangaistus on vankeutta määräajaksi vähintään neljä vuotta (RL 7:2.1 3 k). Rangaistus ei saa olla lyhyempi kuin eri rikoksista seuraava ankarin vähimmäisrangaistus (3 mom.).

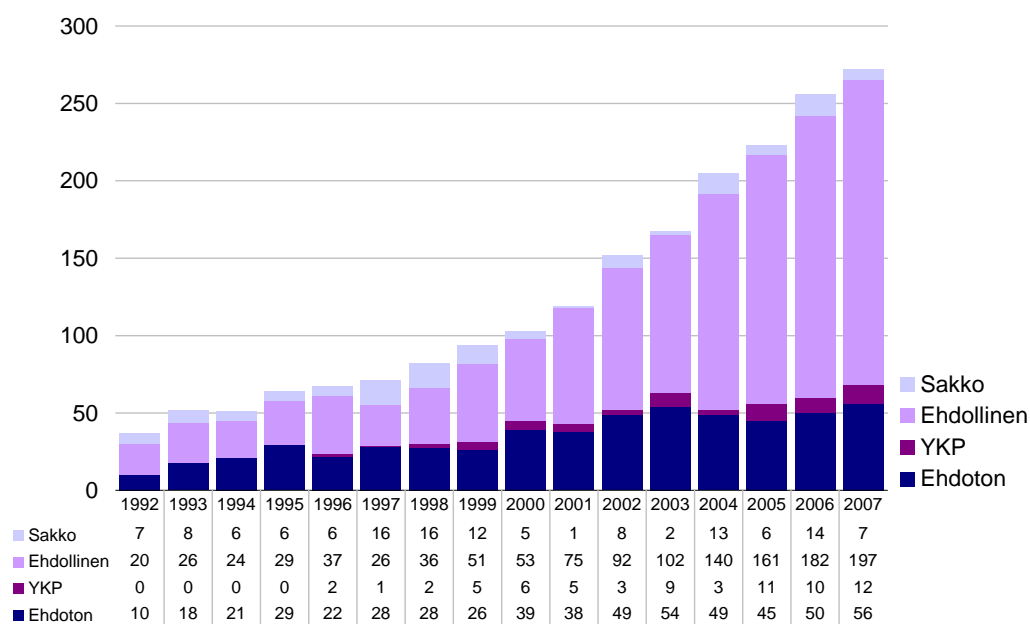
²⁸ Tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana, rikos on jäänyt yritykseen, tekijä tuomitaan avunantajana tai hänen osallisuutensa rikokseen on muutoin muiden osallisuutta selvästi vähäisempi, rikos on tehty olosuhteissa jotka läheisesti muistuttavat vastuuvapausperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita taikka siihen on RL 6:6 tai RL 6:7:ssä mainituilla lieventämis- tai kohtuullistamisperusteilla taikka muilla poikkeuksellisilla perusteilla tuomiossa mainittavia erityisiä syitä.

sen määrittämiseen myös perusteikon rajoissa. Hallituksen esityksessä arvioidaan, että mitä nuorempi teon kohteena oleva henkilö on, sitä vakavampana hyväksikäyttöä voidaan lähtökohtaisesti pitää, ainakin kun kysymys on sukupuolilyhteydestä. Sitä vastoin seksuaalisen teon osalta esimerkiksi pornografisen elokuvan näyttäminen aivan pienelle lapselle, joka ei ymmärrä näkemäänsä, aiheuttanee vähemmän vahinkoa kuin elokuvan näyttäminen sen jo ymmärtävälle. Hallituksen esityksessä arvioidaan edelleen, että lähellä sukukypsyyttä oleva lapsi, joka jo tuntee seksuaalisuuden kaupallista hyödyntämistä, ei taas ole yhtä altis kärsimään vahinkoa pornografiaa nähdessään kuin nuorempi ja kypsymättömämpi lapsi.

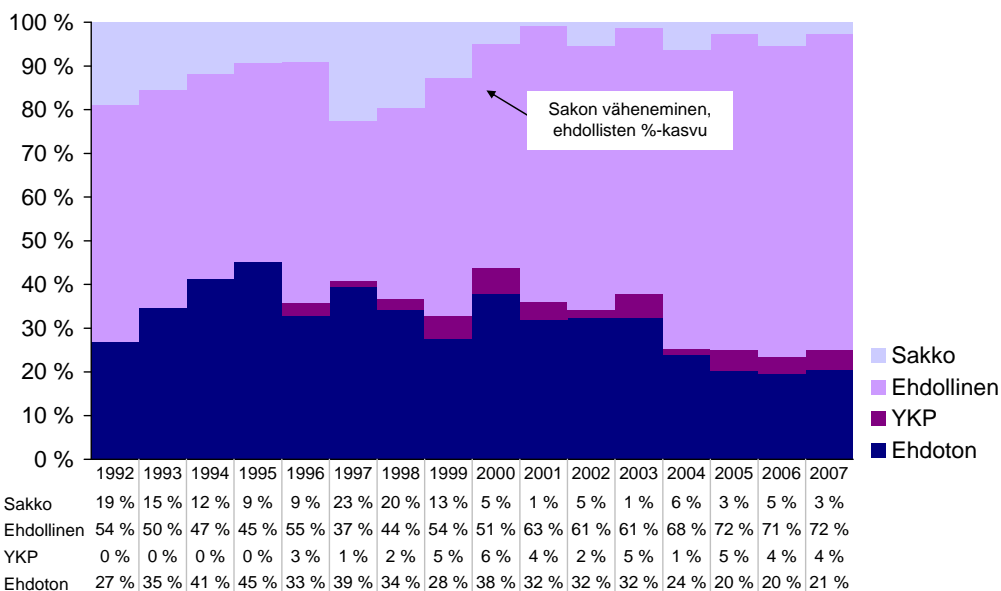
Nöyryyttävän tekotavan vaikutus rangaistuksen mittaamiseen ilmenee muun muassa sitä kautta, että teon paheksuttavuutta arvioitaessa rangaistusta määrättäessä on hallituksen esityksen mukaan syytä kiinnittää huomiota siihen, onko sukupuolilyhteyden tai seksuaalisen teon aikaansaamiseksi käytetty jonkinasteista painostusta tai houkutusta taikka selvää henkistä vahvempuutta.

Myös lapsen tekijää kohtaan tuntema erityinen luottamus tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asema voi vaikuttaa rangaistusta ankaroittavasti.

4.3 Rangaistuskäytäntö kokonaisuutena: lajinvalinta ja vankilavuodet



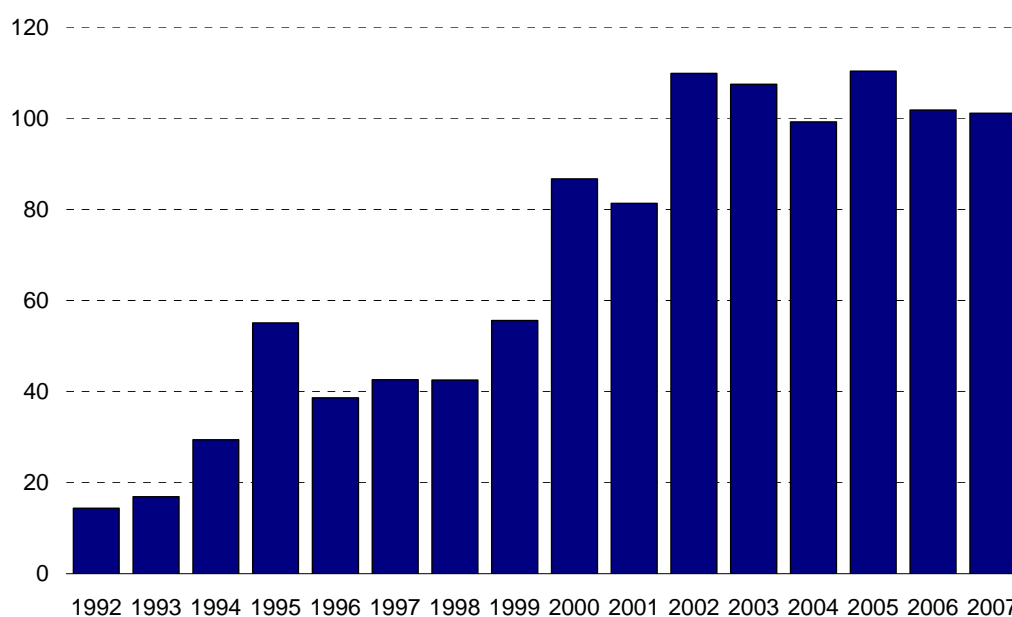
Kuvio 9a Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 1992–2007, rangaistuslajin valinta (Tilastokeskus; perustunnusmerkistö ja törkeä tekemuoto)



Kuvio 9b Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 1992–2007, rangaistuslajin valinta (Tilastokeskus; perustunnusmerkistö ja törkeä tekemuoto)

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen rangaistusten lukumäärä on noin viisinkertaistunut viimeisen 15 vuoden aikana. Lukumääräisesti eniten ovat 2000-luvulla kasvaneet hyväksikäyttörikoksista tuomitut ehdolliset vankeusrangaistukset (ks. kuvio 9a), sakkorangaistuksen osuus on puolestaan laskenut (kuvio 9b). Rikosten kokonaiskontrolli on ankaroitunut. Tuomittujen vankeusvuosien määrä on seitsenkertaistunut noin viidestätoista vuodesta sataan vuoteen ehdotonta vankeutta (kuvio 10).

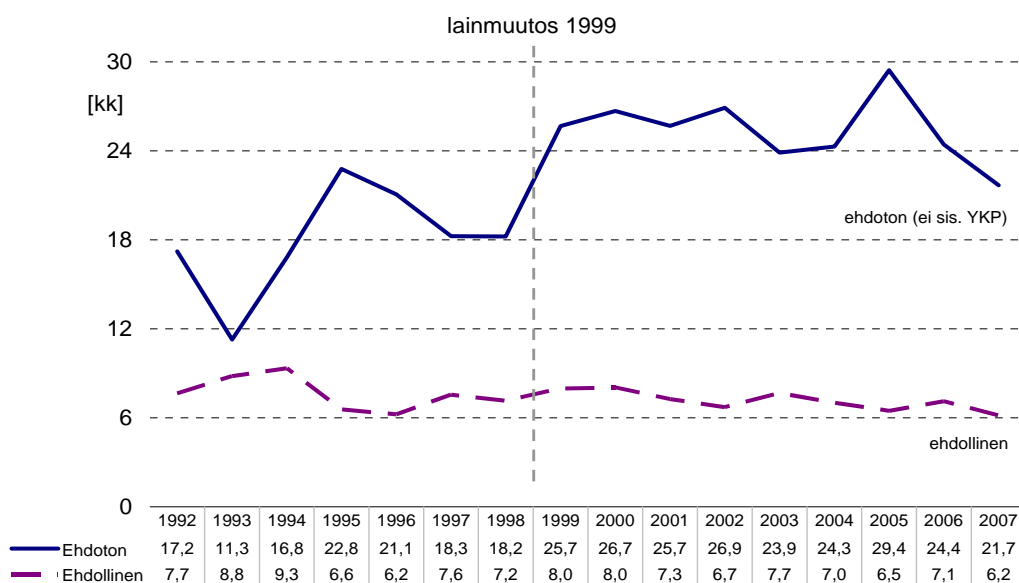
Ehdollisen vankeuden yleistymiseen on vaikuttanut ilmoitusalttiuden ja viranomaiskontrollin ankaroituminen: entistä suurempi osa hyväksikäyttörikoksista tulee poliisin tietoon ja edelleen käsiteltäväksi tuomioistuimessa. Kasvu painottuu lievimpiin rikoksiin – törkeimpien rikosten ilmoitusalttius on pääsääntöisesti muutenkin korkeampi (ks. Lappi-Seppälä & Niemi 2008, 312–313). Uudet tuomioistuimiin tulevat tapaukset ovat peräisin siitä tapausjoukosta, joka aikaisemmin jäi piiloon tai josta ei nostettu syytettä. Tuomioistuimissa käsiteltävien rikosten luonne on siten muuttunut entistä lievemmäksi, mikä heijastuu myös tuomittuihin rangaistuksiin.²⁹



Kuvio 10 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 1992–2007, bruttovankeusvuodet (ehdoton vankeus)

²⁹ Tapauskannan muutoksista saadaan viitteitä vertailemalla vuosien 1995–1998 hovioikeusaineistoa vuoden 2006 hovioikeusratkaisuihin. Vuonna 2006 perustunnusmerkistön mukaisessa rikoksessa uhrit olivat vanhempia (vuonna 2006 alle 12-vuotiaiden osuus oli 39 % kun se vuosina 1995–1998 oli 45 %), sukupuoliyhteydet olivat harvinaisempia (36 % vs. 45 %), uhreja oli vähemmän (useampi kuin yksi uhri 20 % vs. 25 %), vanhempien tai muiden perheenjäsenten osuus tekijöistä oli pienempi (26 % vs. 31 %) ja vieraita, lapselle ennalta tuntemattomia rikoksentehtyjä esiintyi vähemmän (7 % vs. 14 %).

4.4 Rangaistuksen pituus



Kuvio 11 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 1992–2007, ehdollisen ja ehdottoman vankeuden pituus (Tilastokeskus; perustunnusmerkistö ja törkeä tekemuoto)

Kaikista lapsiin kohdistuvista seksuaalisista hyväksikäytöistä (perustunnusmerkistö ja törkeä rikos) tuomitut ehdottomat vankeusrangaistukset ovat pidentyneet vuoden 1999 uudistuksen jälkeen noin 7 kuukautta. Muutos on tilastollisesti merkitsevä³⁰ ja vastaa raiskausrikoksissa tapahtunutta ankaroitumista (ks. Lappi-Seppälä & Hinkkanen 2004). Ehdollisen vankeuden keskipituus ei ole muuttunut tilastollisesti merkitsevästi.³¹

2000-luvulla tuomittujen rangaistusten keskipituus on pysynyt ennallaan. Ehdottoman vankeuden keskipituus on 2–2,5 vuotta ja ehdollisen vankeuden 6–8 kuukautta. Vuotuinen vaihtelu on luonteeltaan tapausten pienestä määrästä johtuvaa satunnaisvaihtelua, eikä se ole tilastollisesti merkitsevää.³² Lisäksi vuosina 2005–2007 perustunnusmerkistön mukaisen rikoksen osuus kaikista tuomioista on kasvanut osana rikosten ilmitulon lisääntymistä. Rangaistusten pituuksia tarkastellaan jäljempänä tunnusmerkistöittäin erikseen.

³⁰ Kahden otoksen t-testi (yhtä suuret varianssit) vuodet 1992–1998 (18,4 kk) vs. 1999–2007 (25,2 kk): $p < 0,001$. Rangaistusten pituuden keskihajonnaksi on oletettu 20,2 kuukautta (keskiarvo vuosilta 2000–2007).

³¹ Kahden otoksen t-testi: vuodet 1992–1998 (7,5 kk) vs. 1999–2007 (6,9 kk): $p = 0,131$. Keskihajonta 5,1 kk (keskiarvo 2000–2007).

³² Ratkaisupäivän ja rangaistuksen pituuden korrelaatio vuosina 2000–2007 on heikko eikä se ole tilastollisesti merkitsevä (ehdollinen vankeus $p = 0,071$, ehdoton vankeus $p = 0,589$).

5 Rikosnimikkeen valinta

Vastaajalle tuomittavan seuraamuksen kannalta keskeisin kysymys on rikosnimikkeen valinta: onko kysymyksessä perusmuotoinen teko (RL 20:6) vai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7). Se määrittää seksuaalirikoksissa voimakkaasti tuomittavan seuraamuksen ankaruutta.

Rikos luetaan syyksi törkeänä tekemuotona, jos lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä

- 1) kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa,
- 2) rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai
- 3) rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

5.1 Lapsen ikä

Rikosnimikkeen valintaan perusmuotoisen ja törkeän rikoksen välillä on erityisesti yhteydessä lapsen ikä. Rikosta voidaan pitää törkeänä, jos sen kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen *iän tai kehitystason* vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa (RL 20:7.1 1 k). Hallituksen esityksen (HE 6/1997 vp., RL 20:7.1 1 k:n yksityiskohtaiset perustelut) mukaan ei ole mahdollista määrittää tiettyä ikää, jossa teon vahingollisuus lapselle olennaisesti lisääntyisi, vaan ratkaisu on tehtävä tapauskohtaisella harkinnalla.

Taulukossa 3 esitetään rikosnimikkeen valinta lapsen iän mukaan. Teko otsikoidaan törkeäksi lähinnä silloin, kun uhrina on ollut alle 10-vuotias lapsi.

Taulukko 3 Rikosnimikkeen valinta lapsen iän mukaan³³

Ikä rikoksen alkaessa	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö		Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	
	[v]	[kpl]	(%)	[kpl]
2	1	100 %	0	0 %
3	3	75 %	1	25 %
4	4	67 %	2	33 %
5	5	83 %	1	17 %
6	7	70 %	3	30 %
7	6	100 %	0	0 %
8	3	50 %	3	50 %
9	11	92 %	1	8 %
0–9	40	78 %	11	22 %
10	10	83 %	2	17 %
11	6	100 %	0	0 %
12	23	92 %	2	8 %
13	27	96 %	1	4 %
14	41	100 %	0	0 %
15	21	91 %	2	9 %
16	2	100 %	0	0 %
10–16	130	95 %	7	5 %
Yhteensä	170	90 %	18	10 %

5.2 Tekijän ja uhrin suhde

Toinen keskeinen kvalifiointiin vaikuttava seikka on tekijän ja uhrin välinen suhde. RL 20:7.1 3 kohdan kvalifiointiperuste täyttyy, jos rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa *erityisen luottamuksen* tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi.

Jos lapsi tuntee rikosentekijää kohtaan erityistä luottamusta tai on tästä riippuvainen, hyväksikäyttö on omiaan aiheuttamaan hänelle vaikeita risti-riitoja ja pitkäaikaista vahinkoa (HE 6/1997 vp., RL 20:7.1 3 k:n yks.kohtaiset perustelut). Moitearvostelua lisää edelleen se, jos lapsi ei voi hakea turvaa läheisiltään sen vuoksi, että tekijä on juuri se henkilö, johon lapsen tulisi voida turvautua.

³³ χ^2 -riippumattomuustesti: p=0,009.

Kun tekijä oli lapsen vanhempi, sovellettiin törkeää tekemuotoa koskevaa säännöstä 45 prosentissa tapauksista (vuosi 2006; n=20). Vanhemman puolison, seurustelukumppanin ja sijaisvanhempien osalta soveltaminen oli harvinaisempaa (11 %, n=18). Tekoa pidettiin yksittäisissä tapauksissa törkeänä myös silloin, kun tekijänä oli lapsen isovanhempi ja hänellä oli tähän läheinen suhde.³⁴

5.3 Erityisen nöyryyttävä tekotapa

Hyväksikäyttö voidaan otsikoida törkeäksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi myös silloin, kun rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla (RL 20:7.1 2 k).

Törkeimmät tekotavat johtavat tyypillisesti myös muiden rikossäännösten soveltamiseen. Jos lapsi pakotetaan sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon taikka hänet taivutetaan siihen asemaa hyväksikäyttäen, sovelletaan rikoslain 20 luvun 1–5 §:ien säännöksiä raiskausrikoksista ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Nöyryyttävää tekotapaa koskevaa kvalifiointiperustetta voidaan kuitenkin soveltaa myös tilanteissa, joissa lapsi ei ole kyennyt tai rohjennut vastustamaan sukupuoliyhteyttä tai seksuaalisia tekoja.

Hallituksen esityksen (HE 6/1997 vp., RL 20:7.1:n yksityiskohtaiset perustelut) mukaan nöyryyttävä tapa ei tarkoita pelkästään sukupuoliyhteyden tai seksuaalisen teon suorittamista, vaan tekotavan nöyryyttävyyttä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota teko-olosuhteisiin kokonaisuutena.

Tutkimusaineistossa kvalifiointiperustetta on sovellettu muun muassa silloin, kun

- tekijän ja lapsen kanssakäymiseen ei ole voinut liittyä vähäisintäkään läheisyyden tuomaa tunnesidettä
- tekijä on yrittänyt vierittää vastuun rikoksesta lapselle itselleen
- lapsi on saatu ryhtymään tekoon valheiden perusteella (tekijä on esimerkiksi uskotellut lapselle olevansa ammattivalokuvaaja ja tekotapana on valokuvien ottaminen)
- lapselle on maksettu teosta vastiketta

³⁴ Sukulaisten tekemiä rikoksia pidettiin jonkin kvalifiointiperusteiden perusteella törkeänä 18 prosentissa tapauksista (n=17) ja ennalta tuntemattomien henkilöiden tekoja 21 %:ssa tapauksista (n=14). Muiden tuttavien ja seurustelukumppaneiden osalta mitään kvalifiointiperusteita ei sovellettu. Luvut eivät sisällä tapauksia, joissa päärikoksena on raiskausrikos.

KKO-aineistossa törkeän tekemuodon osuus lapsen vanhempien tekemistä rikoksista oli 80 prosenttia (n=30), puolivanhempien ja vanhempien seurustelukumppaneiden/avopuolisoiden rikoksista 54 % (n=28). Muissa tekijäryhmissä törkeän tekemuodon osuus oli 22 % (n=88).

- rikoksen tekemiseen on osallistunut useita henkilöitä
 - muut henkilöt ovat nähneet rikoksen (rikos on tehty julkisesti)
 - tekotapaan on liittynyt sitomista tai muuta väkivaltaa
 - sukupuoliyhteys on tapahtunut esineen avulla.
- (KäO&HO-aineisto 2006.)

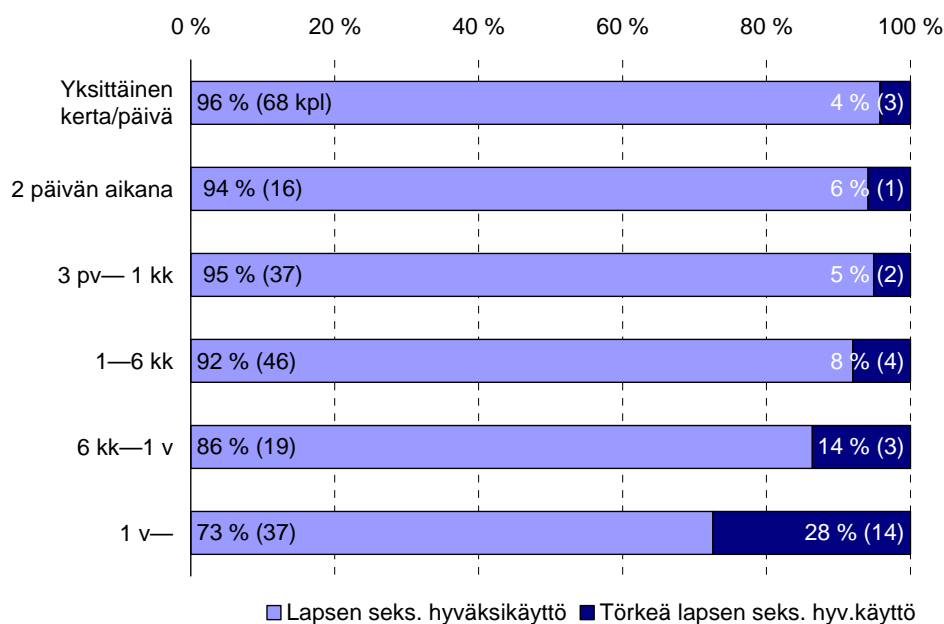
5.4 Törkeyden kokonaisarvostelu

Lapsen törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltaminen edellyttää edellä mainittujen kvalifiointiperusteiden lisäksi, että rikos on myös *kokonaisuutena arvostellen törkeä*. Tuomioistuimet ovat perusteluissaan kokonaisarvostelun osalta vedonneet kvalifiointiperusteiden yhteydessä mainittujen seikkojen lisäksi muun muassa

- rikoksen keston
- tekojen toistuvuuteen ja suureen määrään
- siihen, että rikos on käsittänyt useita erilaisia tekotapoja
- vastikkeen maksamiseen lapselle
- siihen, että uhrina oleva lapsi on ollut erityisen altis johdattelulle
- lapsen vaikeaan perhetilanteeseen
- lapsen luottamukseen vastaajaa kohtaan vaikka erityistä luottamusta koskevaa kvalifiointiperustetta ei olekaan sovellettu
- teon aiheuttamiin vakaviin psyykkisiin seurauksiin ja niiden edellyttämään hoitoon.

(KäO&HO-aineisto 2006.)

Edellä luetelluista tekijöistä selvästi yhteydessä rubrisointiin on muun muassa rikoksen kesto. Mitä pidempään teko on jatkunut, sitä suuremmalla todennäköisyydellä tekijä tuomitaan törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (ks. kuvio 12).



Kuvio 12 Rikosnimikkeen valinta rikoksen keston mukaan (täytetyt rikokset, ei sisällä yrityksiä)³⁵

Käräjä- ja hovioikeusaineistossa törkeän tekemuodon osuus yli vuoden jatkuneissa rikoksissa oli 28 % (n=51), alle vuoden kestäneissä rikoksissa 7 % (n=199). KKO-aineistossa törkeiden osuus yli vuoden jatkuneissa tapauksissa oli 50 % (n=86), alle vuoden rikoksissa oli 25 % (n=60).

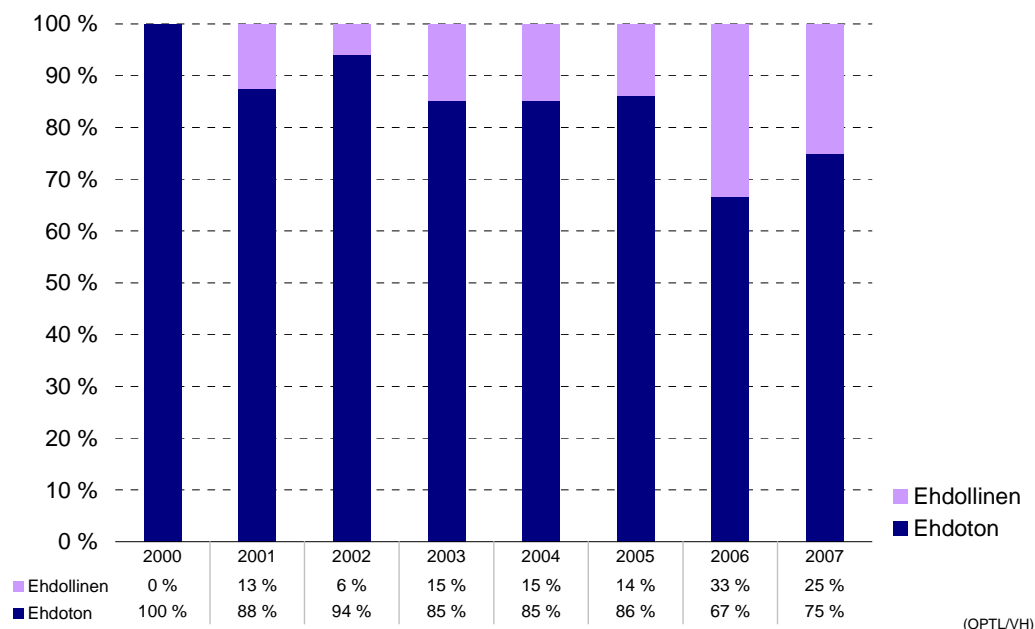
Tapauksissa, joissa lapselle oli täytetyn teon yhteydessä tarjottu tai maksettu teosta vastiketta (n=6), rikosta pidettiin törkeänä kahdessa tapauksessa (33 %). Rikoksissa, joissa tuomioistuimen ratkaisussa mainittiin lapsen saaneen rikoksen johdosta lääketieteellistä hoitoa (n=58), teko arvioitiin törkeäksi 16 prosentin todennäköisyydellä.³⁶ (KäO&HO-aineisto 2006.)

³⁵ χ^2 -riippumattomuustesti: p=0,001.

³⁶ Erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä (χ^2 -riippumattomuustesti: vastike p=0,188; hoito p=0,187).

6 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7)

6.1 Lajinvalinta



Kuvio 13 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 2000–2007, rangaistuslajin valinta (RL 20:7, päärikoksen mukaan; vuotuinen tapausmäärä keskimäärin 22 kpl)

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan pääsääntöisesti (~80 %) ehdotonta vankeutta (kuvio 13). Lajinvalinta ei ole 2000-luvulla muuttunut, vuotuiset erot ovat seurausta tapausten pienen määrän aiheuttamasta satunnaisvaihtelusta.³⁷

- Ehdollista vankeutta voidaan tuomita esimerkiksi silloin, kun
 - kvalifiointi ei liity tekotapaan, vaan ainoastaan tekijän ja uhrin suhteeseen (tekotapa on lievemmästä päästä, mutta tekijä on esimerkiksi lapsen vanhempi)³⁸
 - tekotapana on koskettelu
 - kysymys on yksittäisistä tekokerroista; ehdollista ei tuomita rikoksista, jotka ovat jatkuneet useita vuosia

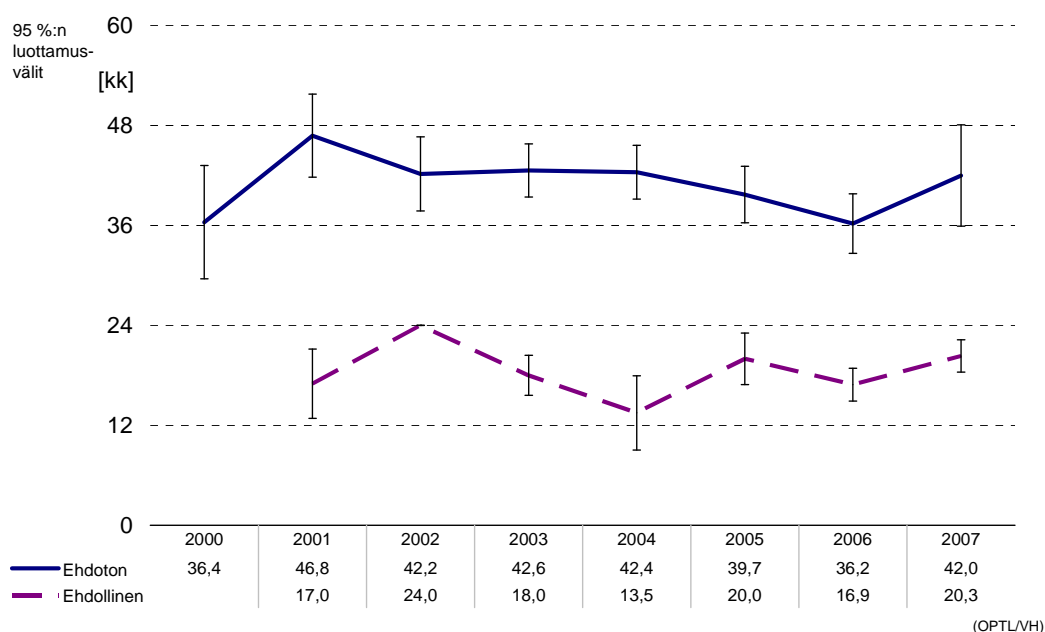
³⁷ Esimerkiksi vuonna 2000 rangaistuksia tuomittiin yhteensä viisi kappaletta. Vuotuiset erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä: χ^2 -riippumattomuustesti $p=0,231$.

³⁸ KKO-aineistossa törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittiin ehdollista vain tapauksissa, joissa tekijä oli lapsen vanhempi, isä- tai äitipuoli taikka vanhemman avopuoliso tai seurustelukumppani (ehdollisen osuus 13 %, $n=39$). Muille sukulaisille, tuttaville ja vieraille ($n=19$) tuomittiin kaikille ehdotonta vankeutta.

— vastaaja tuomitaan nuorena henkilönä alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta, ja myös vastaajan ja lapsen ikäero on pieni; tällöin ehdollista voidaan tuomita myös rikoksesta, jonka tekotapana on sukupuoliyhteys. (KKO-aineisto 2000–2007.)

Useita vuosia jatkuneista teoista tuomitaan aina ehdotonta vankeutta.

6.2 Rangaistuksen pituus

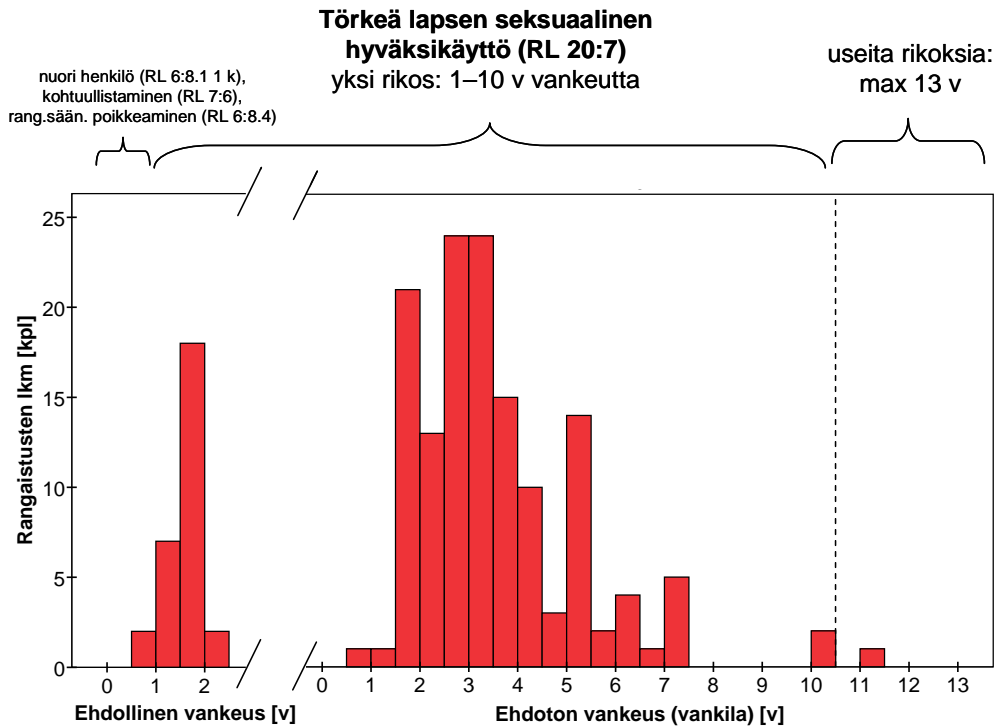


Kuvio 14 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 2000–2007
(RL 20:7, päär rikoksen mukaan), vankeusrangaistuksen keskipituus

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen rangaistusten keskipituus ei ole 2000-luvulla merkittävästi vaihdellut³⁹. Ehdottoman vankeuden keskipituus on noin 40 kuukautta (3 v 4 kk), ehdollisen vankeuden noin 19 kuukautta (1 v 7 kk; kuvio 15).

Kuviossa 15 esitetään ehdollisen ja ehdottoman vankeuden pituuden jakauma suhteessa lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikkoon (yksi rikos 1–10 v, useita rikoksia max 13 v).

³⁹ Ratkaisupäivän ja rangaistuksen pituuden korrelaatio ei ole tilastollisesti merkitsevä (ehdollinen vankeus $p=0,406$, ehdoton vankeus $p=0,526$).



Kuvio 15 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7),
täytäntöönpanokelpoiset ratkaisut 2000–2007

Rangaistusten enemmistö sijoittuu asteikon ensimmäiselle puoliskolle, eniten käytetään väliä 1,5–4,5 vuotta ehdotonta vankeutta. Tapauksissa, joissa rangaistuksen pituus on kymmenen vuotta tai enemmän, on vastaajan syyksi luettu useita törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä.

6.3 Mikä vaikuttaa rangaistuksen pituuteen?

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitun rangaistuksen pituus riippuu sekä rikoksen tekotavasta että teko-olosuhteista. Ehdottoman vankeuden pituus on tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä muun muassa rikoksen sisältämään törkeimpään tekoon, tekijän ja uhrin suhteeseen, tekojen lukumäärään ja keston sekä asianomistajien lukumäärään.

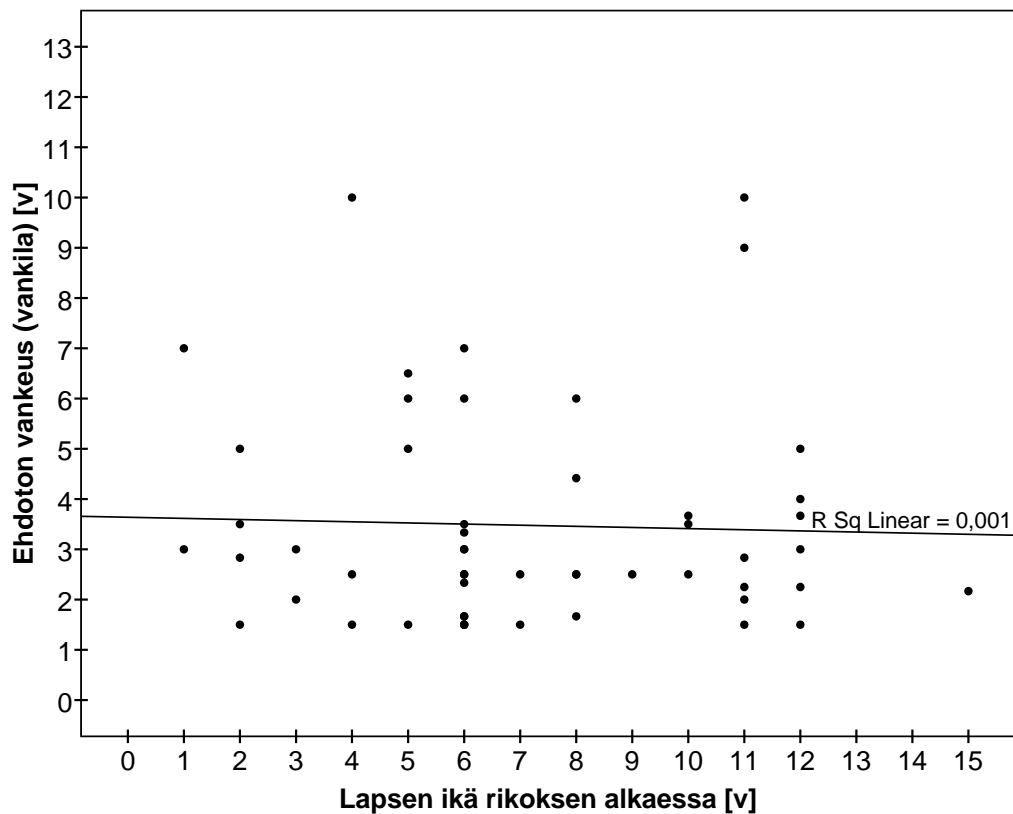
Taulukko 4 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7).
Ehdottoman vankeuden pituus.

	Ehdottoman vankeuden keskipituus [v/kk]	Medi- aani (Md) [v/kk]	Lkm (n) [kpl]	Keski- hajonta (SD) [kk]
Rikoksenteijän ja lapsen suhde (ANOVA: $p=0,021$)				
lapsen vanhempi	3 v 9 kk	3 v 2 kk	20	24
isä-/äitipuoli, vanh. seur.kumppani	2 v 4 kk	2 v 4 kk	14	14
tuttava tai sukulainen	3 v 6 kk	2 v 10 kk	15	28
vieras	5 v 11 kk	5 v 9 kk	4	39
Tekotapa ($p=0,002$)				
raiskausrikos	5 v 11 kk	5 v 3 kk	6	37
sukupuoliyhteys	3 v 7 kk	2 v 11 kk	30	23
koskettelu	2 v 6 kk	2 v	17	17
Tekojen lukumäärä ($p=0,038$)				
yksittäinen teko	1 v 10 kk	1 v 9 kk	4	5
2–10 tekoa	2 v 3 kk	2 v 3 kk	8	8
yli 10 tekoa	3 v 11 kk	3 v	41	27
Uhrien lukumäärä ($p<0,001$)				
yksi	2 v 10 kk	2 v 6 kk	36	15
kaksi tai enemmän	4 v 11 kk	3 v 6 kk	17	35
Vastaajan rikostausta ($p=0,090$)				
ensikertalainen	2 v 10 kk	2 v 4 kk	22	20
aikaisempia tuomioita, ei seks.	4 v 1 kk	2 v 10 kk	37	7
aik. seksuaalirikostuomioita	6 v 3 kk	6 v 3 kk	2	64

Ehdottoman vankeuden keskipituus rikoksissa, joissa tekijänä on lapsen biologinen vanhempi tai lapsen tuttava, on noin kolme ja puoli vuotta. Vanhemman uuden puolison tai seurustelukumppanin rikoksista rangaistaan keskimäärin hiukan lievemmin (keskipituus 2 v 4 kk), täysin vieraiden rikoksenteijöiden rikoksista ankarammin (5 v 11 kk).

Mitä törkeämpi tekotapa, sitä pidempi rangaistus. Rikoksissa, joissa lapsi on pakotettu tekoon ja vastaajan syyksi on luettu myös raiskausrikos, ehdottoman vankeuden keskipituus on 5 vuotta 11 kuukautta. Sukupuoliyhteyden sisältävistä rikoksista, jotka eivät sisällä pakottamista, tuomitaan vankeutta keskimäärin 3,5 vuotta. Jos tekotapana on ainoastaan koskettelu, on vankeusrangaistuksen keskipituus 2,5 vuotta.

Vastaajan rikostausta vaikuttaa pidentävän rangaistuksia, mutta erot eivät kuitenkaan ole aineistossa tilastollisesti merkitseviä.



Kuvio 16 Ehdottoman vankeuden pituus lapsen iän mukaan (törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7), KKO 2000–2007)

Törkeän tekemuodon sisällä lapsen ikä sitä vastoin ei vaikuta olevan yhteydessä mitatun rangaistuksen pituuteen (ks. kuvio 16). Pitkiä ja lyhyitä rangaistuksia tuomitaan sekä nuorten että hieman vanhempien lasten hyväksikäytöstä (korrelaatiokerroin $r=-0,036$, $p=0,800$, $n=53$).

6.4 Kuinka pitkä rangaistus mistäkin teosta?

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittavat rangaistukset vaihtelevat noin vuoden mittaisista ehdollisista vankeusrangaistuksista yli 10 vuoden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Neljä viidestä rangaistuksesta tuomitaan ehdottomana. Hajonnan taustalla on ennen kaikkea tekota-
pojen törkeyden laaja vaihtelu.

Rangaistuskäytännön kokonaiskuvaa voidaan ensinnäkin hahmottaa kuvaamalla, *millaisia ovat ne rikokset, joista tuomitut rangaistukset sijoituvat asteikon eri osille (eri rangaistusvyöhykkeille)*. Menetelmä on kuitenkin rangaistusten sisäisen epäyhtenäisyyden vuoksi ongelmallinen. Rakennettaessa käsitystä rangaistuksen mittaamisesta tulisi lähteä liikkeelle teosta ja teko-olosuhteista sekä muista mittaamisperusteista, ja edetä edel-

leen niihin liittyviin seuraamuksiin. On siis selitettävä, mistä teosta seuraa mikäkin rangaistus. Rangaistusvyöhykkeitä kuvaavat tiedot vastaavat kuitenkin eri kysymykseen: minkälaisia tekoja on eri rangaistusten taustalla. Yksittäiseen vyöhykkeeseen sisältyviä tapauksia saattaa kuulua muihinkin vyöhykkeisiin, eikä pelkästään yhtä vyöhykettä koskevien tietojen perusteella ole tämän vuoksi mahdollista päätellä, kuinka ankara rangaistus mistäkin teosta tuomitaan. (Vrt. Hirvelä 2006, 527.)

Rangaistusvyöhykkeistä syntyvää kuvaa voidaan edelleen täsmentää *tilastollisella mallintamisella*, joka kertoo kuinka paljon eri teonpiirteet tuovat muutosta tietystä hypoteettisesta viitetapauksesta tuomittavaan keskirangaistukseen.

Eri rangaistuksiin liittyvät rikokset

Ankarimpia rangaistuksia (4–10 vuotta) tuomitaan esimerkiksi useita vuosia jatkuneista sukupuoliyhteyksistä, joissa tekijänä on lapsen biologinen vanhempi. Uhrit ovat usein teon alkaessa alle kouluikäisiä. Kun tekijä on muu kuin lapsen vanhempi, liittyvät pisimmät seuraamukset tyypillisesti useisiin lapsiin kohdistuneisiin pitkäkestoisiin rikoksiin. Tekotapaan voi myös liittyä pakottamista.

Lievimpiä, 1–2 vuoden ehdollisia vankeusrangaistuksia yhdistää rikoksen kertaluontoisuus tai lyhyempi kesto. Jos tekotapana on tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukainen sukupuoliyhteys, uhri on pääsääntöisesti täyttänyt 12 vuotta.⁴⁰

Näiden vyöhykkeiden väliin jäävät *2–4 vuoden ehdottomat vankeusrangaistukset*. Niissä rikokset ovat tyypillisesti kestäneet pitkään, mutta tekotapana ei ole välttämättä sukupuoliyhteys. Vyöhykkeen sisällä rangaistusta ankaroittaa muun muassa uhrien lukumäärä.

Eri teonpiirteiden keskinäinen vaikutus

Rangaistuskäytännön hajonnan vuoksi edellä kuvatut rangaistusvyöhykkeet eivät anna kattavaa kokonaiskuvaa törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytännöstä.

Perinteisen tyyppitapauksille rakentuvan käytännön kuvaksen rinnalle tarvitaan toisenlaista tekniikkaa: rangaistuskäytännön tilastollista mallintamista. Siinä vakioidaan eri mittausperusteiden keskimääräinen vaiku-

⁴⁰ Ks. sukupuoliyhteyden määritelmästä nuorimpien lapsien osalta luku 3.3.

tus lopputulokseen ottaen lähtökohdaksi tietty hypoteettinen viitetapaus. Malli kertoo, kuinka paljon teonpiirteiden muutokset vaikuttavat tuosta viitetapauksesta tuomittuun keskirangaistukseen.⁴¹

Mallissa referenssitapauksena on rikos, jossa uhrina on yksi hyvin nuori lapsi, tekotapana on koskettelu, rikos tapahtuu yksittäisenä tekokertana ja tekijänä on lapsen vanhempi. Tällaisesta rikoksesta tuomitaan keskimäärin 2 vuotta ehdotonta vankeutta.⁴² On huomattava, että referenssitapaus ei ole rikoksen tyyppitapaus, vaan on yksinkertaisesti valittu mallintamisen lähtökohdaksi.

Jos tekotapana on koskettelun asemesta sukupuoliyhteys, pitenee rangaistus keskimäärin yhdeksällä kuukaudella (ks. määritelmän osalta jakso I.3.3 s. 17). Kun otetaan huomioon tilastollinen keskivirhe, puolet rangaistuksista sijoittuu ennusteen mukaan välille 2 v 9 kk \pm 1 v (1 v 9 kk–3 v 9 kk). Mikäli tekoon liittyy väkivaltaa (raiskausrikos), pitenee seuraamus kolmella vuodella (50 %:n ennusteväli 4–6 v).

Mitä vanhempi lapsi on kysymyksessä, sitä lyhyempiä rangaistuksia tuomioistuimet mittaavat. Enimmillään lapsen ikä lyhentää rangaistusta hieman yli vuodella. Rikoksen pitkä kesto sitä vastoin pidentää rangaistusta: jos teko on kestänyt kaksi vuotta, pidennetään rangaistusta keskimäärin puolella vuodella. Rangaistusta pidentää myös se, että tekijä on lapselle vieras (+1 v 5 kk) tai uhreja on kaksi tai enemmän (+2 v).

Näin esimerkiksi viisi vuotta jatkuneet rikokset, jossa vastaajan syyksi luetaan myös raiskausrikos, uhreja on kaksi tai enemmän ja tekijä on lapsille vieras, johtaisi mallin mukaan keskimäärin 9 vuoden 7 kuukauden pituiseen rangaistukseen (50 %:n ennusteväli 8 v 7 kk–10 v 7 kk)⁴³.

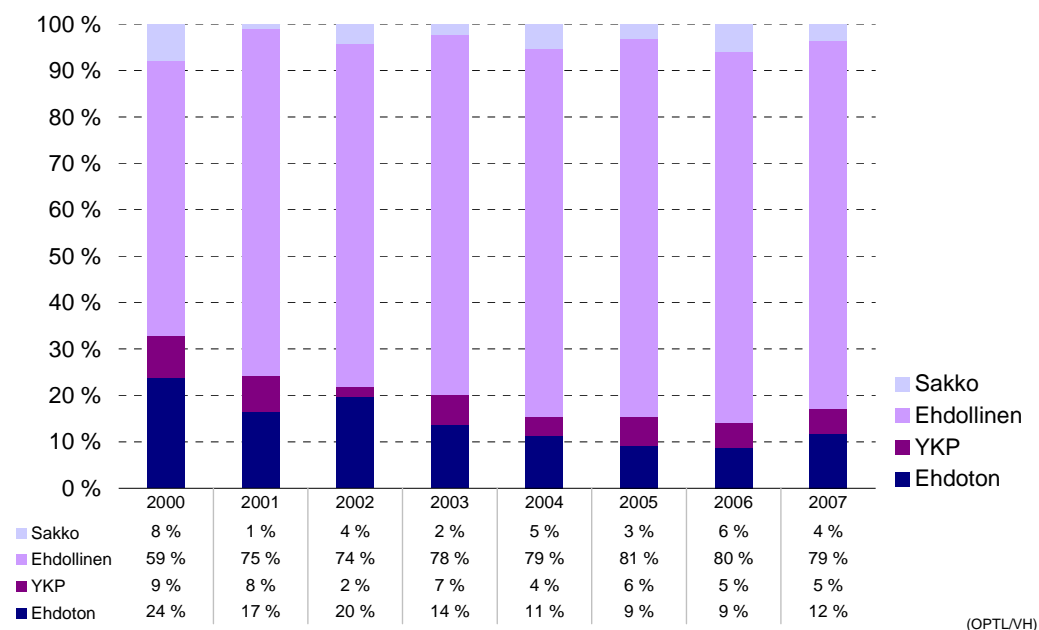
⁴¹ Rangaistuksen pituutta voidaan tapauksessa mallintaa lineaarisella regressiomallilla, joka on kuvattu liitetaulukossa 1 (ks. rangaistuskäytännön mallintamisesta Hinkkanen 2007). Malli selittää yli puolet (57 prosenttia) rangaistusten pituuden vaihtelusta.

⁴² Ennuste ei kuitenkaan ole luonteeltaan tarkka, vaan ainoastaan ilmentää tuomioistuinten mittaamisessa soveltamia periaatteita. Ennusteen osuvuutta voidaan tarkastella ns. tilastollisen keskivirheen avulla. Se on törkeässä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä 18 kuukautta. Tällä perusteella voidaan arvioida, että noin puolet referenssiryhmään kuuluvien tapausten rangaistuksista mitataan väliltä 2 vuotta \pm 1 vuotta (ts. 1–3 vuotta). 50 %:n ennustevälin puolikkaan pituus on tässä tapauksessa noin 68 % tilastollisesta keskivirheestä, joka ilmoittaa regressiomallin virhetermien keskihajonnan. Ennustevälin puolikkaan pituus on siten kriittinen arvo $0,68 * \text{keskivirhe } 18 \text{ kk} \approx 12 \text{ kk} = 1 \text{ v}$.

⁴³ Perusrangaistus 2 v + teon kesto $5 \text{ v} * 2,6 \text{ kk/v} + \text{tekotapana raiskaus } 3 \text{ v } 1 \text{ kk} + \text{useita uhreja } 2 \text{ v} + \text{tekijä vieras } 1 \text{ v } 5 \text{ kk} \approx 9 \text{ v } 7 \text{ kk}$.

7 Perusmuotoinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6)

7.1 Lajinvalinta



Kuvio 17 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 2000–2007, rangaistuslajin valinta (RL 20:6, päärikoksen mukaan; vuotuinen tapausmäärä keskimäärin 151 kpl)

Kuviossa 17 esitetään rangaistuslajin valinta perusmuotoisessa lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vuosittain. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan pääsääntöisesti ehdollista vankeutta (n. 80 % tapauksista).

Ehdollisen vankeuden suhteellisen osuuden kasvu on seurausta kiinnijäämisriskin kasvusta. Tuomioistuimiin tulee käsiteltäväksi entistä enemmän aikaisemmin piiloon jääneitä lievempiä rikoksia, mikä heijastuu tuomittuihin rangaistuksiin. (Ks. aikaisemmin luku 4.3.)

Taulukko 5 Rangaistuslajin valinta tekotavan mukaan

Tekotapa	Tuom. jätt [kpl]	Sakko ⁴⁴ [kpl]	Ehdollinen [kpl]	Ehdoton [kpl]	Tuom. jätt (%)	Sakko (%)	Ehdollinen (%)	Ehdoton (%)
”Pakottaminen”	0	2	8	4	0 %	14 %	57 %	29 %
Sukupuolilyhteys	2	6	63	16	2 %	7 %	72 %	18 %
Vja kosketellut tai saanut ao:n koskemaan	0	5	65	7	0 %	7 %	84 %	9 %
Muu tekotapa	0	0	8	0	0 %	0 %	100 %	0 %
Yhteensä	2	13	144	27	1 %	7 %	77 %	15 %

*Rikoksen tekotapa vaikuttaa ennen kaikkea lajinvalintaan*⁴⁵. Jos teko sisältää jonkinasteista pakottamista, jota ei kuitenkaan ole luettu syyksi esimerkiksi raiskausrikoksena, vastaaja tuomitaan ehdottomaan vankeuteen 29 %:n todennäköisyydellä (n=14; taulukko 2). Sukupuolilyhteyden sisältävissä tapauksissa ehdottoman vankeuden osuus on 18 prosenttia (n=87), vain koskettelua käsittävissä teoissa 9 prosenttia (n=77).

Vaikka sakkorangaistus ei kuulu lapsen seksuaalisen hyväksikäytön perusrangaistusasteikkoon, sitä sovelletaan rangaistuslajista poikkeamista koskevan säännöksen (RL 6:8.4) perusteella. Säännöstä sovelletaan muun muassa sen vuoksi, että lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on monista muista rikoslajeista poiketen jaettu törkeysporttatuksessa vain kahteen rikosnimikkeeseen. Sakkoja on säännöksen nojalla määrätty esimerkiksi silloin, kun

- tekijä on nuori henkilö
- kysymys on seurustelusuhteesta (lapsen ikä 12–15 v, ikäero alle 10 v)
- kysymys on yksittäisestä tekokerrasta ja teko ei sisällä koskettelua tai koskettelu kohdistuu muihin vartalon osiin kuin sukupuolielimiin.

Tuomitsematta jättämistä on käytetty seuraamuksena tapauksissa, joissa kysymys on ollut teini-ikäisen lapsen (edelleen jatkuvasta) seurustelusuhteesta eikä lapsella itsellään ole ollut asiassa vaatimuksia.

Edellä mainitut kriteerit (seurustelusuhte, nuori henkilö, yksittäinen tekokerta jne.) eivät kuitenkaan muodosta tarkkarajaista mittaamisääntöä vaan pikemminkin lajinvalintaan vaikuttavia mittaamisperiaatteita. Viime kädessä kyse on tapauskohtaisesta harkinnasta: esimerkiksi seurustelusuhteisiin liittyvistä sukupuolilyhteyksistä on tuomittu myös ehdotonta vankeutta.

Ehdollinen vai ehdoton vankeus? Mitä pitempään rikos jatkuu, sitä suuremmalla todennäköisyydellä vastaajalle tuomitaan ehdollisen vankeuden

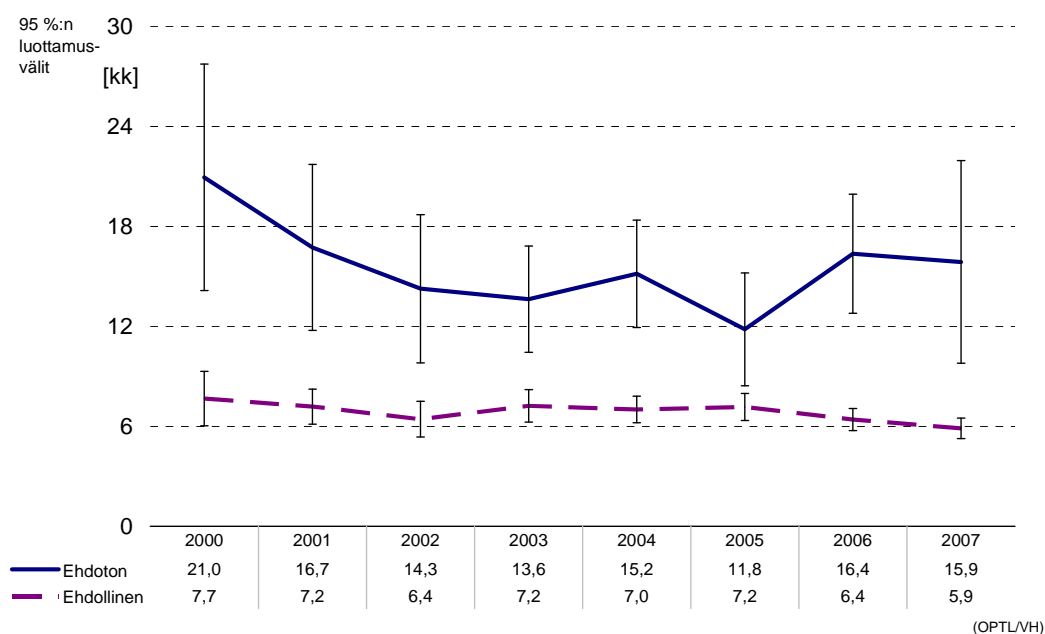
⁴⁴ Rangaistussäännöksestä poikkeaminen, RL 6:8.4.

⁴⁵ Erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä: χ^2 -riippumattomuustesti p=0,243.

asemesta ehdotonta vankeutta. Yksittäisen tekokerran käsittävissä tai enintään yhden päivän kestäneissä rikoksissa ehdottoman vankeuden todennäköisyys on 8 % (92 % ehdollista; n=49), enintään kuukauden kestäneissä rikoksissa 14 % (n=44) ja yli kuukauden jatkuneissa teoissa 22 % (n=78).⁴⁶

Kun perusmuotoisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittuja vankeusrangaistuksia tarkastellaan kokonaisuutena (n=157), ei lapsen ikä⁴⁷, ikäero⁴⁸ eikä vastaajan ja uhrin suhde⁴⁹ ole aineistossa tilastollisesti merkittävästi yhteydessä valintaan ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä.

7.2 Rangaistuksen pituus



Kuvio 18 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 2000–2007 (RL 20:6, päär rikoksen mukaan), vankeusrangaistuksen keskipituus

Perusmuotoisesta rikoksesta tuomitun ehdollisen vankeuden keskipituus on hieman yli kuusi kuukautta, ehdottoman vankeuden noin 1 vuosi 3 kuukautta (kuvio 18). Kuviossa havaittava vaihtelu ehdottoman vankeuden pi-

⁴⁶ χ^2 -riippumattomuustesti: p=0,110.

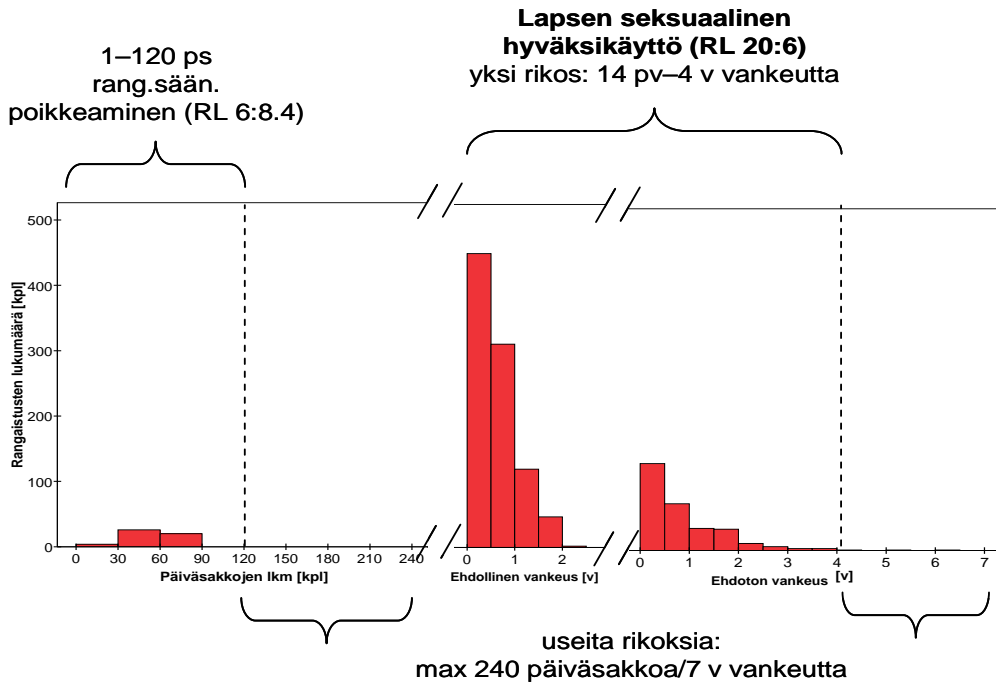
⁴⁷ χ^2 -riippumattomuustesti: p=0,448.

⁴⁸ χ^2 -riippumattomuustesti: p=0,473. Ikäeron luokitus yhden vuoden tarkkuudella, vähintään kymmenen vuoden ikäerot yhdistetty samaan luokkaan.

⁴⁹ p=0,613. Luokitus: vanhempi, vanhemman puoliso/seurustelukumppani/sijaisvanhempi, sukulainen, muu tuttava, seurustelukumppani, ennalta tuntematon/vieras.

tuudessa on luonteeltaan pienestä tapausmäärästä aiheutuvaa satunnaisvaihtelua, eivätkä muutokset ole tilastollisesti merkitseviä.⁵⁰

Kuviossa 19 esitetään ehdollisen ja ehdottoman vankeuden pituuden sekä päiväsakkojen lukumäärän jakauma suhteessa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikkoon (yksi rikos: 14 pv–4 v vankeutta, useita rikoksia: max 7 vuotta vankeutta; rangaistussäännöksestä poikkeaminen: yksi rikos 1–120 ps, useita rikoksia max 240 päiväsakkoa).



Kuvio 19 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6), täytäntöönpanokelpoiset ratkaisut 2000–2007

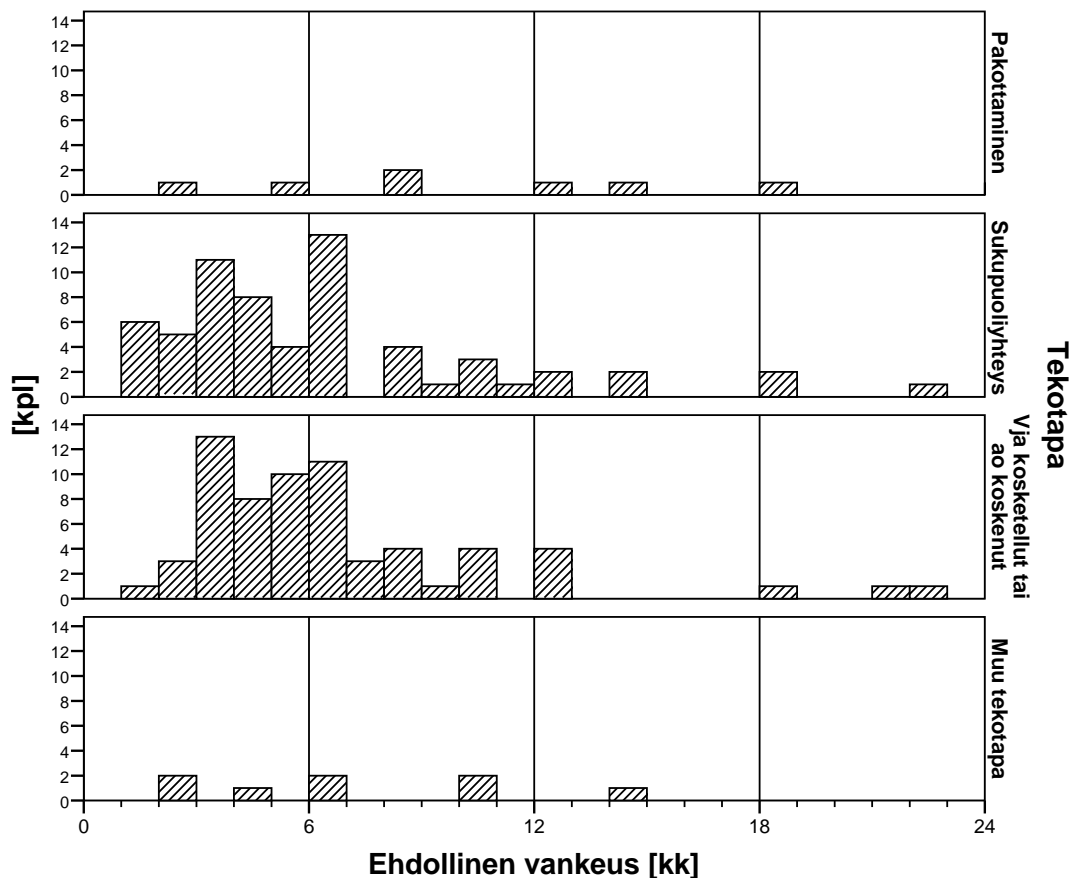
Kuten törkeän tekemuodon tapauksessa ja rikoksissa yleensäkin, rangaistukset sijoittuvat pääasiassa useimmin käytetyn rangaistuslajin asteikon ensimmäiselle puoliskolle. Rangaistusten jakauma on vasemmalle vino: lievempiä tapauksia on suhteellisesti enemmän kuin törkeämpiä. Eniten tuomitaan lyhyitä, alle vuoden ehdollisia vankeusrangaistuksia.

7.3 Mikä vaikuttaa rangaistuksen pituuteen?

Kun kaikkia perusmuotoisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittuja vankeusrangaistuksia tarkastellaan kokonaisuutena, ei rangaistusten pituus juuri näytä vaihtelevan tekoavan tai -olosuhteiden mukaan. Lyhyitä

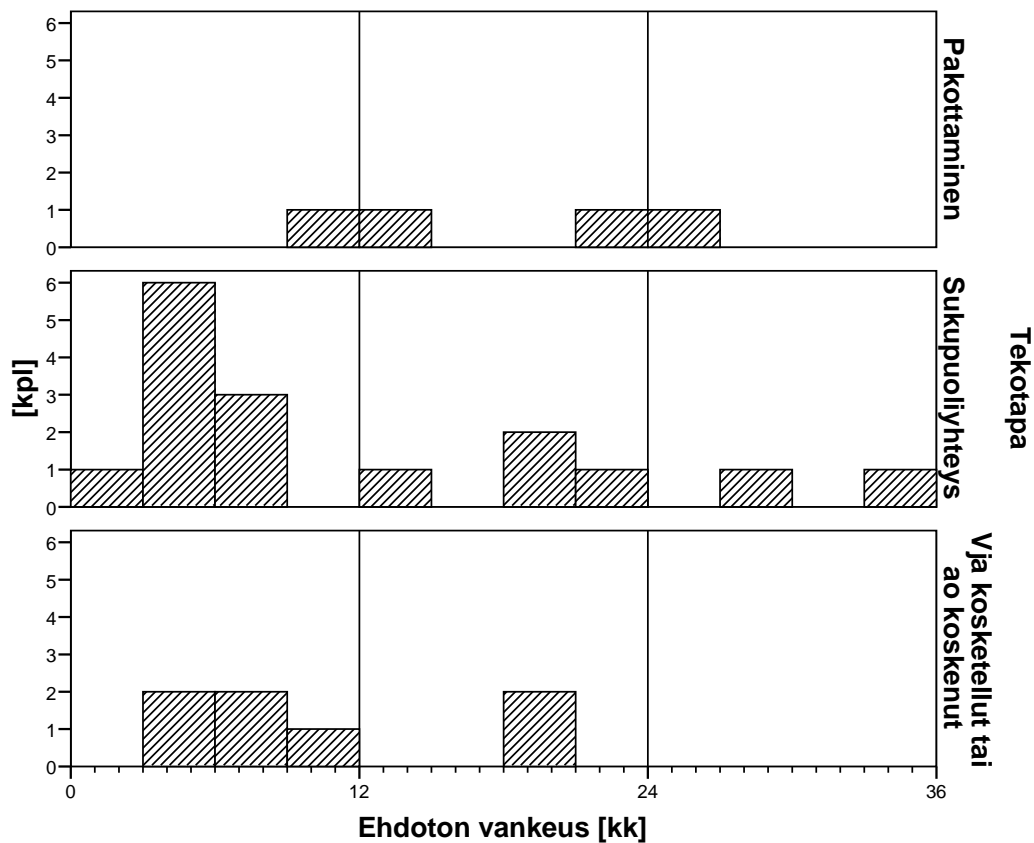
⁵⁰ Ratkaisupäivän ja rangaistuksen pituuden korrelaatio vuosina 2000–2007 on heikko eikä korrelaatio ole tilastollisesti merkitsevä ($p=0,117$).

ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomitaan sekä teoista, jotka sisältävät sukupuoliyhteyden, että rikoksista, joissa on luettu syyksi vain koskettelua (ks. kuvio 20). Rikosten uhrin ovat tällöin yleensä vähintään 12-vuotiaita. Lyhyimpiä ehdollisia ei käytetä tapauksissa, joissa tekijä on ollut sukupuoliyhteydessä nuoren, alle 12-vuotiaan lapsen kanssa.



Kuvio 20 Ehdollisen vankeuden pituus tekotavan mukaan (perusmuotoinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, RL 20:6)

Yli vuoden mittaisen ehdottoman vankeusrangaistuksen edellytyksenä on pääsääntöisesti sukupuoliyhteys (kuvio 21).



Kuvio 21 Ehdottoman vankeuden pituus tekotavan mukaan
(perusmuotoinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, RL 20:6)

Siitä huolimatta, että rangaistusten pituuksien hajonta on huomattavaa, voidaan eri rikostyyppien *keskirangaistuksissa* kuitenkin havaita eroja. Kun tekotavan ja -olosuhteiden yhteyttä rangaistuksen mittaamiseen tarkastellaan keskiarvojen avulla, huomataan että ehdollisen vankeuden pituus on tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä muun muassa rikoksen tekotapaan, rikoksen keston, rikosentekijän ja lapsen suhteeseen sekä ikäeroon (taulukko 6).

Kun tekotapana on pakottaminen, on keskirangaistus lähes kaksinkertainen (11 kk, n=8) verrattuna sukupuoliyhteyden ja koskettelun keskirangaistukseen (6 kk, n=128). Yksittäisestä tekokerrasta tuomitaan tyypillisesti neljä kuukautta ehdollista vankeutta (n=45), yli kuukauden kestäneistä rikoksista kahdeksan kuukautta (n=61).

Vanhemman, vanhemman seurustelukumppanin ja avopuolison sekä sukulaisen tekemistä rikoksista mitataan pidempiä rangaistuksia kuin tuttavien ja vieraiden henkilöiden teoista. Pieni ikäero lyhentää rangaistusta, suuri uhrien lukumäärä kasvattaa sitä.

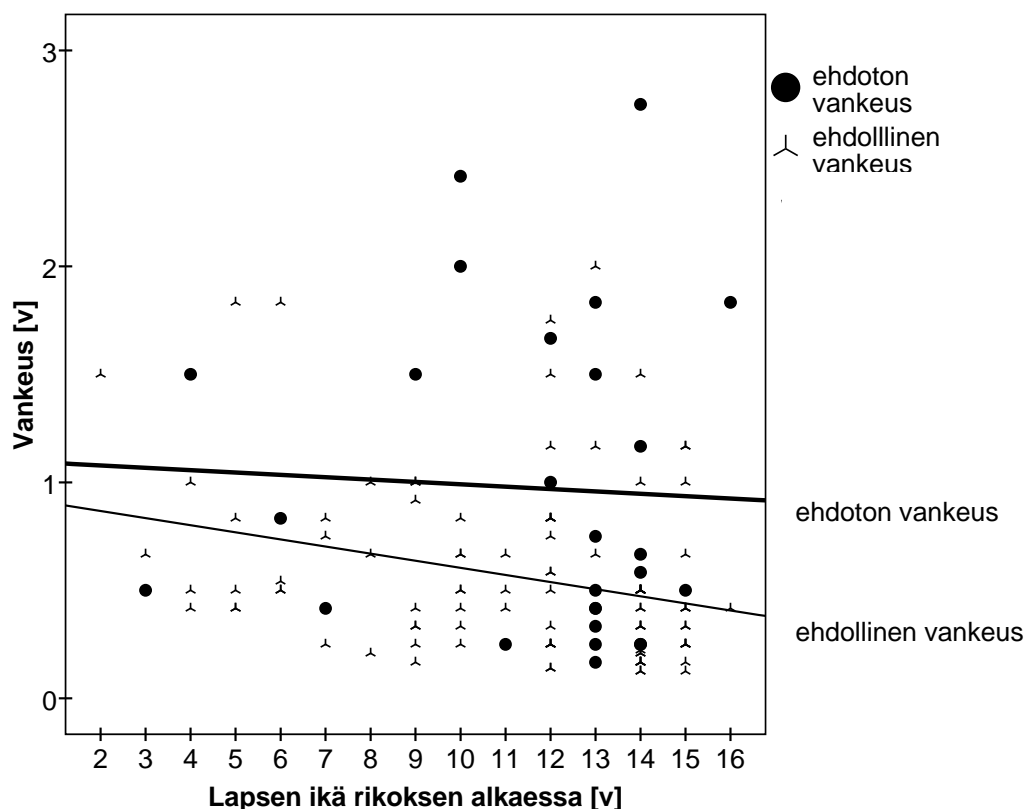
Taulukko 6 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6).
Ehdollisen vankeuden pituus.

	Ehdollisen vankeuden keskipituus [v/kk]	Medi- aani (Md) [v/kk]	Lkm (n) [kpl]	Keski- hajonta (SD) [kk]
Rikoksetekijän ja lapsen suhde (ANOVA: $p=0,006$)				
lapsen vanhempi	8 kk	6 kk	10	5
vanhemman puoliso/seur.kumppani	10 kk	9 kk	12	5
sukulainen	10 kk	9 kk	10	6
muu tuttava	6 kk	5 kk	59	3
lapsen seurustelukumppani	7 kk	5 kk	13	6
ennalta tuntematon / vieras	5 kk	5 kk	8	3
Tekotapa ($p=0,015$)				
pakottaminen, ei raiskausrikosta	11 kk	10 kk	8	7
sukupuoliyhteys	6 kk	5 kk	63	4
koskettelu	6 kk	5 kk	65	4
muu tekotapa	7 kk	6 kk	8	4
Rikoksen kesto ($p<0,001$)				
yksittäinen kerta/päivä	4 kk	4 kk	45	2
2–31 pv	6 kk	6 kk	38	4
yli kuukausi	8 kk	6 kk	61	6
Uhrien lukumäärä ($p=0,217$)				
yksi	6 kk	5 kk	125	4
kaksi tai enemmän	8 kk	5 kk	19	6
Ikäero ($p=0,021$)				
alle 10 vuotta	5 kk	4 kk	37	4
vähintään 10 vuotta	7 kk	6 kk	93	5

Ehdottoman vankeuden osalta yhteydet eivät ole tilastollisesti merkitseviä (taulukko 7), koska perusmuotoisesta rikoksesta ehdottomaan vankeuteen tuomittujen tapausmäärä on aineistossa hyvin pieni ($n=27$). Keskipituuksissa kuitenkin toistuu pääsääntöisesti ehdollisen vankeuden mukainen loogiikka.

Taulukko 7 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6).
Ehdottoman vankeuden pituus.

	Ehdottoman vankeuden keskipituus [v/kk]	Medi- aani (Md) [v/kk]	Lkm (n) [kpl]	Keski- hajonta (SD) [kk]
Rikoksentekijän ja lapsen suhde (ANOVA: p=0,161)				
lapsen vanhempi	6 kk	6 kk	1	..
vanhemman puoliso/seur.kumppani	1 v 6 kk	1 v 9 kk	4	8
sukulainen	1 v 2 kk	1 v 2 kk	3	4
muu tuttava	1 v 1 kk	10 kk	8	10
lapsen seurustelukumppani	9 kk	7 kk	4	7
ennalta tuntematon / vieras	2 v 9 kk	2 v 9 kk	1	..
Tekotapa (p=0,386)				
pakottaminen, ei raiskausrikosta	1 v 5 kk	1 v 6 kk	4	7
sukupuoliyhteys	11 kk	7 kk	16	10
koskettelu	10 kk	6 kk	7	7
muu tekotapa	–			
Rikoksen kesto (p=0,402)				
yksittäinen kerta/päivä	8 kk	8 kk	4	2
2–31 pv	10 kk	7 kk	6	7
yli kuukausi	1 v 1 kk	1 v	17	10
Uhrien lukumäärä (p=0,067)				
yksi	10 kk	7 kk	22	8
kaksi tai enemmän	1 v 6 kk	1 v 6 kk	5	10
Ikäero (p=0,084)				
alle 10 vuotta	3 kk	3 kk	3	2
vähintään 10 vuotta	1 v 1 kk	10 kk	24	9



Kuvio 22 Vankeuden pituus lapsen iän mukaan
(perusmuotoinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, RL 20:6).

Perusmuotoisen rikoksen sisällä lapsen ikä ei ole kovin voimakkaassa yhteydessä rangaistuksen pituuteen (ks. kuvio 22). Kaikista lyhyimpiä ehdollisia rangaistuksia ei kuitenkaan mitata silloin, kun lapsi on hyvin nuori.

7.4 Kuinka pitkä rangaistus mistäkin teosta?

Perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistukset vaihtelevat tuomitsematta jättämisestä ja sakkorangaistuksista yli kolmen vuoden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Rangaistuskäytännön sisäinen epäyhtenäisyys on tutkimuksen mukaan perusmuotoisessa rikoksessa merkittävämpi ongelma kuin törkeässä tekemuodossa. Samantyyppisistä rikoksista tuomittujen seuraamusten ankaruus voi vaihdella voimakkaastikin.

Rangaistusvyöhykkeet. Rangaistuskäytäntöä voidaan hahmottaa eri näkökulmista. Eräs tapa on selvittää, millaisia rikoksia eri mittaisiin rangaistuksiin (rangaistusvyöhykkeisiin) sisältyy. Ongelmana on, ettei tarkastelusta voi tehdä mittaamista koskevia päätelmiä. Kuten edellä luvussa 6.4 tode-

taan, yksittäiseen vyöhykkeeseen sisältyviä tapauksia saattaa kuulua muihinkin vyöhykkeisiin, eikä pelkästään yhtä vyöhykettä koskevien tietojen perusteella ole tämän vuoksi mahdollista päätellä, kuinka ankara rangaistus mistäkin teosta tuomitaan.

Erityisen ongelmalliseksi tulkinnat tekee perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntöön liittyvä sisäinen epäyhtenäisyys tai rangaistusten hajonta. Epäyhtenäisyydestä seuraa, että rangaistusvyöhykkeiden sisältämät tapauskuvaukset vaikuttavat johdonmukaisesti ankaroituvan, mutta ankarampien rangaistusvyöhykkeiden tapauksia sisältyy todellisuudessa myös lievempiin ja ankarampiin luokkiin. Lisäksi tarkasteluun liittyy se riski, ettei sen perusteella välttämättä voi päätellä, kuinka tyypillisiä kunkin rangaistusvyöhykkeen sisälle sijoitetut tapaukset ovat. Tämä antaa mahdollisuuden lukuisiin virhepäätelmiin.

Tyyppitapaukset ja tilastollinen mallintaminen. Luontevampaa onkin tarkastella rikoksen tyyppimuotoja tai -tapauksia ja kuvata näitä vastaavia rangaistuksia ja rangaistusvyöhykkeitä. Tarkastelu vastaa paremmin tuomarin näkökulmaa. Käytännön mahdollinen epäyhtenäisyys voi tässäkin aiheuttaa ongelmia siten, että rangaistukset saattavat hajaantua laajalle alueelle ilman, että niillä tuntuisi olevan yhteyttä rikosten törkeyseroihin. Jos näin käy, ongelman juuret eivät ehkä kuitenkaan ole menetelmässä vaan kuvattavassa rangaistuskäytännössä. Tarkastelu auttaa näin kohdentamaan keskustelua eri tekemuotojen keskinäisiin moitittavuuseroihin ja pohtimaan, heijastavatko eri tyyppitapauksiin liittyvät rangaistusvyöhykkeet riittävästi rikosten moitittavuuseroja. Tarkastelun toinen etu on siinä, että se antaa tietoa eri tekotyypin todellisesta esiintyvyydestä. Yhdistettynä rangaistuskäytännön tilastollisesta mallintamisesta saatavaan tietoon tyyppirangaistusvyöhykkeitä koskevat tulokset antavat myös perustan ja työvälineen käytännön yhtenäistämiseksi.

Eräitä tyyppirangaistustietoja

Perustunnusmerkistön mukaisen rikoksen tyypittelyssä on seuraavassa käytetty neljää kriteeriä: (1) Teot on jaettu tekijän ja uhrin välisen suhteen perusteella seurustelusuhteisiin, tuttavien tekemiin rikoksiin, sukulaisten väliin tekoihin, vanhempien ja vanhempien puolisoitten tekemiin rikoksiin sekä vieraiden, ennalta tuntemattomien henkilöiden rikoksiin. (2) Tekotavan osalta on erotettu koskettelemalla toteutetut rikokset ja sukupuoliyhdyntä sisältyvät teot. (3) Kolmanneksi teot jaotellaan uhrin iän perusteella esimerkiksi alle 12-vuotiaisiin ja tätä vanhempiin kohdistuviin rikoksiin.

(4) Edellisten lisäksi kuvauksiin liitetään tietoa tekijän ja uhrin ikäerosta sekä osaksi myös teko-olosuhteista. Analyysi perustuu ratkaisuihin, joissa perusmuotoinen rikos on päär rikoksena. Mukana ovat vain ne tapaukset, joiden tapauskuvaukset antoivat mahdollisuuden tekotavan mukaiseen luokitukseen.

Seurustelukumppanit. Seurustelukumppaneiden tekemiä rikoksia on tapauksista noin 15 prosenttia (21 tapausta). Valtaosassa uhrien ikä on 14 tai 15 vuotta. Yleensä tekotapana on *sukupuolilyhteys*. Tuomitut vankeusrangaistukset ovat tyypillisesti lyhyitä, pituudeltaan 2–3 kuukautta. Ehdollisen vankeuden mediaanipituus on 2,5 kuukautta ja keskiarvo 3,3 kuukautta. Toisaalta teon kuvauksiltaan varsin samantyyppisistä tapauksista saattaa seurata myös tuomitsematta jättäminen tai sakkorangaistus. Ikäero liikkui tyypillisesti 4 ja 10 vuoden välillä. Tätä suuremman ikäeron tapauksissa myös rangaistukset pitenivät.

Muut tuttavat. Muiden tuttavien tekemät rikokset ovat aineiston suurin yksittäinen tapausryhmä (47 %, 65 tapausta). Tapauksista puolessa tekotapana oli koskettelu ja puolessa sukupuoliyhteys.

Tekotapana koskettelu. Koskettelemalla tehdyissä rikoksissa runsas puolet uhreista on iältään 12–15 vuotta, kolmannes 8–11 vuotta ja seitsemäsosa 4–7-vuotiaita. Tekijän ja uhrin ikäero on tyypillisesti 30–55 vuotta. Ehdolliset vankeusrangaistukset sijoittuvat 2 kuukauden ja yhden vuoden välille, näistä puolet (ns. keskipuolikas) oli asteikolla 3–7 kk. Mediaani oli 5 kk ja keskiarvo 5,5 kk.

Ikäryhmässä 4–7 v rangaistusten keskipuolikas on 5–9 kk (mediaani 5,5 kk ja keskiarvo 6,5 kk). Ikäryhmässä 8–11 v keskipuolikas on 3,5–11 kk (mediaani 6 kk ja keskiarvo 7 kk) ja ikäryhmässä 12–15 v vastaavat luvut ovat 3–6 kk (mediaani 4 kk ja keskiarvo 4,7 kk). Rangaistukset jatkautuvat johdonmukaisesti siten, että nuorimmassa ikäryhmässä ei tuomita alle 5 kuukauden vankeusrangaistuksia. Toisaalta rangaistuskäytännössä on muuten huomattavaa hajontaa.

Kun tekotapana on sukupuoliyhteys, ovat lähes kaikki uhrit vähintään 12-vuotiaita. Rikoksenteelijät ovat puolestaan nuorempia, ikäero on jokseenkin sama kuin seurustelutapauksissa eli tyypillisesti 5–11 vuotta. Ikäprofiili eroaa siis selvästi edellisen ryhmän tapauksista, joissa tekotapana on koskettelu. Hieman yli puolet uhreista oli 14-vuotiaita tai vanhempia, noin kolmannes oli iältään 12 tai 13 vuotta.

Kokonaisuudessaan ehdolliset vankeusrangaistukset sijoittuivat välille 2 kk – 1 v 6 kk ja näistä puolet oli pituudeltaan 3–6 kk. Mediaani oli 4 kk ja keskiarvo 6 kk. Varsin samantyyppisistä teoista on saattanut seurata 2–

8 kuukautta vankeutta. Toisaalta rangaistuksia ankaroittaa esimerkiksi se, että rikoksen tekemiseen on osallistunut useita henkilöitä tai uhuriin on kohdistettu painostusta. Ehdottomien vankeusrangaistusten, joita ryhmässä oli runsas viidennes, keskipuolikas oli 6 kk – 1 v 10 kk, mediaani 1 vuosi ja keskiarvo 1 v 2 kk.

Sukulaiset (9 % tapauksista, 13 tapausta). Sukulaisten tekemät rikokset sisältävät myös tapauksia, joissa ikäero on alle kymmenen vuotta (tekijänä esimerkiksi vanhempi sisarus). Tavallisesti tekijän ja uhrin välinen ikäero on kuitenkin varsin suuri. Rangaistukset olivat kaikissa ikäryhmissä noin yhden vuoden vaiheilla ja tekotapana oli tyypillisesti *koskettelu*.

Ehdollisten rangaistusten keskipuolikas oli 4 kk – 1 v 3 kk, mediaani 9 kk ja keskiarvo 10 kk. Ehdottomien vankeusrangaistusten, joita ryhmässä oli vajaa neljännes, keskipuolikas oli 10 kk – 1 v 6 kk, mediaani ja keskiarvo kummatkin 1 v 2 kk.

Ankarimmat ehdolliset vankeusrangaistukset (1 v 6 kk) mitattiin 2-vuotiaan lapsen sukupuolielimen koskettelusta ja pitkään jatkuneesta, rikoksen alkaessa 9-vuotiaan lapsen sukupuolielimen koskettelusta. Lukuihin uhreihin (22 uhria) kohdistunut koskettelu johti puolestaan 1 vuoden 6 kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Vanhemmat tai vanhempien puoliset (20 %; 27 tapausta). Aineistossa oli 11 tapausta (8 %), joissa tekijänä oli lapsen vanhempi. Vanhemman puoliso oli tekijänä 16 (12 %) tapauksessa. Rikokset eivät olleet kaikista nuorimpien vanhempien tekemiä, lapsen ja tekijän ikäero oli tyypillisesti 25–50 vuotta. Kahdessa tapauksessa kolmesta lapsi oli alle 12-vuotias, käytännössä 3–11 v. Pääsääntöisesti tekotapana oli *koskettelu*. Ehdollisten rangaistusten keskipuolikas oli 5–10 kk, mediaani 8 kk ja keskiarvo 9 kk. Ehdottomien vankeusrangaistusten, joita ryhmässä oli vajaa viidennes, keskipuolikas oli 6 kk – 1 v 11 kk, mediaani 1 v 8 kk ja keskiarvo 1 v 4 kk.

Ikäryhmässä 3–11 vuotta ehdollisten keskipuolikas oli 5–10 kk, mediaani 8 kk ja keskiarvo 9 kk. Ikäryhmässä 12–16 v ehdollisten keskipuolikas oli 6,5 kk – 1 v 2 kk, mediaani ja keskiarvo kummatkin 10 kuukautta. Rangaistusten ero edelliseen ikäryhmään verrattuna tuntuisi selittyvän ainakin osaksi tapausten törkeyseroin. Ikäryhmän lievin tuomio 5 kuukautta ehdollista vankeutta tuomittiin tapauksessa, jossa 16-vuotiaasta uhria 14 vuotta vanhempi henkilö otti uhrin syliinsä, yritti suudella, puristeli paidan alta, kouri takapuolta ja ehdotti sukupuoliyhteyttä. Pisimmät rangaistukset 1 v 10 kk ja 2 vuotta ehdotonta vankeutta tuomittiin 16-vuotiaaseen uhuriin kohdistuneista useista oraalisisästä sukupuoliyhteyksistä ja yksittäisestä sukupuoliyhteydestä 10-vuotiaan lapsen kanssa.

Lapselle ennalta tuntemattomat rikoksetekijät (8 %, 11 tapausta). Tämän ryhmän uhreista hieman yli puolet oli 7–11-vuotiaita, jolloin tekotapana oli tyypillisesti muun ruumiinosan kuin sukupuolielimen *koskettelu tai ilman fyysistä kosketusta toteutettu rikos*. Ehdollisen vankeuden keskipuolikas oli ryhmässä 3–6 kuukautta, mediaani ja keskiarvo kummatkin 5 kuukautta.

Eri teonpiirteiden keskinäinen vaikutus

Törkeän tekemuodon tapaan myös perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntöä voidaan tarkastella regressiomallin avulla (liitetaulukko 2)⁵¹. Ehdollisen vankeuden pituutta selittävät erityisesti rikoksen pitkä kesto, pakottaminen tekotapana sekä asianomistajien lukumäärä. Rangaistusten pituuden kokonaisvaihtelusta ei kuitenkaan onnistuttu selittämään kuin 32 prosenttia, mikä tarkoittaa, että rangaistuskäytäntö on merkittävin osin satunnaista⁵².

Mallissa (hypoteettisena) referenssitapauksena on rikos, joka kohdistuu yhteen hyvin nuoreen lapseen, tekotapana on koskettelu, rikos kestää alle vuoden ja tekijänä on lapsen tuttava tai sukulainen. Referenssitapauksen keskirangaistus on mallissa 7 kuukautta ehdollista vankeutta.⁵³

Jos tekotapaan liittyy pakottamista, pitenee rangaistus keskimäärin 4 kuukaudella. Sukupuoliyhteys ankaroittaa rangaistusta noin 1,5 kuukautta.

Mitä vanhempi lapsi on kysymyksessä, sitä lyhyempi rangaistus vastajalle keskimäärin mitataan. Enimmillään lapsen ikä lyhentää keskirangaistusta noin neljällä kuukaudella.

Jos teot ovat jatkuneet yli vuoden taikka tekijänä on lapsen vanhempi tai vanhemman puoliso, pidennetään rangaistusta keskimäärin yhdellä kuukaudella. Mikäli uhreja on useita, ankaroituu rangaistus kolmella kuukaudella.

Esimerkiksi yksittäinen sukupuoliyhteys 13-vuotiaan lapsen kanssa, jossa tekijänä on lapsen seurustelukumppani, johtaisi mallin mukaan keskimäärin 6,5 kuukauden ehdolliseen vankeuteen (50 %:n ennusteväli 4–9 kk)⁵⁴.

⁵¹ Selittävinä tekijöinä tarkasteltiin seuraavia seikkoja: tekotapa (pakottaminen, sukupuoliyhteys, muu, koskettelu (ref.)), tekijän ja uhrin suhde (vanhempi/puoliso, seurustelukumppani, vieras, sukulainen/tuttava (ref.)), lapsen ikä rikoksen alkaessa [v], uhreina vähintään kaksi lasta (dummy), rikokset jatkuneet yli vuoden (dummy).

⁵² Törkeässä tekemuodossa selitysosuus oli 57 prosenttia.

⁵³ Mallin tilastollinen keskivirhe on 4 kuukautta, joten laskennallinen keskipuolikas eli 50 %:n ennusteväli on $\pm 2,5$ kuukautta. Noin puolet referenssiryhmän tapauksista tuomittaisiin siis mallin mukaan 4,5–9,5 kuukauden ehdolliseen vankeuteen.

⁵⁴ Perusrangaistus 7 kk + tekotapana sukupuoliyhteys 1,5 kk + tekijänä seurustelukumppani 1 kk – lapsen ikä 13 v * 0,24 kk/v \approx 6,5 kk.

8 Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys (RL 20:6.4 ja 20:7.2)

Rikoslain 5 luvun 1 §:n mukaan teko on edennyt rikoksen yritykseksi, kun tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä.⁵⁵ Rikoksen yritys on kysymyksessä silloinkin, kun sellaista vaaraa ei aiheudu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä.

Täytetyn rikoksen ja rikoksen yrityksen raja on lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä jossakin määrin epäselvä: lieviäkin hyväksikäytön muotoja voidaan yleensä pitää täytettyinä seksuaalisina tekoina. Toisaalta syyksi luettu täytetty teko sisältää myös rikoksen yrityksen esimerkiksi tapauksessa, jossa rikosentekijä on tehnyt lapselle seksuaalisen teon ja lisäksi yrittänyt päästä hänen kanssaan sukupuoliyhteyteen. Kaikista lievimmät teot ja esimerkiksi vähäisimmät koskemattomuuden loukkaukset voidaan kuitenkin lukea syyksi pelkkinä rikoksen yrityksinä.

Vuosien 1999–2006 käräjä- ja hovioikeusratkaisuissa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yrityksenä on pidetty muun muassa seuraavia tekotapoja:⁵⁶

- vastaaja kysyy lapselta, haluaako tämä katsoa vastaajan masturbointia
- vastaaja kysyy lapselta, saako hän koskettaa lapsen sukupuolielimiä
- sanallinen houkuttelu valokuvattavaksi vähissä vaatteissa (tavatessa ja puhelimitse)
- ehdotus, että lapsi lähtisi vastaajan mukaan ja ryhtyisi hänen kanssaan sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon
- sukupuoliyhteyteen houkutteleminen (yöksi jääminen kysyminen)
- vastaajan sukupuolielimien esittely lapselle
- halaamisen, rintojen ja vartalon koskettelun yrittäminen (jäänyt yritykseksi lapsen vastustettua tekoa)
- lapsen kaataminen sängylle, yritys mennä hänen päälleen (jäänyt yritykseksi lapsen estettyä teon).

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yrityksestä tuomitaan pääsääntöisesti noin neljä kuukautta ehdollista vankeutta (ks. taulukko 8).

⁵⁵ Ks. lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yrityksestä myös Hirvelä 2006, 462–465.

⁵⁶ Ks. KKO 2004:71, jossa seksuaaliseen kanssakäymiseen tähtäävien sähköpostiviestien lähettämistä ei pidetty rangaistavana lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yrityksenä, koska vastaaja ei tiennyt lapsen henkilöllisyyttä eikä yhteystietoja. Tapauksessa vastaaja myös lopetti viestien lähettämisen lapselle esittämättä tapaamista, puhelinyhteyttä tai muuta läheisempää yhteydenpitoa.

Taulukko 8 Perusmuotoisen ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yrityksen lajinvalinta ja rangaistuksen keskipituus 2000–2007

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys (RL 20:6.4)

	(%)	[kpl]	keski- pituus
Tuomitsematta jättäminen	2 %	1	
Sakko ⁵⁷	16 %	7	51 ps
Ehdollinen vankeus	72 %	31	3,5 kk
Yhdyskuntapalvelu	2 %	1	170 h
Ehdoton vankeus	7 %	3	4,3 kk
Yhteensä	100 %	43	

Lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön yritys (RL 20:7.2)

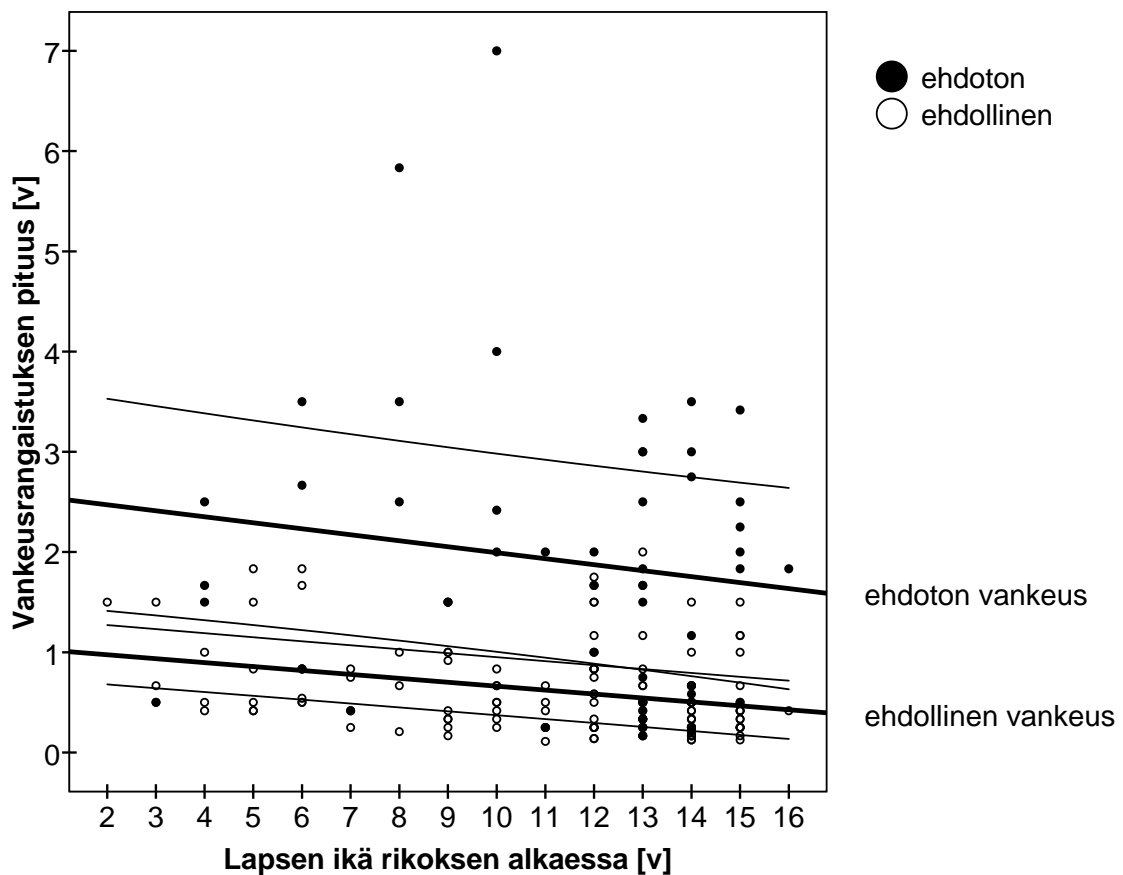
	(%)	[kpl]	keski- pituus
Tuomitsematta jättäminen	50 %	1	
Ehdollinen vankeus	50 %	1	3,5 kk
Yhteensä	100 %	2	

⁵⁷ Rangaistussäännöksestä poikkeaminen RL 6:8.4.

9 Rangaistuskäytännön erityiskysymyksiä

Seuraavassa tarkastellaan eräiden yksittäisten mittaamisperusteiden yhteyttä hyväksikäytöstä tuomittuihin rangaistuksiin. Analyysien kohteena on perusmuotoisen ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntö kokonaisuutena.

9.1 Lapsen ikä



Kuvio 23 Ehdottoman ja ehdollisen vankeuden pituus lapsen iän mukaan (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, raiskausrikokset; ehdottoman ja ehdollisen vankeuden regressiosuorat ja 50 %:n ennustevalit eli laskennalliset ”keskipuolikkaat”)

Lapsen ikä on hyväksikäyttörikoksen kvalifointiperuste (RL 20:7.1 1 k), ja on ilmeisessä yhteydessä rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen. Hallituksen esityksen (HE 6/1997 vp., RL 20:6:n yks.koht. perustelut) mukaan lapsen iällä on vaikutusta rangaistuksen määräämiseen myös perusas-

teikon rajoissa. Mitä nuorempi teon kohteena oleva henkilö on, sitä vakavampana hyväksikäyttöä voidaan lähtökohtaisesti pitää, ainakin kun kysymys on sukupuoliyhteydestä.

Kun rikoksia tarkastellaan kokonaisuutena, ei ikä selitä juuri laisinkaan mitattujen rangaistusten pituutta (kuvio 12; R^2 : ehdollinen vankeus 0,09; ehdoton vankeus 0,02). Lievimpiä ehdollisia vankeusrangaistuksia (alle 6 kk) ja lievimpiä ehdottomia vankeusrangaistuksia (alle 1 v 6 kk) tuomiin kuitenkin lähinnä silloin, kun lapsi on vähintään 12-vuotias.

Taulukko 9 Rikosnimikkeen valinta, lajinvalinta ja rangaistuksen keskipituus lapsen iän mukaan tapauksissa, joissa tekotapana on sukupuoliyhteys (ei sisällä raiskausrikoksia)

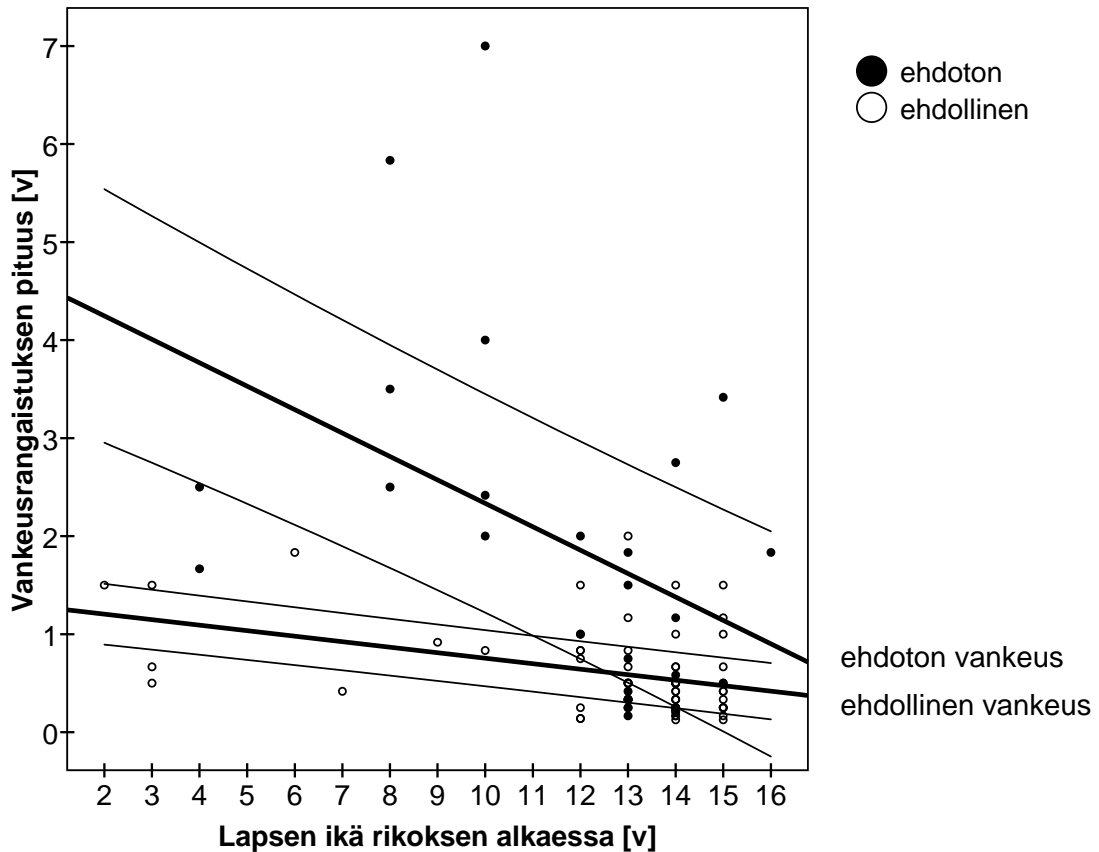
Lapsen ikä rikoksen alkaessa	Rikosnimikkeen valinta			Lajinvalinta				Keskipituus	
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	n	Tuom. jätt	Sakko ⁵⁸	Ehdollinen vankeus	Ehdoton vankeus	Ehdollinen vankeus	Ehdoton vankeus
[v]	(%)	(%)	[kpl]	(%)	(%)	(%)	(%)	[kk]	[kk]
2	100 %	0 %	1	0 %	0 %	100 %	0 %	18	
3	67 %	33 %	3	0 %	0 %	100 %	0 %	11	
4	0 %	100 %	2	0 %	0 %	0 %	100 %		25
5			0						
6	100 %	0 %	1	0 %	0 %	100 %	0 %	22	
7	100 %	0 %	1	0 %	0 %	100 %	0 %		
8	0 %	100 %	3	0 %	0 %	0 %	100 %	5	47
9	100 %	0 %	1	0 %	0 %	100 %	0 %	11	
10	60 %	40 %	5	0 %	0 %	20 %	80 %	10	46
11			0						
12	91 %	9 %	11	0 %	9 %	73 %	18 %	8	18
13	95 %	5 %	19	0 %	0 %	63 %	37 %	8	9
14	100 %	0 %	29	3 %	3 %	76 %	17 %	5	12
15	90 %	10 %	20	5 %	15 %	70 %	10 %	6	24
16	100 %	0 %	1	0 %	0 %	0 %	100 %		22
Yhteensä	88 %	12 %	97	2 %	5 %	66 %	27 %	7	23

Kun aineistosta erotetaan tapaukset, joissa tekotapana on *sukupuoliyhteys* ja jotka eivät sisällä raiskausrikosta (n=97; ks. taulukko 3 ja kuvio 13 seuraavalla sivulla), on lapsen iän ja rangaistuksen pituuden yhteys hiukan selvempi (R^2 : ehdollinen 0,15; ehdoton 0,19).

Sukupuoliyhteydestä alle 12-vuotiaan lapsen kanssa tuomitut ehdottomat vankeusrangaistukset ovat yleensä pituudeltaan yli 2 vuotta (ks. sukupuoliyhteyden määritelmästä nuorimpien lapsien osalta luku 3.3). Rangaistusten pituus vaihtelee 1,5 ja 7 vuoden välillä. Myös ehdollisten vankeudet ovat sitä pidempiä, mitä nuoremasta lapsesta on kyse.

⁵⁸ Rangaistussäännöksestä poikkeaminen RL 6:8.4.

Rangaistustaso on lievempi, jos lapsi on rikoksen alkaessa täyttänyt 12 vuotta. Ehdollisten vankeusrangaistusten keskipituus on tällöin hiukan yli puoli vuotta ja ehdottomat vankeusrangaistukset voivat olla alle vuoden mittaisia.



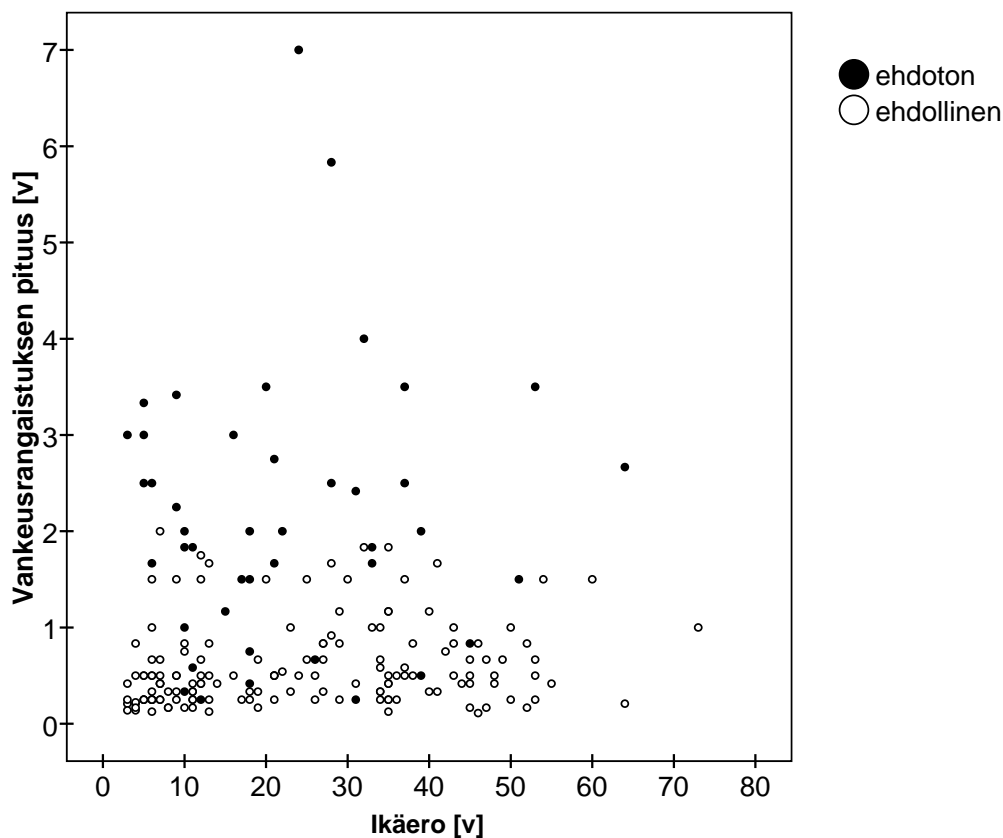
Kuvio 24 Ehdottoman ja ehdollisen vankeuden pituus lapsen iän mukaan tapauksissa, joissa tekotapana on sukupuoliyhteys; ei sisällä raiskausrikoksia (regressiosuora ja 50 %:n ennusteväli eli laskennallinen ”keskipuolikas”) (n=97)

9.2 Ikäero

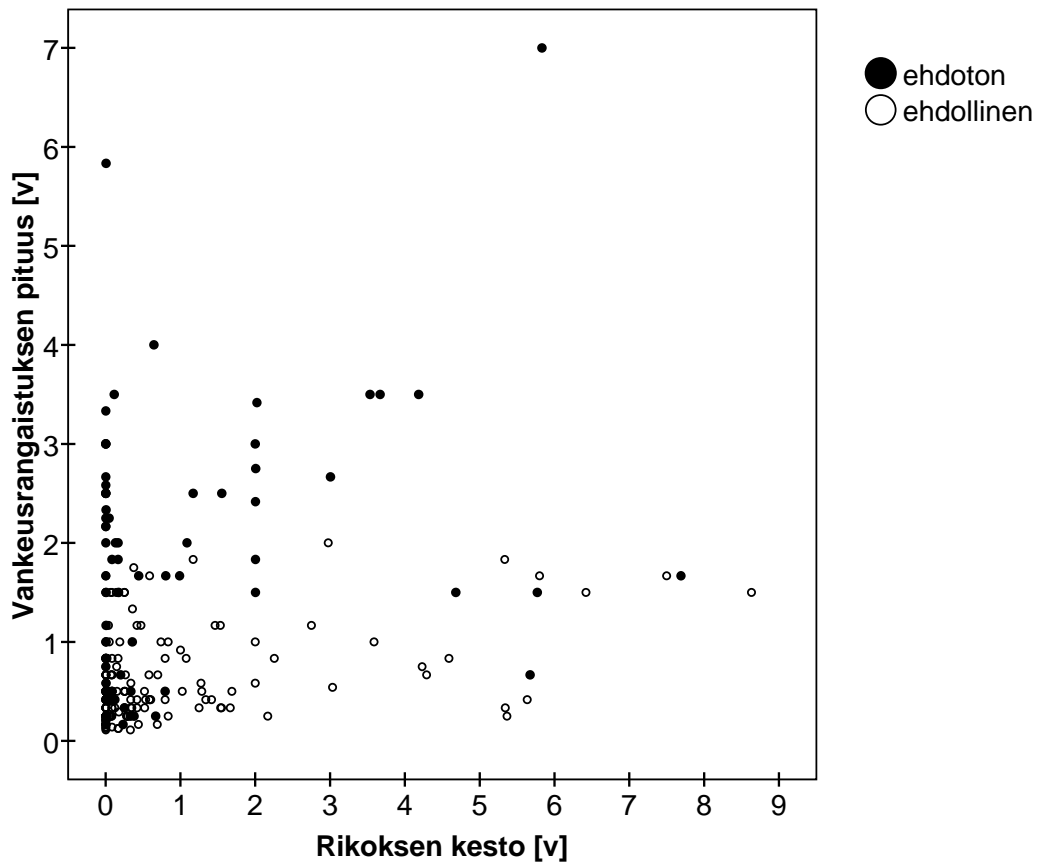
Jos osapuolten iässä tai henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä *ei ole suurta eroa*, ei tekoa pidetä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä (RL 20:6.2). Ikäero voi kuitenkin vaikuttaa myös mittaamisperiaatteena. Jos osapuolten ikäero on alle selvästi alle 10 vuotta, käyttävät tuomioistuimet seuraamuksena myös sakkorangaistusta (rangaistussäännöksestä poikkeaminen RL 6:8.4; ks. taulukko 10). Toisaalta ehdotonta vankeutta voidaan tuomita varsin pienelläkin ikäerolla. Ikäero ei ole kovin voimakkaasti yhteydessä rangaistuksen pituuteen (kuvio 14). Lyhyitä ja pitkiä rangaistuksia käytetään kaikenikäisille.

Taulukko 10 Rangaistuslajin valinta ikäeron mukaan

Ikäero	Tuom. jätt.	Sakko ⁵⁹	Ehdl vankeus	Ehdoton vankeus	Tuom. jätt.	Sakko	Ehdl vankeus	Ehdoton vankeus
[v]	[kpl]	[kpl]	[kpl]	[kpl]	(%)	(%)	(%)	(%)
3	0	0	4	0	0	0	100	0
4	0	2	6	0	0	25	75	0
5	0	1	4	1	0	17	67	17
6	0	2	10	0	0	17	83	0
7	0	1	7	1	0	11	78	11
8	1	2	2	1	17	33	33	17
9	1	0	5	1	14	0	71	14
≥ 10	0	3	99	34	0	2	73	25
Yhteensä	2	11	137	38	1	6	73	20

**Kuvio 25** Vankeusrangaistuksen pituus rikoksentekijän ja uhrin ikäeron mukaan 2006 (n=193)⁵⁹ Rangaistussäännöksestä poikkeaminen RL 6:8.4.

9.3 Hyväksikäytön kesto



Kuvio 26 Vankeusrangaistuksen pituus hyväksikäytön keston mukaan 2006 (n=257)

Yksittäisen teon käsittäneistä rikoksista tuomitaan erimittaisia seuraamuksia teon luonteen mukaan. Teon kokonaiskesto on kuitenkin yhteydessä rangaistuksen pituuteen siten, että useita vuosia kestäneistä rikoksista ei tuomita kaikista lyhyimpiä vankeusrangaistuksia (alle 6 kk ehdollista tai alle 1 v 6 kk ehdotonta vankeutta; kuvio 26).

III RANGAISTUSKÄYTÄNNÖN YHTENÄISYYS

10 Johdanto

Keskeinen rangaistuksen määräämistä ohjaava periaate on *yhdenvertaisuus*. Yleisestä yhdenvertaisuusperiaatteesta säädetään perustuslain 6 §:ssä, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Yhdenvertaisuuteen sisältyy mielivallan kieltö ja vaatimus samanlaisesta kohtelusta samanlaisissa tapauksissa (ks. HE 309/1993 vp., HM 5 §:n yksityiskohtaiset perustelut). Periaatteen ydinaluetta on lakien soveltaminen, ja se rajoittaa tuomioistuinten harkintavaltaa. Rangaistuskäytännön yhtenäisyydestä säädetään erikseen rangaistuksen määräämisen lähtökohtia käsittelevässä rikoslain 6 luvun 3 §:ssä. Säännöksen mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Yhtenäisyyden toteutuminen edellyttää, että tuomioistuimet soveltavat ratkaisutoiminnassaan ainoastaan oikeudellisesti hyväksyttäviä, relevantteja mittaamisperusteita.

Keskeinen yhtenäisyyden osatekijä on *alueellinen yhtenäisyys*. Tuomitavan rangaistuksen ei tulisi riippua siitä, missä tuomioistuimessa tai missä päin maata asia käsitellään. Seuraavassa analyysissä tarkastellaan lyhyesti alueellista yhtenäisyyttä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytännössä.

On huomattava, että alueellisen yhtenäisyyden lisäksi oikeuskäytännön yhtenäisyyteen kuuluu lukuisia muitakin osatekijöitä, jotka jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Rangaistusten ei esimerkiksi tulisi olla yhteydessä vastaajan tai tuomarin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin (ikä, sukupuoli, etninen tausta tms.).

11 Alueellinen yhtenäisyys

Taulukko 11 Rikosnimikkeen valinta hovioikeuspiireittäin 2000–2007

	Lapsen seksuaalisen hyväksi- käytön yritys [%]	Lapsen seksuaalinen hyväksi- käyttö [%]	Lapsen törkeän seksuaalisen hyväksi- käytön yritys [%]	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksi- käyttö [%]	n [kpl]
Turku	4	83	0	13	331
Vaasa	2	82	0	16	282
Itä-Suomi	4	85	0	11	207
Helsinki	2	88	0	10	277
Kouvola	3	86	0	11	159
Rovaniemi	2	89	0	9	160
Koko maa	3	85	0	12	1 416

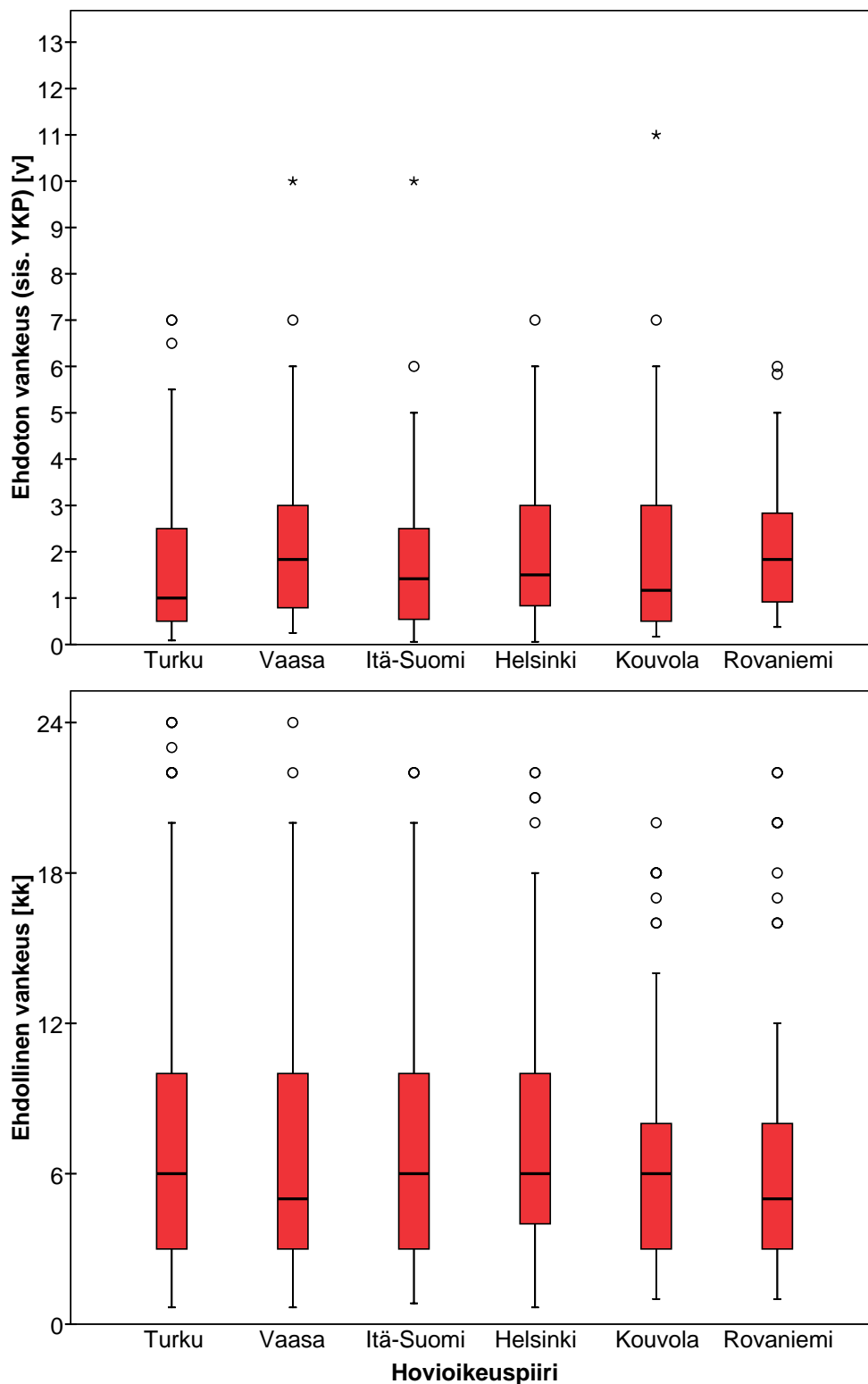
Rikosnimikkeen valinta. Taulukossa 12 esitetään rikosnimikkeen valinta hyväksikäyttörikoksissa hovioikeuspiireittäin. Erot rikosnimikkeen valinnassa eivät ole tilastollisesti merkitseviä (χ^2 -riippumattomuustesti: $p=0,239$), eikä käytäntöä siten voi pitää alueellisesti epäyhtenäisenä.

Taulukko 12 Lajinvalinta hovioikeuspiireittäin 2000–2007

	Sakko ⁶⁰ [%]	Ehdollinen vankeus [%]	Ehdoton vankeus (sis. ykp) [%]	n [kpl]
Turku	6	69	24	331
Vaasa	2	69	28	282
Itä-Suomi	6	66	28	207
Helsinki	2	70	27	277
Kouvola	4	70	26	159
Rovaniemi	3	78	19	160
Koko maa	4	70	26	1 416

Lajinvalinta. Rangaistuslajin valinnassakaan ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja (χ^2 -riippumattomuustesti: $p=0,089$). Ehdollisen vankeuden osuus on 70 prosentin tuntumassa, ja ehdottoman osuus on keskimäärin 26 prosenttia. Rovaniemen hovioikeuspiirissä ehdottoman vankeuden osuus on keskiarvoa matalampi (19 %), mutta tämäkään ero ei ole tilastollisesti merkitsevä (Rovaniemi vs. muu maa χ^2 -riippumattomuustesti: $p=0,092$).

⁶⁰ Rangaistussäännöksestä poikkeaminen RL 6:8.4.



Kuvio 27 Ehdottoman ja ehdollisen vankeuden pituus hovioikeuspiireittäin (2000–2007)

Rangaistuksen pituuden mittaaminen. Kuviossa 27 esitetään ehdottoman ja ehdollisen vankeuden pituus hovioikeuspiireittäin ns. laatikkokuviona (boxplot). Laatikon alareuna osoittaa hovioikeuspiirin rangaistusten ala-

kvartiilin, yläreuna yläkvartiilin ja laatikon sisälle on merkitty rangaistusten mediaanipituus. Laatikon alueelle sijoittuvat siten keskimmäiset 50 % rangaistuksista (kvartiiliväli eli keskipuolikas). Laatikosta lähtevät ohuet viivat osoittavat havaintojen vaihteluvälin (lyhyin ja pisin rangaistus) ja ns. outlier-havainnot⁶¹.

Keskirangaistusten eroja mittaava varianssianalyysi osoittaa, että erot vankeusrangaistusten keskipituuksissa eivät ole tilastollisesti merkitseviä (ANOVA: ehdoton vankeus $p=0,459$, $n=367$; ehdollinen vankeus $p=0,385$, $n=992$).

Johtopäätökset. Mikään edellä esitetyissä analyyseissa ei viittaa siihen, että rangaistuskäytäntö olisi *alueellisesti* epäyhtenäistä. Rangaistusten hajonta on huomattava, eikä esimerkiksi rangaistusten pituuden vaihtelu läheskään kaikilta osin selity tuomioista ilmenevillä tärkeimmillä mittaamisperusteilla (ks. aiempaa 6.4 ja 7.4). Sillä, mikä tuomioistuin asian käsittelee, ei kuitenkaan ole vaikutusta rangaistuksen ankaruuteen. Rangaistuskäytäntö ei ole alueellisesti epäyhtenäistä, mutta se on rikosten tekotapaan ja -olosuhteisiin sekä muihin relevantteihin mittaamisperusteisiin nähden *sisäisesti epäyhtenäistä koko maassa*.

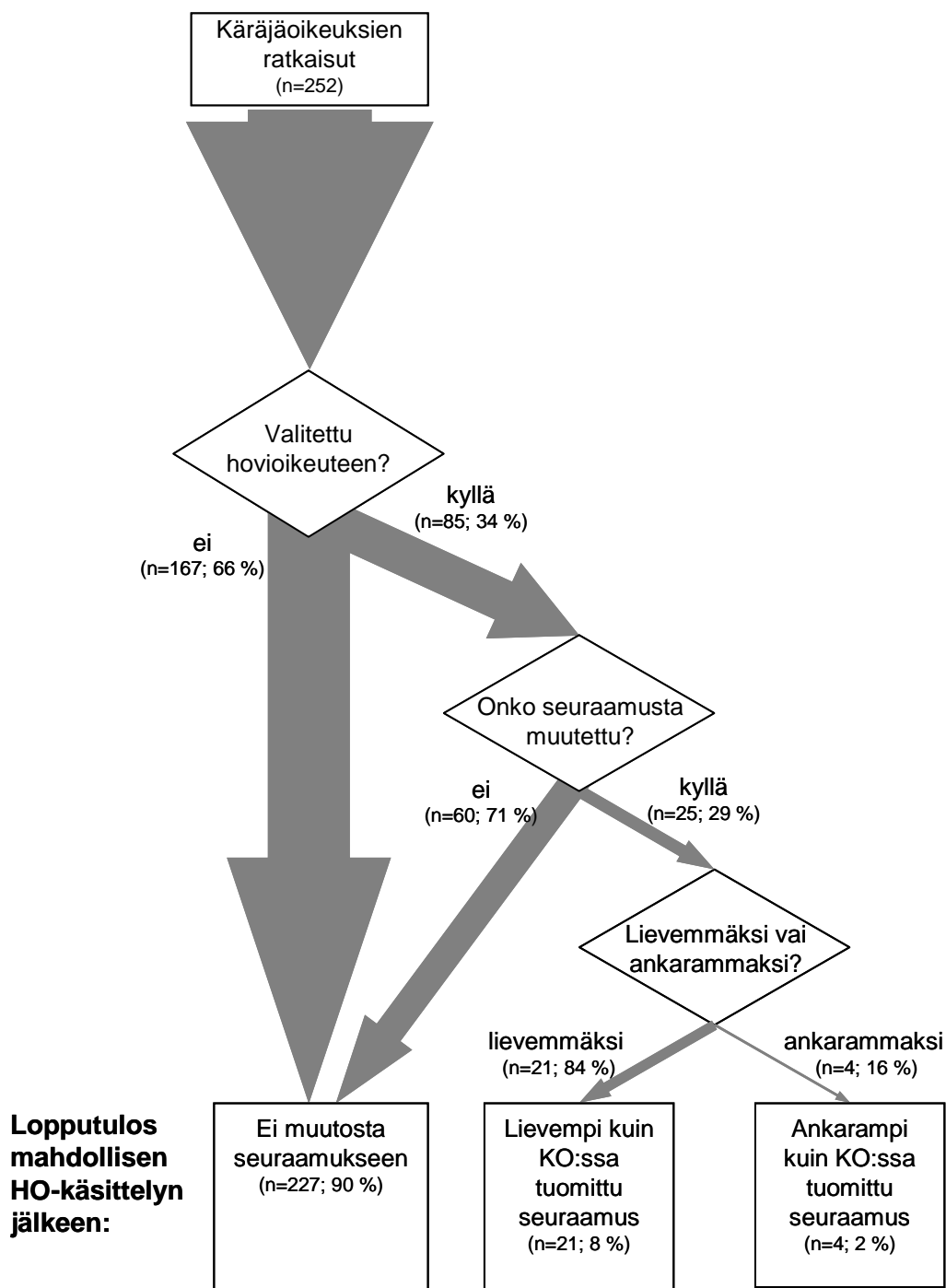
12 Hovioikeuksien tekemät muutokset

Hovioikeus on muutoksenhakutuomioistuin, jonka on tarvittaessa tehtävä asianosaisten valitusten perusteella käräjäoikeuksien ratkaisuihin muutoksia muun muassa oikeuskäytännön yhtenäisyyden turvaamiseksi.

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat ratkaisut jäävät pääsääntöisesti käräjäoikeuden ratkaisun varaan (vrt. Lappi-Seppälä & Hinkkanen 2004, 51–). Asianosaiset tyytyvät käräjäoikeuden ratkaisuun kahdessa kolmasosassa syyksi luetuista tapauksista (ks. kuvio 28).

Käsittely hovioikeudessa ei suurimmassa osassa valituksia (71 %) johda tuomitun seuraamuksen muuttumiseen. Kun hovioikeus päätyy muuttamaan seuraamusta, muuttuu rangaistus yleensä lievempään suuntaan (84 % muutoksista). Tämä on luonnollinen seuraus siitä, että valittajana on tyypillisesti asian vastaaja. Hovioikeuden muuttamien seuraamusten osuus kaikista täytäntöönpanokelpoisista seuraamuksista on 10 prosenttia ($n=254$).

⁶¹ Yli 1,5 kvartiilivälin päässä ylä- tai alakvartiilista.



Kuvio 28 Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen seuraamusten muuttuminen hovioikeuksissa (vuonna 2007 täytäntöönpanokelpoiseksi tulleet ratkaisut)

IV VAHINGONKORVAUSKÄYTÄNTÖ

13 Vahingonkorvauksia koskeva sääntely

Vahingonkorvauslain (412/1974) 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen, jollei vahingonkorvauslaista muuta johdu. Henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen muun muassa

- tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista
- ansionmenetyksestä
- kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta
- pysyvästä haitasta. (VahL 5:2.)

Lain mukaan *kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta* määrätään korvaus ottamalla huomioon erityisesti henkilövahingon laatu ja vaikeusaste, sen edellyttämän hoidon laatu ja kestoaika sekä haitan kestoaika (5:2 c.1).

Sillä, jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta vakavasti loukattu, on oikeus korvaukseen myös *loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä* (VahL 5:6.1 3 k). Esimerkiksi lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on pääsääntöisesti tällainen vahingonkorvauslaissa tarkoitettu vakava loukkaus. Korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde sekä loukkauksen julkisuus (2 mom.). Korvaus kivusta ja särystä sekä loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä maksetaan kertakorvauksena (VahL 5:7.2–3).

Tilapäisen haitan korvauksen osalta lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä tulee kysymykseen erityisesti korvaus kivusta ja psyykkisestä haitasta (esim. traumaperäinen stressihäiriö). Seuraavassa normaalikorvausvyöhykkeet eräistä rikoslajin kannalta keskeisistä vahingoista henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksen (2008) mukaan:

Kipu (ICD R52.0, R52.9)

- lyhytaikainen kivun tunne 50–100 e
- voimakas lyhytaikainen kivun tunne 100–400 e
- erittäin voimakas ja hetkellistä pitkäaikaisempi kivun tunne 400–1 200 e

Akuutti stressireaktio (ICD F43.0) 300–800 e**Traumaperäinen stressihäiriö** (ICD F43.1) 1 500–7 500 e**Loukkauksen aiheuttama kärsimys (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö)**

- yksittäiset seksuaaliset teot; yksittäiset sukupuoliyhteydet hyvin lähellä suojärajaa olevan lapsen kanssa 1 000–3 000 e
- yksittäiset sukupuoliyhteydet; pitkään jatkuneet ja lukuisat seksuaaliset teot 3 000–10 000 e
- pitkään jatkuneet ja lukuisat sukupuoliyhteydet; yksittäiset sukupuoliyhteydet hyvin nuoren lapsen kanssa 10 000–25 000 e

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksen perustana olevassa tutkimusaineistossa lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitut kärsimyskorvaukset vaihtelivat 200 eurosta 30 000 euroon. Keskiarvo oli 3 938 euroa (n=123, Q1–Md–Q3: 1 000–2 000–5 000 euroa). (Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta 2008, 115.)

14 Korvauskäytännön kuvaus

Taulukko 13 Fyysisestä haitasta tuomitut korvaukset [e]

minimi 0 %	5 %	Q1 25 %	mediaani 50 %	Q3 75 %	95 %	maksimi 100 %
100	115	338	1 000	2 125	9 100	10 000

Fyysistä haittaa koskevan vahingonkorvauksen tuomitseminen lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on varsin harvinaista. Korvausta tuomitaan kymmenesosassa tapauksista (n=224). Keskimääräinen korvauksen suuruus tapauksissa joissa korvausta on tuomittu on 1 670 euroa (keskihajonta 2 153 euroa, n=22).

Taulukko 14 Psykkisestä haitasta tuomitut korvaukset [e]

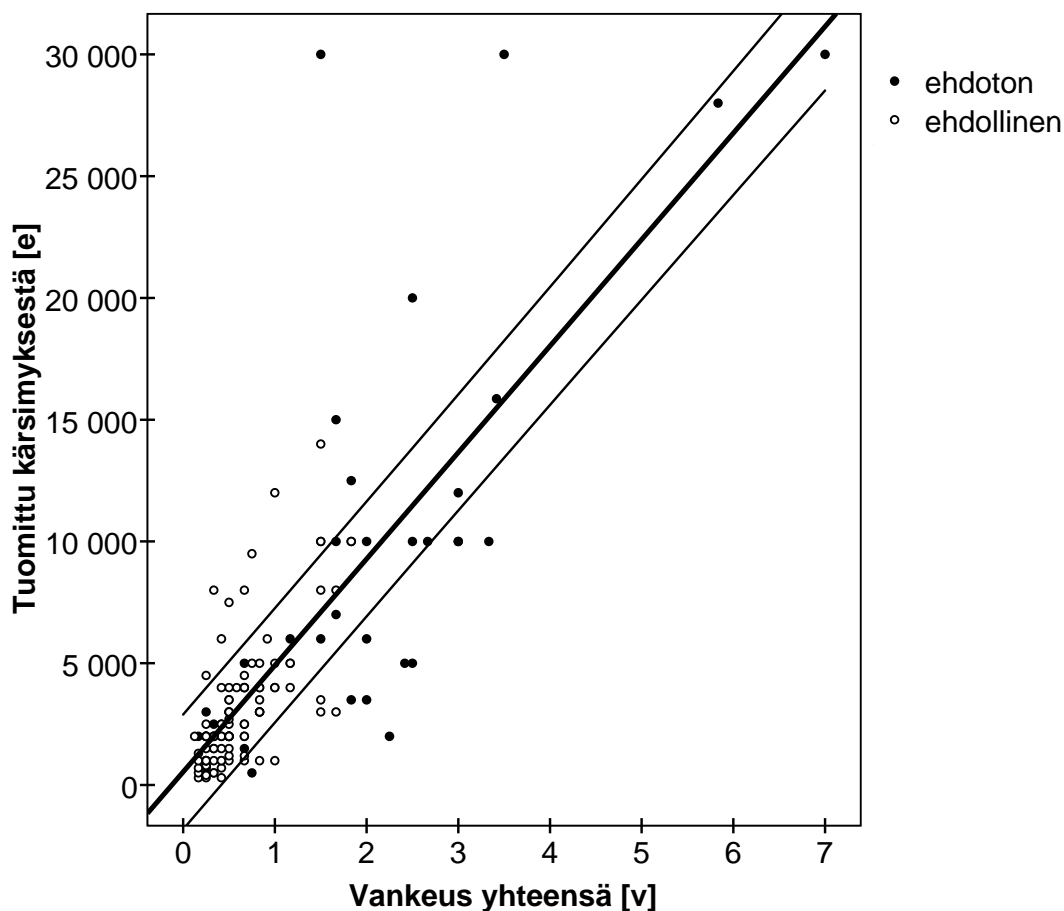
minimi 0 %	5 %	Q1 25 %	mediaani 50 %	Q3 75 %	95 %	maksimi 100 %
300	400	1 450	2 500	5 000	12 500	15 000

Psykkisestä haitasta korvauksia maksetaan hieman useammin, korvaustausten osuus on 13 prosenttia (n=224). Myös keskimääräinen korvausmäärä on suurempi, 3 662 euroa (keskihajonta 3 311 e, n=29).

Taulukko 15. Kärsimyksestä tuomitut korvaukset [e]

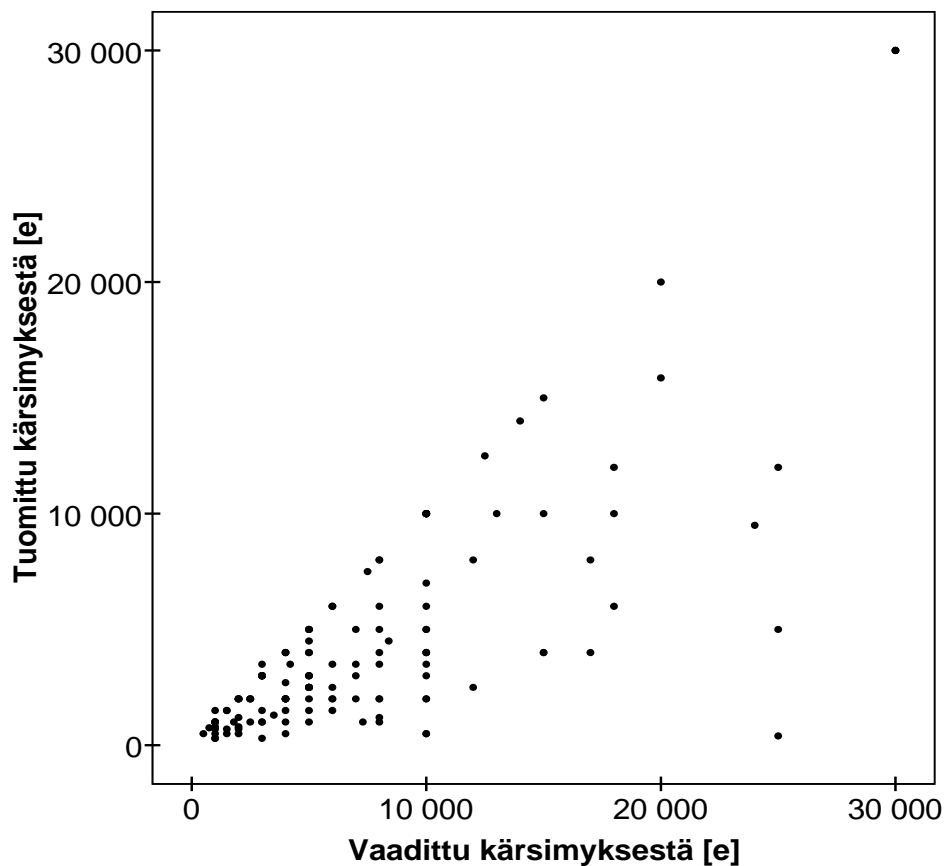
minimi 0 %	5 %	Q1 25 %	mediaani 50 %	Q3 75 %	95 %	maksimi 100 %
300	500	1 500	3 000	5 000	14 800	30 000

Kärsimyksestä tuomitut korvaukset vastaavat henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan tutkimustuloksia vuodelta 2007. Korvaustapausten osuus on 64 prosenttia (n=224) ja keskimääräinen korvaus on 4 671 euroa (keskihajonta 5 566 e, n=143). Enimmillään korvausta on tuomittu 30 000 euroa.



Kuvio 29 Kärsimyskorvaus rangaistuksen pituuden mukaan (50 %:n ennusteväli eli laskennallinen keskipuolikas)

Kuvio 29 osoittaa, että kärsimyksestä tuomitut vahingonkorvaukset ovat varsin suoraviivaisessa yhteydessä rangaistuksen pituuteen ($R^2=0,631$). Kuviossa vaaka-akselilla on tuomitun rangaistuksen pituus, pystyakselilla kärsimyksestä tuomittu vahingonkorvaus. Kärsimyskorvauksia tuomitaan vajaa 5 000 euroa jokaista vankeusvuotta kohden.



Kuvio 30 Tuomittu kärsimyskorvaus asianomistajan vaatiman korvauksen mukaan (50 %:n ennusteväli; lisäksi yhdessä tapauksessa vaadittu 60 000 e, josta tuomittu 28 000 e)

Kuviossa 30 esitetään tuomioistuimen tuomitsema kärsimyskorvaus sen mukaan, kuinka suurta korvausta asianomistaja on vaatinut. Vaatimusta ei tyypillisesti hyväksytä kokonaan: keskimäärin korvausta tuomitaan noin puolet vaaditusta määrästä.

V SEKSUAALIRIKOSTEN UUSIMINEN

Rikosten uusiminen on keskeinen kriminaalipolitiikan ja rikosseuraamusten vaikuttavuuden mittari. Esimerkiksi vankeuslain 2 §:n mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, toisin sanoen ehkäistä uusintarikollisuutta. Muun muassa eduskunnan lakivaliokunta (LaVM 3/1998 vp.) on katsonut, että lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikoksiin syyllistyneiden uusimisriski on vakava ongelma.

Tässä luvussa selvitetään rikosten uusimista seksuaalirikoksista annettujen tuomioiden jälkeen (RL 20 luku ja eräät RL 17 ja 25 luvun rikokset⁶²) ja verrataan tuloksia eräisiin yleisiin rikoslajeihin. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi tarkastellaan siis myös muita seksuaalirikoksia.

15 Aineisto ja menetelmät

Aineisto. Uusimista tarkastellaan Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen rikosten ja seuraamusten tutkimusrekisterin avulla. Rekisteri muodostuu useasta osarekisteristä, jotka kuvaavat rikosprosessin eri vaiheita. Asioiden käsittelyä tuomioistuimissa koskevat diaaritiedot on hankittu oikeusministeriön BO-tilastotietokannasta ja tiedot tuomiolauselmista Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämästä tuomiolauselmajärjestelmän rikosasiainrekisteristä (TLP/RAR). Analyysissa ovat seksuaalirikosten osalta mukana tuomiot vuosilta 1999–2007 (n=3 271). Seuranta-aika on siten pisimmillään 9 vuotta. Tuloksissa ovat mukana ainoastaan henkilöt, joilla on suomalainen henkilötunnus.

Tilastokeskus (2009) on vastikään julkaissut tietokannan alioikeuksissa tuomittujen henkilöiden uusintarikollisuudesta. Seksuaalirikoksia ei kuitenkaan ole tilastossa eritelty tarkemmin, vaan uusimista koskevat tiedot on esitetty ainoastaan raiskausrikosten osalta. On huomattava, että tämän erillisselvityksen tiedot eivät ole muun muassa menetelmällisistä syistä täysin vertailukelpoisia Tilastokeskuksen laatiman tilaston kanssa.

Uusimisen määritelmä. Uusimisella tarkoitetaan tässä sitä, että henkilö on käräjä- tai hovioikeustuomion (=viitetuomio) jälkeen syyksi lukevasti tuo-

⁶² Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen RL 17:18, törkeä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen RL 17:18a, sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito RL 17:19, sukupuolisiveellisytyden julkinen loukkaaminen RL 17:21, ihmiskauppa RL 25:3, törkeä ihmiskauppa RL 25:3a.

mittu viitetuomion jälkeen tehdystä uudesta seksuaalirikoksesta (*reconviction*). Tarkastelussa keskitytään siis samankaltaisten rikoksen uusimiseen. Uusimiseen kulunut aika lasketaan viitetuomion päivämäärästä uuden alioikeustuomion antamispäivään. Tulosten kannalta tämä merkitsee, että aivan ensimmäisten kuukausien aikana ei juuri uusita – tämä on seurausta esitutkintaan, syyteharkintaan ja alioikeuskäsittelyyn kuluva ajasta.⁶³ Myös ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittaminen vaikuttaa tuloksiin: vankeusrangaistukseen tuomituilla ei tyypillisesti ole vankeusaikanaan yhtä suuria mahdollisuuksia uusien rikosten tekemiseen kuin yhdyskuntaseuraamuksia suorittavilla. Selvityksen seuranta-aika on kuitenkin niin pitkä, että myös vakavammista rikoksista tuomitut (henkirikoksia lukuun ottamatta) ehtivät vapautua seuranta-ajan puitteissa.

Tuomitsemispäivä vs. täytäntöönpanon päättymispäivä. Seuraamusten täytäntöönpano ja siihen liittyvät mekanismit eivät luonnollisesti voi vaikuttaa henkilön rikoskäyttäytymiseen muutoin kuin varoituksena ennen kuin täytäntöönpano on tosiasiasa tapahtunut. Tämän on joskus katsottu merkitsevän, että uusimista tulisi tutkimuksissa tarkastella vasta täytäntöönpanon päättymisestä eteenpäin.

Tuomitsemispäivään (vs. vapautumispäivään) perustuvien laskelmien laatiminen on kuitenkin perusteltua esimerkiksi harkittaessa eri seuraamusvaihtoehtojen soveltuvuutta ja kriminaalipolitiikan kehittämistä taikka laadittaessa yksittäisen henkilön tai rikosentekijöiden ryhmän rikoskäyttäytymistä koskevia ennusteita. Seuraamusten täytäntöönpano ei aina käynnisty heti tuomion antamisesta, vaan viive tuomiosta täytäntöönpanon alkuun voi olla pitkäkin. Lisäksi täytäntöönpano ei kaikkien henkilöiden osalta onnistu laisinkaan. Vaikka täytäntöönpano vähentäisi alttiutta syyllistyä rikokseen myöhemmin, ovat myös ennen täytäntöönpanoa tai sen aikana tehdyt rikokset relevantteja arvioitaessa rikoskäyttäytymisen vahingollisuutta ja vaarallisuutta sekä siitä yhteiskunnalle aiheutuvia haittoja.

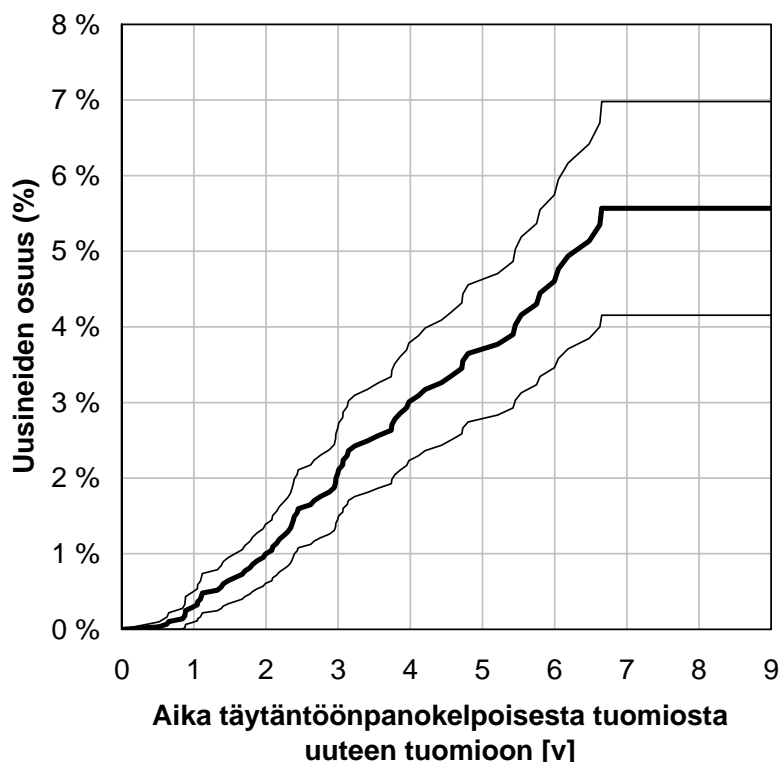
Menetelmät. Uusimista tarkastellaan elinaika- eli duraatioanalyysin avulla, tärkeimpänä menetelmänä uusimistodennäköisyyden Kaplan-Meier-estimaattori (=uusineiden osuus tuomiosta kuluneen ajan mukaan). Rikosuran kehitystä koskevat tunnusluvut on laskettu 9 vuoden elinaikatauluista.

⁶³ Vrt. Tilastokeskus 2009, jossa uusimista tarkastellaan alioikeuden tuomiosta uuteen rikokseen. Tilaston mukaan vuonna 2002 raiskausrikoksesta tuomituista 13,3 prosenttia uusi jonkin rikoslain 20 luvun seksuaalirikoksen kolmen vuoden kuluessa (n=75).

16 Tulokset

16.1 Seksuaalirikosten uusiminen

Kuviossa 31 esitetään seksuaalirikoksen uusineiden osuus viitetuomiosta kuluneen ajan mukaan.

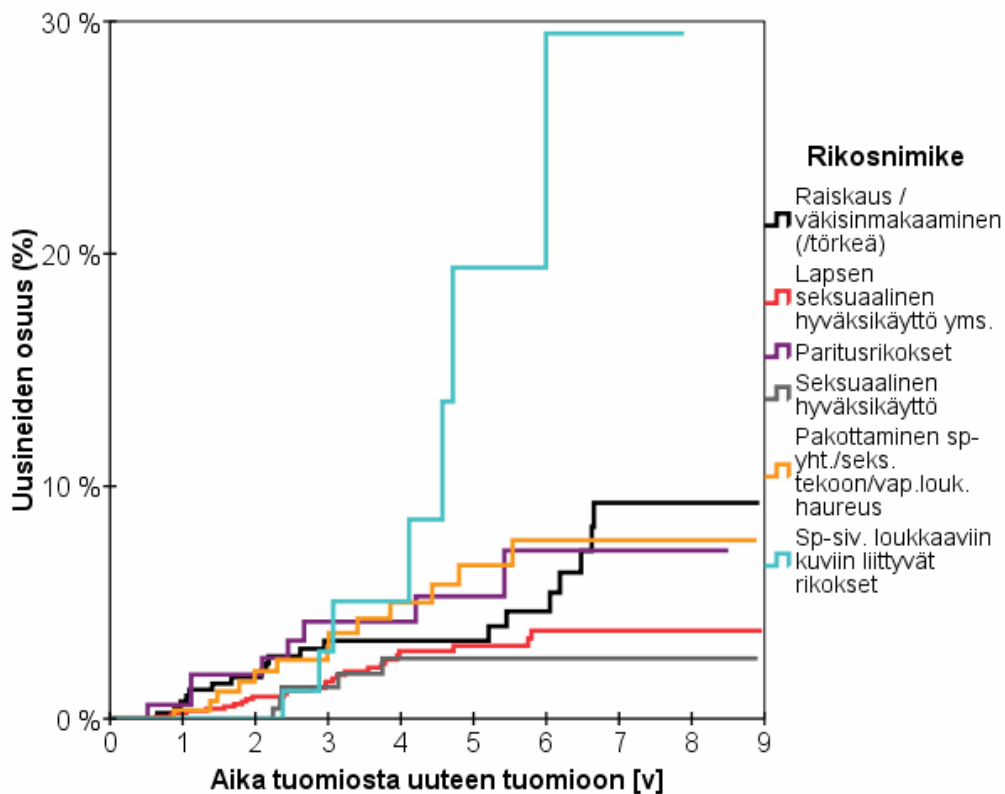


Kuvio 31 Seksuaalirikoksen uusineiden osuus tuomiosta kuluneen ajan mukaan 1999–2007 (95 %:n luottamusväli)

Seksuaalirikollisten uusimisriski on pieni. Kolmen vuoden kuluessa uuden tuomion on saanut kaksi prosenttia tuomituista. Yhdeksän vuoden seuranta-aikana noin 5,6 % seksuaalirikollisista tuomitaan uudestaan seksuaalirikoksesta (95 %:n luottamusväli 4,2–7,0 %; ks. kuvio 31).

Uusimisriski ei muutu ajan kuluessa tuomiota seuraavina vuosina⁶⁴. Henkilö, jonka aikaisemmasta seksuaalirikostuomiosta on kulunut viisi vuotta, tuomitaan uudesta seksuaalirikoksesta seuraavan vuoden kuluessa yhtä todennäköisesti kuin henkilö, jonka aikaisemmasta tuomiosta on vasta puoli vuotta. Ketään seuratuista henkilöistä ei kuitenkaan tuomittu uudesta seksuaalirikoksesta yli seitsemän vuoden kuluttua ensimmäisestä tuomiosta.

⁶⁴ Aikavälillä 6 kk – 6 v tuomiosta uusimishasardi on lähes vakio. Riski uuden rikoksen tekemisestä ei siis tämän ajan kuluessa kasva eikä vähene.



Kuvio 32 Seksuaalirikoksen uusineiden osuus ajan mukaan rikosnimikkeittäin 1999–2007

Uusimisriski vaihtelee rikosnimikkeittäin. Suurin riski on sukupuolisiveellisyyttä loukkaaviin kuviin liittyviin rikoksiin syyllistyneillä (ns. pornorikokset: sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen RL 17:18, törkeä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen RL 17:18a, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussa pito RL 17:19).

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen uusiminen on kokonaisuudessaan hieman harvinaisempaa kuin raiskaajien, mutta erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

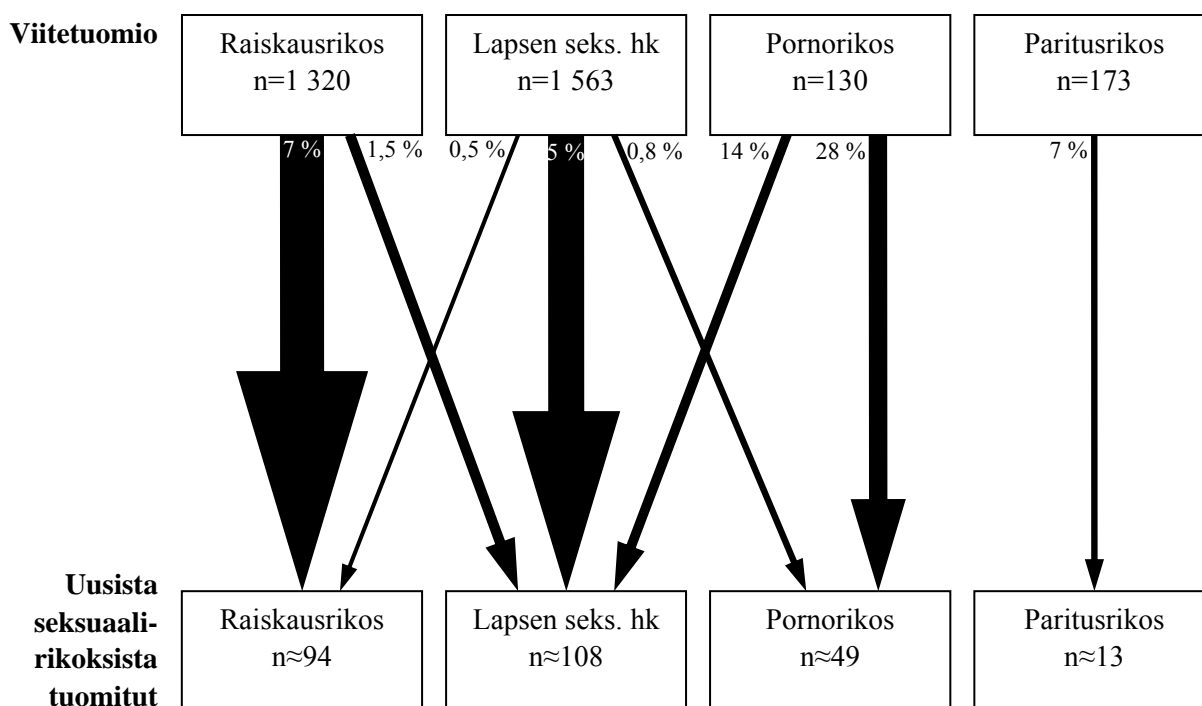
Kukaan aineiston törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vuosina 1999–2007 tuomittu (n=120) ei saanut uutta tuomiota seksuaalirikoksesta vuoden 2007 loppuun mennessä, törkeästä raiskauksesta tuomituista (n=46) tuomittiin uudestaan yksi henkilö.

16.2 Seksuaalirikollisten rikosura

Seksuaalirikollisten rikosuran kehitystä ja siirtymistä lievemmistä rikoslajeista vakavampiin tarkasteltiin poimimalla rikoksista neljä ryhmää viitetuomion vakavimman seksuaalirikoksen mukaan:

- raiskausrikokset (mm. raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon tai sukupuoliyhteyteen, seksuaalinen hyväksikäyttö, n=1 320)
- lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvät rikokset (n=1 563)
- paritusrikokset (mm. paritus, ihmiskauppa; n=173)
- sukupuolisiveellisyyttä loukkaaviin kuviin liittyvät rikokset (pornorikokset, n=130).

Kuviossa 33 kuvataan siirtymiä näiden seksuaalirikosten tyyppien välillä. Ylärivillä esitetään seksuaalirikoksista annetut viitetuomiot. Kuvion nuolet osoittavat, mihin uusiin seksuaalirikoksiin ylärivillä mainitut henkilöt syylistyvät seuraavan 9 vuoden aikana.



Kuvio 33 Eri seksuaalirikosten uusiminen viitetuomion vakavimman seksuaalirikoksen mukaan 1999–2007. Viivojen paksuudet kuvaavat tapausten lukumääriä. Kussakin rikoslajissa uusineiden lukumäärä on arvioitu 9 vuoden seuranta-ajan mukaan

Raiskausrikoksista tuomitut uusivat lähinnä raiskausrikoksia (6,5 % max 9 vuoden seuranta-aikana; 95 %:n luottamusväli 3,9–9,0 %). 1,5 prosenttia

raiskaajista syyllistyy myöhemmin lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön (luottamusväli 0,5–2,4 %).

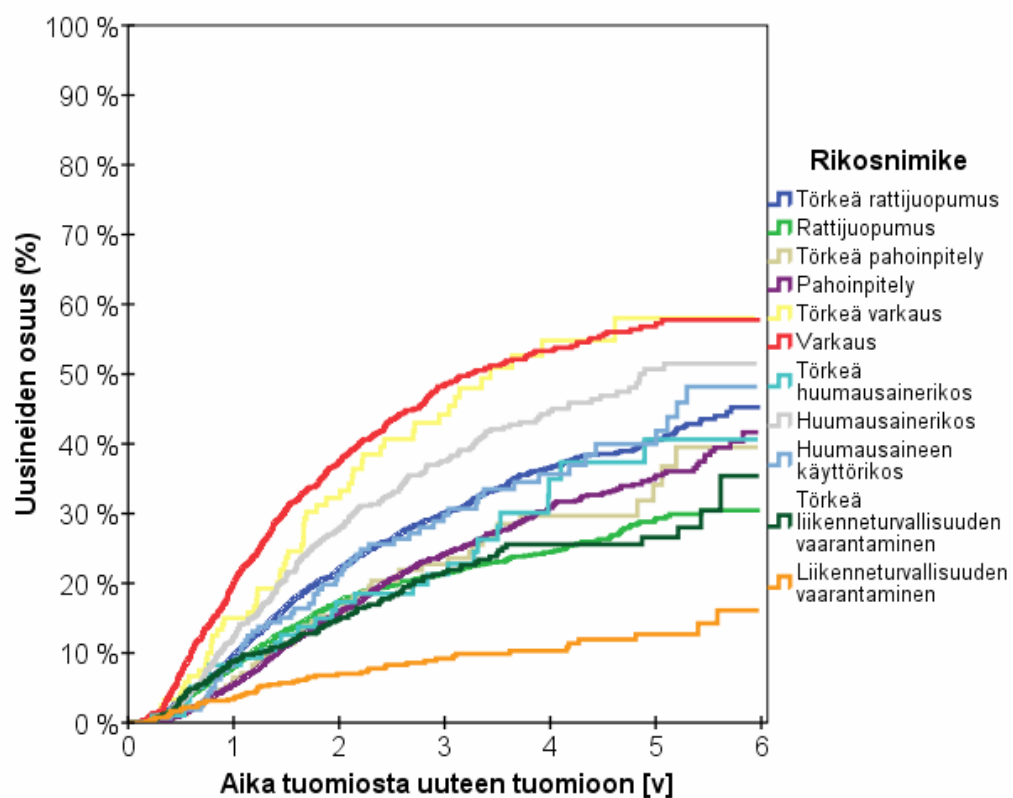
Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomituista pieni osa (0,8 %; lv 0,1–1,6 %) jää myöhemmin kiinni pornorikoksesta, 5 % (lv 1–8 %) uusii lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen ja 0,5 % (lv 0–1,2 %) tuomitaan myöhemmin raiskausrikoksesta.

Paritusrikoksiin tuomitut uusivat tutkimusaineistossa ainoastaan paritusrikoksia (7,4 %, lv 1,9–12,8 %), he eivät siirtyneet muihin seksuaalirikoksiin.

Tuomio pornorikoksesta saattaa olla huomattava riski syyllistyä uusiin seksuaalirikoksiin. 28 prosenttia (lv 1–55 %) pornorikoksesta tuomituista sai uuden tuomion pornorikoksesta yhdeksän vuoden kuluessa, 14 prosenttia (lv 0–37 %) syyllistyi lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Tapausten lukumäärä on kuitenkin niin pieni, etteivät erot ole tilastollisesti merkitseviä ja luottamusvälit ovat hyvin leveitä. Vuosina 1999–2007 pornorikoksesta tuomituista (n=130) vain kaksi henkilöä tuomittiin vuoden 2007 loppuun mennessä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Pornorikosten ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yhteyttä tulisikin selvittää laajemmalla tutkimusaineistolla, esimerkiksi poliisin tietoon tulleilla rikoksilla.

16.3 Eräiden yleisten rikosten uusiminen

Keskeisissä yleisissä rikoksissa riski on kertaluokkaa suurempi kuin seksuaalirikoksissa (6 v: 4,6 %). Kuuden vuoden seuranta-ajalla uusineiden osuus vaihtelee rikosnimikkeestä riippuen välillä 15–55 % (kuvio 34). Uusimisella tarkoitetaan tässä sitä, että henkilö tuomitaan käräjäoikeudessa saman rikostyyppin rikoksesta. Kun uusimiseen lasketaan mukaan myös viitetuomion rikostyyppistä annetut myöhemmät rangaistusmääräykset, on kuviossa 4 mainittujen yleisten rikoslajien uusimisaste välillä 30–80 prosenttia.



Kuvio 34 Eräiden yleisten rikosten uusiminen rikosnimikkeen mukaan 2002–2007 (uusi rikos on samaa rikostyyppiä kuin viitetuomion päärikos)

VI YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

17 Päätulokset

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen *rangaistusten lukumäärä* on viisinkertaistunut viimeisen 15 vuoden aikana. Myös poliisin tietoon tulee vuosittain yhä enemmän hyväksikäyttörikoksia. Tapausmäärien muutoksen taustalla on viranomaiskontrollin tehostuminen ja kiinnijäämisriskin kasvu. Hyväksikäytön tunnistamiseen on erityisesti 2000-luvulla kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota, ja rikosten kokonaiskontrolli on ankaroitunut. Sakkorangaistuksen osuus on laskenut, ja tuomittujen vankeusvuosien määrä on seitsenkertaistunut noin viidestätoista vuodesta sataan vuoteen ehdotonta vankeutta. Kaikista lapsiin kohdistuvista seksuaalisista hyväksikäytöistä (perustunnusmerkistö ja törkeä rikos) tuomitut ehdottomat vankeusrangaistukset ovat pidentyneet vuoden 1999 lainuudistuksen jälkeen noin 7 kuukautta. Muutos vastaa raiskausrikosten rangaistuskäytännössä tapahtunutta ankaroitumista.

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittavan *seuraamuksen ankaruutta* määrittää voimakkaasti rikosnimikkeen valinta: onko kysymyksessä perusmuotoinen teko (RL 20:6) vai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7). Hyväksikäyttöä pidetään törkeänä erityisesti silloin, kun lapsi on alle 10-vuotias, tekijänä on lapsen vanhempi tai hyväksikäyttö on jatkunut pitkään, esimerkiksi useita vuosia.

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan yleensä ehdotonta vankeutta (75 %; keskipituus 3 v 4 kk). Rikoksen törkeys on selvästi yhteydessä rangaistuksen ankaruuteen: mitä törkeämpi teko, sitä pidempi rangaistus. Pelkästään koskettelua käsittävästä törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan keskimäärin 2 v 6 kk ehdotonta vankeutta, sukupuoliyhteydestä 3 v 7 kk ja pakottamista sisältävästä teosta 5 v 11 kk. Myös rikoksen pitkä kesto ja lapsen nuori ikä ankaroittavat rangaistusta.

Perusmuotoisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan pääsääntöisesti (80 %) ehdollista vankeutta (keskipituus 6,5 kk). Rikoksen tekotapa vaikuttaa pääasiassa lajinvalintaan. Kun perusmuotoinen rikos sisältää pelkästään koskettelua, tuomitaan teosta harvoin ehdotonta vankeutta (6 %). Ehdottoman vankeuden osuus nousee, kun teko on jatkunut pitkään tai kohdistuu useaan uhriin. Sakkoja voidaan määrätä esimerkiksi silloin, kun kysymys on seurustelusuhteesta tai tekijänä on nuori henkilö.

Kun perusmuotoisen rikoksen rangaistuksia tarkastellaan kokonaisuutena, ei rangaistusten pituus juuri vaihtele sen mukaan, onko tekotapana koskettelu vai sukupuoliyhteys. Rangaistuksen mittaaminen on kuitenkin yhteydessä lapsen ikään. Tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukaisesta sukupuoliyhteydestä alle 12-vuotiaan lapsen kanssa tuomitut ehdottomat vankeusrangaistukset ovat yleensä pituudeltaan vähintään 2 vuotta. Lievimpiä seuraamuksia (ehdollinen alle 6 kk, ehdoton alle 1 v 6 kk) tuomiin lähinnä silloin, kun lapsi on vähintään 12-vuotias.

Perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (RL 20:6) rangaistuskäytäntö on epäyhtenäistä: rangaistusten hajonta on suuri, ja tuomioista ilmenevät mittaamisperusteet selittävät rangaistuskäytännön vaihtelusta vain pienen osan. Rangaistuskäytännössä ei kuitenkaan ole systemaattisia alueellisia eroja, vaikka se onkin epäyhtenäistä.

Havaitulle epäyhtenäisyydelle voidaan esittää ainakin kaksi vaihtoehtoista selitystä:

- Käytäntö on aidosti satunnaista eikä perusmuotoiselle lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle ole muodostunut yhtenäistä rangaistuskäytäntöä. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on kaikesta huolimatta verrattain harvinainen rikos, jonka yksittäinen tuomari kohtaa vain silloin tällöin. Rikosten piirteet vaihtelevat huomattavasti, eikä ole olemassa yksittäistä tyyppitapausta tai normaalirikosta. Koska tuomioistuinten ratkaisut ovat pääsääntöisesti salassa pidettäviä, ei aikaisemmasta ratkaisukäytännöstäkään ole kovin paljon apua.
- Rikoksissa on runsaasti tapauskohtaisia rikosten moitearvosteluun liittyviä eroja, mutta erot eivät ilmene tuomioiden perusteluista. Tämä vaihtoehto merkitsisi, että tuomioistuimet soveltavat rangaistusta määrätessään mittaamisperusteita, jotka eivät ilmene syyksi luetusta teonkuvauksesta taikka teko-olosuhteita, rikoksen muita piirteitä tai rangaistuksen määräämistä koskevista perusteluista.

Kumpikin vaihtoehto on oikeuskäytännön yhtenäisyyden ja yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisen kannalta ongelmallinen.

18 Lopuksi

18.1 Tutkimus ja tuomioistuimet

Keskeinen apuväline epäyhtenäisyyden vähentämisessä on rangaistuskäytäntöjä koskeva *tutkimus*. Pelkästään oikeustapausaineistoon perustuva deskriptiivinen tutkimus voi kuitenkin ratkaista yhtenäisyyteen liittyviä kysymyksiä vain siltä osin kuin mittaamisperusteita sovelletaan oikeuskäytännössä edes jokseenkin johdonmukaisesti. Jos rikoslajin rangaistuskäytäntö on merkittävältä osin satunnaista, voi rangaistuskäytäntöä kuvaileviin tutkimustuloksiin perustaa mittaamissuosituksia vain suurella varauksella.

Esimerkiksi rangaistuksen pituuden mittaaminen perusmuotoisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (RL 20:6) vaikuttaa perustuvan huomattavilta osin satunnaisiin seikkoihin. Koska rangaistusten keskipituuksien erot ovat kuitenkin tästä huolimatta mittaamisperusteisiin nähden johdonmukaisia, on eri mittaamisperusteisiin liittyviä keskirangaistuksia koskevia tietoja mahdollista käyttää mittaamisen ja mahdollisten mittaamissuosituksen laatimisen varovaisena lähtökohtana.

Tutkimustiedon siirtämisessä käytännön lainkäyttöön ovat tärkeässä asemassa *tuomarikokoukset ja seminaarit* sekä erilaiset tuomioistuinten *laatuhankkeiden piirissä laadittavat suositukset*. Näiden johtopäätösten tulisi perustua ajantasaiseen tieteelliseen tutkimustietoon tai menetelmällisesti korkeatasoisiin selvityksiin.

Tuomioistuimilla itsellään ei kuitenkaan pääsääntöisesti ole käytössään resursseja laajempien tutkimusten toteuttamiseksi taikka tutkimusasetelmia tai tilastollisia menetelmiä koskevaa asiantuntemusta. Tämän vuoksi olisi tarpeen tiivistää tuomioistuinten sekä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja muiden tutkimusta harjoittavien yksikköjen yhteistyötä niin, että rangaistuskäytäntöä koskeva tutkimus nykyistä paremmin tulisi hyödynnettyksi tuomioistuinten laatutyössä ja vastaisi lainkäyttötoiminnan tarpeisiin.

18.2 Tuomioiden perusteleminen

Vaikka lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat ratkaisut määrätään pääsääntöisesti salassa pidettäviksi, eikä niiden tosiasiallinen lukijakunta ole kovin laaja, tulisi *perustelujen silti olla selkeitä ja johdonmukaisia*. Tutkimusaineistossa esimerkiksi käräjäoikeuksien tuomioista ei aina selviä tarkasti, mitä vastaajalle on luettu syyksi.⁶⁵ Jos syytteen teonkuvausta ei

⁶⁵ Ks. myös Hirvelä 2006, 421–424.

hyväksytä sellaisenaan, olisi tuomiossa syytä ilmoittaa selväsanaisesti minkä teonkuvauksen mukaisesta rikoksesta vastaaja tuomitaan.

Hovioikeuksien perusteluista ei taas välttämättä ainakaan ensilukemalla ilmene, miltä osin käräjäoikeuden perustelut ja syyksilukeminen hyväksytään ja miltä osin niitä on tarpeen muuttaa. Hovioikeus on muutoksenhaku-tuomioistuin, jonka tehtäviin kuuluu ottaa kantaa käräjäoikeuden ratkaisuun. Erityisesti silloin, kun hovioikeus järjestää asiassa itse pääkäsittelyn, saataan tuomiossa esimerkiksi selostaa laajasti todistajien kuulemista hovioikeudessa toteamatta lopulta selkeästi, puuttuiko käräjäoikeuden tuomiosta jotakin tai olisiko käräjäoikeuden tullut perustella ratkaisunsa toisin. (Ks. myös Jäntti 2005, 152–.)

Selkeimmillään hovioikeuden tuomiosta käy ilmi, hyväksytäänkö käräjäoikeuden prosessuaaliset ratkaisut, syyksilukeminen, rangaistuksen mitaaminen ja vahingonkorvaukset sekä näitä koskevat perustelut. Jos käräjäoikeuden ratkaisun jotakin osaa ei hyväksytä sellaisenaan, hovioikeuden ratkaisussa ilmoitetaan, millä tavoin asia ratkaistaan (minkä teonkuvauksen mukaan rikos luetaan syyksi?), miltä osin esimerkiksi perustelut jäävät käräjäoikeuden ratkaisun varaan ja mitä lisäperusteluja tarvitaan.

LIITTEET

Liitetaulukko 1 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7)
Ehdottoman vankeuden pituus (lineaarinen regressiomalli)

	vaikutus ehdottoman vankeuden pituuteen (regressiokerroin)	tilast. keski- virhe [kk]	
”Perusrangaistus”⁶⁶	2 v	(8,1)	**
Lapsen ikä [v]	-1 kk/vuosi	(0,8)	
Tekotapa			
raiskaus	+3 v 1 kk	(9,6)	***
sukupuoliyhteys	+9 kk	(5,6)	
koskettelu (referenssi)	±0 kk		
Uhrien lukumäärä			
kaksi tai enemmän	+ 2 v	(5,5)	***
yksi (referenssi)	±0 kk		
Rikoksen kesto vuosina	+2,6 kk/vuosi	(0,9)	**
Vastaajan ja uhrin suhde			
vieras	+1 v 5 kk	(10,1)	
vanhempi/sukulainen/tuttava	±0 kk		
mallin vapausasteet (df)	6		***
tapausten lukumäärä (n)	53		
mallin selitysaste (R ²)	56,9 %		
ennusteen keskivirhe	1 v 6 kk		

* p<0,05 ** p<0,01 *** p<0,001

⁶⁶ Yksi uhri, ikä alle 1 v, tekotapana koskettelu, yksittäinen tekokerta, tekijänä lapsen vanhempi.

Liitetaulukko 2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6)
Ehdollisen vankeuden pituus (lineaarinen regressiomalli)

	vaikutus ehdollisen vankeuden pituuteen (regressiokerroin)	tilast. keski- virhe [kk]	
”Perusrangaistus”⁶⁷	7 kk	(1,7)	***
Lapsen ikä [v]	-0,24 kk/vuosi	(0,1)	
Tekotapa			
pakottaminen	+4 kk	(1,7)	**
sukupuoliyhteys	+1,5 kk	(1,0)	
koskettelu (referenssi)	±0 kk		
muu	+0,5 kk	(1,7)	
Uhrien lukumäärä			
kaksi tai enemmän	+ 3 kk	(1,2)	**
yksi (referenssi)	±0 kk		
Rikoksen kesto			
Yli vuosi	+ 1 kk	(0,3)	***
Enintään vuosi (referenssi)	±0 kk		
Vastaajan ja uhrin suhde			
vieras	-2 kk	(1,7)	
vanhempi tai vanh.puoliso	+1 kk	(1,1)	
lapsen seurustelukumppani	+1 kk	(1,4)	
tuttava/sukulainen (referenssi)	±0 kk		
mallin vapausasteet (df)	9		***
tapausten lukumäärä (n)	102		
mallin selitysaste (R ²)	32,4 %		
ennusteen keskivirhe	4 kk		

* p<0,05 ** p<0,01 *** p<0,001

⁶⁷ Yksi uhri, ikä alle 1 v, rikos kestänyt enintään vuoden, tekotapana koskettelu, yksittäinen tekokerta, tekijänä lapsen tuttava/sukulainen.

LÄHTEET

- Albanese, Jay, 2007. Commercial sexual exploitation of children: what do we know and what do we do about it? U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice. Issues in International Crime (Dec. 07), NIJ Special report.
<<http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/215733.pdf>>
- Anttila, Inkeri, 1956. Alaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät. Kriminologinen tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu- ja, A-sarja N:o 50.
- Butchart, Alexander; Phinney-Harvey, Alison, Mian, Marcellina & Färniss, Tilman, 2006. Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. World Health Organization & International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect.
<http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241594365_eng.pdf>
- Ellonen, Noora; Kääriäinen, Juha; Salmi, Venla & Sariola, Heikki, 2008. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87, Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008.
<<http://www.optula.om.fi/44610.htm>>
- Ellonen, Noora & Sariola, Heikki, 2008. Seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa Ellonen ym. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset, 81–114.
- Finkelhor, David, 1994. The international epidemiology of child sexual abuse. Child abuse & neglect, 5/1994 (vol. 18), 409–417.
- Hahto, Vilja, 2004. Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu. Rikos- ja vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysisistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa. Edita.
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 30/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 252/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta, 2008. Vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia. Helsinki.
- Hinkkanen, Ville, 2007. Yleiset mittaamisperusteet ja rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Ali- ja hovioikeuskäytännön tilastollista analyysia 1999–2003. (käsikirjoitus)

- Hirvelä, Päivi, 2006. Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. WSOYPro, Helsinki.
- Jäntti, Sirkka, 2005. Korkeimman oikeuden, hovioikeuksien ja käräjäoikeuksien tuomioiden perustelujen funktioiden eroista ja niiden vaikutuksesta perusteluihin. Teoksessa Huovila, Mika; Lahti, Raimo & Ojala, Timo (toim.). Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus, Helsinki, 145–157.
- Klami, Hannu Tapani, 1994. Insestin toteennäyttämistä. Defensor legis 7–8/1994 (vol. 75), 467–476.
- Lappi-Seppälä, Tapio, 1987. Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 173, Helsinki.
- Lappi-Seppälä, Tapio, 1997. Rikosoikeustutkimus, kriminaalipoliittinen orientatio – ja metodi. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.). Minun metodini. WSOY Lakitieto, Helsinki, 189–218.
- Lappi-Seppälä, Tapio, 2000. Rikosten seuraamukset. Werner Söderström Lakitieto, Helsinki.
- Lappi-Seppälä, Tapio & Hinkkanen, Ville, 2004. Selvityksiä raiskausrangaistuksista ja rangaistuskäytännön yhtenäisyydestä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 61, Helsinki.
- Lappi-Seppälä, Tapio & Niemi, Hannu, 2008. Rikollisuuskontrolli. Kontrolliviranomaisten toiminta. Teoksessa Rikollisuustilanne 2007. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 238, Helsinki, 305–393.
- Lastensuojelun keskusliitto, 2008. Lasten seksuaalinen häirintä rangaistavaksi (lehdistötiedote 30.5.2008).
<http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=4&news_id=169>
- LaVM 3/1998. Lakivaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi. Hallituksen esitys laiksi rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta. (HE 6/1997 vp., HE 117/1997 vp.)
- Lehti, Martti, 2008. Ryöstörikoskatsaus 2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 83, Helsinki.
- Liljenfeldt, Robert, 1997. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja oikeusturva. Defensor legis 2/1997 (vol. 78), 253–263.
- Linna, Leena & Varilo, Esko, 1991. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö perheissä. Insestin tyypilliset piirteet ja juridisten toimenpiteiden merkitys hoidon kannalta. Lakimies 2/1991 (vol. 89), 137–147.
- Luoma, Ilona, 2007. Lapsen seksuaalisen riiston selvittely. Teoksessa Mäyränpää, Mikko (toim.). Terapia Fennica (verkkoversio). Kandidaattikustannus. <<http://www.terapiafennica.fi>>
- Matikkala, Jussi, 2006. Seksuaalirikokset. Teoksessa Frände, Dan; Matikkala, Jussi; Tapani, Jussi; Tolvanen, Matti; Viljanen, Pekka & Wahlberg, Markus. Keskeiset rikokset. Edita, Helsinki, 125–193.
- Niemi, Hannu, 2008. Lapsiin ja varhaisnuoriin kohdistuvat seksuaalirikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2007. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 238, 89–94.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, 1998. Naisia, miehiä vai henkilöitä: seksuaalirikokset ja sukupuoli. Oikeus 2/1998 (vol. 27), 4–19.

- Rautio, Ilkka, 2009. RL 20 luku. Seksuaalirikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio; Hakamies, Kaarlo; Koskinen, Pekka; Majanen, Martti; Melander, Sakari; Nuotio, Kimmo; Nuutila, Ari-Matti; Ojala, Timo & Rautio, Ilkka. Oikeuden perusteokset. Rikosoikeus. WSOYpro, Helsinki, 419–461.
- Sariola, Heikki, 1990. Lasten väkivalta- ja seksuaalikokemukset. Lastensuojelun keskusliitto, julkaisuja 85, Helsinki.
- Sariola, Heikki & Uutela, Antti, 1994. The prevalence of child sexual abuse in Finland. *Child abuse & neglect* 10/1994 (vol. 18), 827–835.
- Sisula-Tulokas, Lena, 1996. Sukupuoli ja markkinat – seksuaalisen väkivallan seurauksille määrätty hinta. *Oikeus* 2/1996 (vol. 25), 122–132.
- Solantaus, Tytti; Antikainen, Jorma; Jerkku, Mona; Komulainen, Jorma; Pajunen, Tarja; Palomäki, Eija; Timoska, Rauni & Vala, Ursula, 2006. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen. Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen asettama työryhmä. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, Helsinki. <<http://www.kaypahoito.fi/kh/kaypahoito=suositus=hoi34040>>
- StVM 59/2006 vp. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön mietintö. Hallituksen esitys lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. (HE 252/2006 vp.)
- Tapani, Jussi & Tolvanen, Matti, 2006. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Talentum, Juridica-sarja, Helsinki.
- Taskinen, Sirpa (toim.), 2003. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakes, Oppaita 55, Helsinki.
- Tilastokeskus, 2009. Alioikeuksissa vuosina 1988–2002 tuomittujen henkilöiden uusintarikollisuus. Päivitetty 5.3.2009. <http://pxweb2.stat.fi/Database/StatFin/oik/syyttr/syyttr_fi.asp>
- WHO, 2005. Multi-country study on women's health and domestic violence. World Health Organization, Geneva. <http://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/en/>